

Protuosmansko djelovanje kralja Matije Korvina

Rigo, Dorijan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:664704>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DORIJAN RIGO

PROTUOSMANSKO DJELOVANJE KRALJA MATIJE KORVINA

Diplomski rad

Pula, rujan 2021. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DORIJAN RIGO

PROTUOSMANSKO DJELOVANJE KRALJA MATIJE KORVINA

Diplomski rad

JMBAG: 0303047824

Studentski smjer: jednopredmetna povijest

Predmet: Radionica za srednjovjekovnu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Jurković

Pula, rujan 2021. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Dorijan Rigo, kandidat za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, 2021.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Dorijan Rigo dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Protuosmansko djelovanje Matije Korvina koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
PROTUOSMANSKO DJELOVANJE SIGISMUNDA LUKSEMBURŠKOG ...	3
ERA IVANA HUNJADIJA	16
Katastrofa kod Varne?	19
Sjajna obrana Beograda	24
PROTUOSMANSKO DJELOVANJE MATIJE KORVINA	28
Vojni izazovi (1458. – 1463.)	29
Pad Bosne i uspostava obrambenog pojasa	31
Porezne reforme	36
Vojska i pogranična uprava	39
Zanemarivanje osmanskog pitanja i češka epizoda	43
Opsada Šapca i bosanski pohod 1476. godine	47
Korvinov veliki pohod i osmanski protuudar	52
UGARSKA VOJSKA U 15. STOLJEĆU	58
Tradicionalna vojska: <i>militia portalis</i> i plemićki banderiji	59
Oprema plaćenika kralja Korvina	62
Poljska i litvanska konjica	63
Husitski pješaci: oprema i taktika	64
Evolucija ugarskih utvrda do druge polovice XV. stoljeća	68
Ugarska riječna flota	71
ZAKLJUČAK	73
IZVORI I LITERATURA	76
SAŽETAK	88
SUMMARY	91

UVOD

U drugoj polovici 14. stoljeća, bizantski car Ivan V. Paleolog (vladao s prekidima od 1341. do 1391.) vodio je iscrpljujuće ratove sa Srpskim i Bugarskim carstvom, svojim najljućim rivalima na Balkanu. Kako nije imao snage slomiti njihovu moć za pomoć se odlučio obratiti anatolskim Osmanlijama. Svota koju su Osmanlije tražile za plaćeničku službu bila je prevelika za iscrpljenu carsku blagajnu pa je sultan Orhan I. (1326. – 1359.) u ime isplate zatražio jednu utvrdu na Galipolju, što je car prihvatio. Osmanlije su uz pomoć bizantske flote prešli Dardanele i u samo nekoliko godina osvojili velik dio bugarskog teritorija (1354.). Orhan je odbio carev zahtjev da mu prepusti zauzeti teritorij znajući da Bizant ne posjeduje sredstva da ga prisili na odlazak. Ovako je jedna naizgled bezopasna epizoda formirala novu supersilu i započela najturbulentnije povijesno razdoblje jugoistočne Europe koje će u nekoliko krvavih stoljeća potpuno preoblikovati mentalitet, granice i religiju Balkanskog poluotoka.

Iako je glavna tema rada protuosmansko djelovanje Matije Korvina (iz mađ. Mátyás Corvin izveden i drugi hrv. oblik Matijaš, lat. Matthias Corvinus, kralj: 1458. – 1490.), da bismo potpuno razumjeli povijest i problematiku sukoba, neophodno je osvrnuti se na vladavinu kontroverznog Sigismunda Luksmburškog (iz mađ. Zsigmond izveden i drugi hrv. oblik Žigmund, lat. Sigismundus, kralj: 1387. – 1437.), čovjeka koji je prvi prepoznao osmansku opasnost i više puta poduzeo drastične mjere kako bi ju otklonio. Nakon Sigismunda dolazi sažet opis kratkotrajne vlasti Jagelovića (polj. Jagiellonowie, mađ. Jagellók) i katastrofalnog poraza u bitci kod Varne 1444. godine u kojoj je stradao i sam kralj čime je okončana prva vladavina dinastije Jagelovića u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Potom slijedi period interregnuma i građanskog rata iz kojeg je veliki protuosmanski ratnik, transilvanski plemić skromnoga podrijetla, Ivan Hunjadi (mađ. János Hunyadi, često na hrv. Janko, *1407. †1456.) izašao kao čovjek koji je zaštitio ugarsku krunu od stranih vladara i započeo razdoblje jačanja moći i sloboda ugarskih magnata.

Nakon veličanstvene pobjede nad Osmanlijama pod Beogradom (mađ. Nándorfehérvár) 1456. godine, u epidemiji kuge koja se netom proširila među

braniteljima umro je ne samo Hunjadi, nego i ostali prvaci obrane Beograda, čime nastaje novi vakuum na položajima moći u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. To je razdoblje obilježeno nizom prevara, atentata i na koncu građanskim ratom iz kojega će kao pobjednik izići Hunjadijev mlađi sin, Matija Korvin. O Matiji možemo govoriti kao o velikom reformatoru. Njegova vlast obilježena je korjenitim poreznim i ekonomskim reformama koje su Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo uvrstile na popis bogatijih europskih država. Njegova mecenatska djelatnost diljem kraljevstva, kao i njegovih sljedbenika na istaknutim crkvenim i državnim položajima u kraljevstvu, bila je okrenuta renesansnoj misli i umjetnosti te je s vremenom preobrazila državu u jednu od nositeljica moderne kulture. No u ovom radu govorit ćemo o Matiji kao kralju koji je branio kršćansku vjeru, te europsku kulturu i način života zbog čega će fokus biti usmjeren na njegove vojne reforme, te strukturu i djelovanje njegove vojske.

PROTUOSMANSKO DJELOVANJE SIGISMUNDA LUKSEMBURŠKOG

Sigismund Luksemburški okrunjen je za kralja Ugarske i Hrvatske 1387. godine, te će nakon samo dvije godine vladavine mladi kralj doći u sukob s Osmanlijama koji će mu nastaviti zadavati probleme do kraja vladavine. Nakon Kosovske bitke (1389.) dinastija Lazarevića drastično je oslabljena, te potpada pod utjecaj Osmanlija, što će rezultirati nesmetanim prolascima osmanskih postrojbi kroz zemlje srpskog despota i prvim direktnim napadima na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo.

Sigismund je osmansko prisustvo u Srbiji odmah ocijenio kao opasno, pa je već na prve prepade reagirao ozbiljnim vojnim pripremama za kaznenu ekspediciju "contra Rascianos" koju je osobno vodio 1390. godine u nadi da će tako slomiti suradnju Srba i Osmanlija. Unatoč velikoj devastaciji srpskih zemalja željeni cilj nije postignut jer je pohod, kako je već navedeno usmjeren isključivo "contra Rascianos". Naime, Sigismund nije shvaćao da su podanici srpskog despota ujedno i sultanovi podanici, što je rezultiralo dvjema reakcijama nepovoljnim po njegovo kraljevstvo; prvo, devastacijom gospodarstva Lazarevićeve državine nije postigao zaustavljanje osmanskih pohoda, već je štoviše isprovocirao Osmanlije da zaštite svog vazala i drugo, tom je devastacijom samo izazvao nepovjerenje Rašana/Srba i njihovo dodatno okretanje prema Osmanlijama kao svojim zaštitnicima. Stoga će Osmanlije za devastaciju Srbije uzvratiti redovitim pohodima na potezu od Severina (rum. Drobeta-Turnu Severin, mađ. Szörényvár) do Vukovara (mađ. Valkó) u periodu od 1390. do 1392. godine. Značaj ovih pohoda je što dolaze direktno s osmanskog teritorija (konkretno iz Bugarske s područja Vidina, Nikopolja i Sofije)¹, što je svima jasno dalo do znanja da je tadašnja Srbija bila u vazalnom odnosu prema Osmanskom Carstvu. Sigismund je na prepade redovito odgovarao vlastitim provalama u osmanske zemlje, čime je započeo začarani krug neprestanih pljački koji će uzastopno trajati do sloma Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.

U osmanskome prepadu iz 1392. godine, sudjelovala je velika postrojba regularne osmanske vojske zbog čega su se pljačkaši odvažili napasti manja

¹ John Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444* (dalje: Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad*), ser. History of Warfare 76, Leiden: Brill Publishers, 2012., str. 98.

urbana središta. Sigismunda je vjerojatno morila briga da se u ovom slučaju radi o testiranju ugarske obrane prije još većeg napada, pa je naredio do tada najveću mobilizaciju banderija, te je koristeći ugled svoje obitelji u Svetomu Rimskom Carstvu (bio je sin cara Karla IV., 1355. – 1378.) okupio kontingente oružnika i vitezova iz njemačkih zemalja za nadolazeći pohod. Vojska se skupljala u Temišvaru (rum. Timișoara, mađ. Temesvár) do kraja svibnja, te je početkom lipnja preko Dunava upala u Srbiju gdje je harala većinu ljeta i pokušavala prisiliti osmansku vojsku na otvorenu bitku, međutim ovi su se pred njima hitro povlačili što govori o veličini i silovitosti Sigismundove vojske (točne brojke nisu poznate).²

Nakon pohoda Sigismund se osjećao superiorno, pa se posvetio borbi za češku krunu te se sukobio sa svojim bratom Vjenceslavom IV. No već sljedeće godine Bajazid I. (1389. – 1403.) će zauzeti Veliko Trnovo i ukinuti Bugarsko carstvo, zbog čega se Sigismund pomirio sa bratom i vratio u Ugarsku kako bi pripremio novi veliki pohod. Cilj pohoda je bio slabljenje utjecaja Osmanlija na Balkanu, sprječavanje konsolidiranja njihove moći i uspostava kontrole nad pokorenim teritorijima. Sukob je bio planiran za sljedeću godinu, a kako bi ga financirao izglasan je ratni porez i uspostavljeno je savezništvo sa bosanskim kraljem Stjepanom Dabišom (1391. – 1395.), dok su u isto vrijeme Osmanlije pomogle Vladu I. svrgnuti vlaškog vojvodu Mirču Starijeg (1386. – 1418., rum. Mircea cel Bătrân) koji je zatim pobjegao u Ugarsku.

Pohod iz 1394. godine počeo je munjevitim prodorom ugarske vojske u dva pravca. Prva je krenula u Moldavsko vojvodstvo gdje je postavila svrgnutog Mirča kao vojvodu u zamjenu za uspostavu vazalnog odnosa. Drugu su predvodili István Losonci i Ferenc Bebek sa ciljem svrgavanja Vlada I. i uništavanja osmanske vojske u Vlaškoj. Ugarskoj vojsci u Vlaškoj suprotstavila se dobro pripremljena vojska sastavljena od osmanskih i vlaških postrojba. Detalji bitke nisu poznati, znamo samo da je ugarska vojska poražena i da je Losonci u njoj poginuo, dok je Bebek jedva spasio živu glavu, pa možemo zaključiti da se radilo o vrlo teškom porazu. Sigismund nije

² Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526* (dalje: Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*), ser. The Ottoman Empire and Its Heritage (politics, science and economy), vol. 63, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2018., str. 54.

prihvatio poraz, pa se s drugom vojskom uz podršku moldavskih postrojbi spustio u Vlašku i uspješno svrgnuo Vlada I. u korist svog moldavskog vazala Mirčea. Zatim je Osmanlijama preteo utvrdu Turnu Măgurele (mađ. Kisnikápoly). Spomenuta utvrda bila je strateški važna jer se nalazila na lijevoj obali Dunava, točno nasuprot Nikopolja.

Osmanlije su tradicionalno pokušale odgovoriti prepadom na Sedmogradsku (mađ. Erdély, rum. Transilvania, njem. Siebenbürgen). No tamiški župan Miklós Csáki i Miklós Marcali taj su prepad spriječili porazivši osmanske napadače.³ Osmanlije su isto pokušali i sljedeće godine (1395.) kada su uspješno na prepad zauzeli i opljačkali Ujbécs (rum. Peciu Nou, njem. Ulmbach), ali ih je pri povratku sustigla vojska već spomenutog Miklósa Marcalija i brata mu Dénesa koja ih je hametice porazila.

Sigismund, svjestan ozbiljnosti osmanskog problema i iziritiran sve većom devastacijom jugoistočnih dijelova kraljevstva, zasitio se ograničenih vojnih operacija i osrednjih rezultata većih pohoda. Tražio je trajno rješenje osmanskog pitanja ili makar način da im nanese teži poraz kako bi Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu osigurao duži period mira i oporavka. Period od 1393. do 1395. godine obilježen je intenzivnim diplomatskim djelovanjem na svim europskim dvorovima i dvorovima osmanskih neprijatelja, od kojih su najistaknutiji bili Mameluci. Sigismund je stvarao prijateljstva i pokušavao svijetu predočiti opasnost rastuće osmanske sile kako bi osigurao potporu europskih vladara za veliki križarski pohod. Diplomatske akcije polučile su velik uspjeh i učinile osmansko-ugarske sukobe područjem interesa europskih vladara, dok su ugarski vojni uspjesi u Bugarskoj i Srbiji pribavili velike simpatije i prestiž Sigismundovoj protuosmanskoj borbi. Najveći interes za ove sukobe pokazali su vojvoda Filip II. Odvažni od Burgundije (1363. – 1404.), francuski kralj Karlo VI. Ludi (1380. – 1422.) i engleski kralj Rikard II. (1377. – 1399.). Izgleda da je samo jedan među njima bio iskreno zainteresiran za sukob, ali kako su ti vladari bili i međusobni rivali, niti jedan nije mogao dopustiti da njegov suparnik bude u Europi priznat kao branitelj kršćanstva, pa se i nadolazeći križarski pohod pretvorio u nadmetanje Engleske, Burgundije i Francuske. Kako je ipak postalo jasno da će se pohod realizirati, trgovačke velesile i vječni neprijatelji, Venecija i Đenova uključili su se u utrku. Nisu htjeli

³ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 55.

propustiti priliku da zarade novac i prestiž, te ono najbitnije, potkopaju jedna drugoj utjecaj na istočnom Mediteranu.

Ideja križarskog pohoda najviše je zahvatila francuske i burgundske plemiće, a kada su prvi vitezovi i oružnici krenuli prema Ugarskoj, putem su im se priključivale skupine avanturista i fanatika. Najviše dobrovoljaca došlo je iz zemalja Svetog Rimskog Carstva, a nakon njih najbrojniji su bili Poljaci i Aragonci. Glavnina je dakle križarske vojske bila sastavljena od vitezova i profesionalnih oružnika iz Francuske i Burgundije koji su ujedno bili najhomogenija skupina budući da su bili ujedinjeni u postrojbu koju je predvodio sin vojvode Filipa Burgundskog, Ivan od Neversa (Jean Sans Peur, *1371., 1404. – 1419.). Ivan je zapovijedao sa oko 1.000 ratnika, od čega je o svome trošku doveo 215 vitezova i oružnika, 22 samostrijelca, 12 strijelaca i 150 pješaka mješovitog naoružanja.

Zadovoljan brojem zemalja koje su potvrdile svoje sudjelovanje u pohodu, Sigismund je u prosincu 1395. naredio pripremu i okupljanje velike vojske za pohod zakazan u proljeće sljedeće godine. Sigismund je navodno primio dva pisma od Bajazida koja jasno daju do znanja da ga ovaj planira napasti, što se činilo kao prilika za dugo iščekivanu veliku bitku u kojoj bi poraz Osmanlija značio, ili njihovo smirivanje na duže vrijeme, ili propast njihove vlasti u Europi. Za nadolazeći sukob Sigismund je uspio skupiti oko 10.000 ratnika. Precizan broj vitezova, konjanika i pješaka u toj vojsci nije poznat, ali kako se odazvao i velik broj ugarskih i hrvatskih magnata, sa sigurnošću možemo utvrditi da je svaki od njih poveo značajan broj svojih vitezova i konjanika, dok su pješačku vojsku činili brojni veterani i časnici koji su veći dio karijere proveli u ratovanju s Osmanlijama. Uloga potonjih bila je od presudne važnosti na terenu jer su bili upoznati sa svim osmanskim taktikama i manevrima, te su hladne glave donosili ispravne odluke i vješto izbjegavali stupice.

Već pri dolasku križarskih postrojba u Tamišku županiju (mađ. Temes vármegye, mjesto okupljanja za pohod), mnogiiskusni ratnici nisu bili zadovoljni francusko-burgundskim kontingentom, to jest njegovim vodstvom. Ivan od Neversa bio je mlad, slijepo žedan slave i nadasve, neiskusani i tvrdoglav: nikada do tada nije sudjelovao u ikakvim sukobima. U više navrata iskusniji su mu ratnici, pa i sam Sigismund, pokušavali objasniti da frontalni

konjički napad nije učinkovit u borbi s Osmanlijama. No, za ideju o stavljanju njegovih vitezova u “drugi plan” nije htio niti čuti. Navodno je ocu obećao da će predvoditi sve juriše i donijeti slavu svojoj obitelji. Ono što je dodatno iritiralo ugarske velikaše, pa i dio križara, jest činjenica da je Ivan bio postavljen na mjesto vojskovođe iz “političkih” razloga te da je kao takav pod komandom imao ljude daleko većih kvalifikacija za mjesto zapovjednika kao što su: Phillipe d’Artois (*1358. †1397.), Jean de Vienne (*1341. †1396.), Enguerrand de Coucy (*1340. †1397.), Guy Guillaume de la Trémoille Hrabri (1346. †1398.) i Meréchal Boucicaut (1364. †1421.). Svi su navedeni imali čitav niz pomorskih i/ili kopnenih pobjeda nad muslimanima iz sjevernoafričkih zemalja, dok je posljednji navedeni Meréchal bio sudionikom križarskih pohoda od Afrike do Baltika (ponajviše protiv Prusa).⁴

Premda je skupina njemačkih vitezova i njihovih vojnika bila malobrojnijom od francusko-burgundske, i oni su bili predvođeni poznatim imenima kao što su grof Herman Celjski (1360. †1435.), te sin burggrofa Fridrika V. Nirnberškog iz kuće Hohenzollern (*1333. †1398.), Iohannes III. (*1369. †1420.), i zet Fridrika V., grof palatin Rupert III. iz kuće Wittelsbach (*1352. †1410.).

Primarni cilj pohoda bio je oslobađanje Bugarske od Osmanlija, a ako bi situacija dopustila, sljedeći cilj bi bio spuštanje u Trakiju gdje bi se križarske povezale s bizantskim snagama kako bi potpuno eliminirale osmansku prisutnost u Europi, te reintegrirale grčke zemlje pod bizantsku vlast (što bi stvorilo kopnenu povezanost Konstantinopola i grčkih posjeda Carstva). Ne bi li pohod na osmansko ozemlje bivše Bugarske mogao proći bez rizika od napada s leđa ili ugrožavanja logistike, prvo je bilo potrebno ostvariti punu kontrolu nad Vlaškom, za što je Sigismund zadužio transilvanskog vojvodu Stibora (polj. Ścibor ze Ściborzyc, *1348. †1414.). Stibor je impresivnom brzinom upao u Vlašku i s lakoćom svladao nespremne osmanske postrojbe i one vojvode Vlada I. Zatim se zaputio prema Dunavu kako bi se spojio s glavninom križarske vojske koja je u međuvremenu bila krenula put Bugarske.

Prvi cilj pohoda bilo je Nikopolje, čijim bi padom križari dobili potpunu kontrolu na Dunavom i time omogućili nesmetan i brz protok ljudi i logistike. Odlučeno je da će se vojska zbog svoje veličine neprestano kretati niz Dunav

⁴ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 57.

i na putu za Nikopolje oslobađati utvrđenja u blizini dunavskih obala. Jedino veće oslobođeno gradsko naselje bio je Vidin koji se zbog svog isturenog položaja na sjeverozapadu Bugarske nalazio blizu ugarske granice, a kao lučki grad na Dunavu imao je i ozbiljniji logistički potencijal, pa je kontrola nad njime bila neophodna za nastavak pohoda. Križarima se sreća osmjehnula jer je tada u gradu boravio detronizirani bugarski car Ivan Sracimir (*1328. †1396.) koji je naredio svojim ljudima da križarima otvore vrata. Grad je zauzet na juriš, a osmanski garnizon je masakriran. Slijedilo je zauzimanje manjeg utvrđenja na mjestu današnjeg gradića Loma i utvrde Orjahovo. Iako je Orjahovo bilo solidno fortificirano, moral branitelja bio je nizak budući da je dio garnizona bio sačinjen od bugarskog stanovništva koje nije imalo želje boriti se protiv križara. Nekoliko manjih, ali odlučnih francuskih prepada na zidine potaknulo je branitelje utvrde da se predaju. Iz garnizona su izdvojeni svi oni koji nisu bili Bugari i osobito muslimani koji su smaknuti, a ostali su pušteni da se vrate kućama ili pridruže križarima koji su se nastavili kretati prema Nikopolju.

Već nakon pada Vidina, Bajazid I. je naredio podizanje maksimalno raspoloživog broja vojnika iz svih osmanskih pokrajina koje bi se stigle odazvati na poziv unutar mjesec dana, te je za okupljanje određeno mjesto između Drinopolja (tur. Edirne) i Plovdiva. Na njegovu sreću, dio vojske je već bio spreman zbog prije planiranog napada na Konstantinopolis. Tu je vojsku iskoristio da zatvori Šipku, planinski prolaz sa istoimenim mjestom u centralnoj Bugarskoj koji spaja sjever i jug zemlje. U međuvremenu su križari stigli pod Nikopolje, te kako sa sobom zbog praktičnih razloga nisu nosili opsadne sprave, odlučili su grad blokirati i izgladniti. Njihova neaktivnost omogućila je Bajazidu da nesmetano skupi vojsku i isplanira akciju budući da su mu križari doslovno prepustili svaku inicijativu. Kako više nije bilo potrebe za ishitrenim vojnim aktivnostima, Bajazid je uspio okupiti, opremiti i organizirati između 15.000 i 20.000 vojnika prije nego li je odlučio da je vrijeme za akciju.⁵

Osmanska vojska na čelu sa sultanom uočena je 24. rujna 1396. na brežuljku južno od Nikopolja, gdje je podigla tabor i zauzela obrambeni položaj. Sultan je sa konjicom držao centar, ispred njega bio je veći odred janjičara, dok su prvu liniju činili azapi. Osmanlije su sa sobom donijeli kolce

⁵ Opis bitke koji slijedi temelji se na studiji: Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*

koje su zabili u zemlju iza nekoliko redova azapa jer su znali da će se morati oduprijeti teškoj europskoj konjici za što nisu imali adekvatno naoružanje. Azapi su stajali ispred kolaca kako bi zavarali križarske izvidnice te se istovremeno pričinjavali ranjivom metom. Lijevi bok držali su anatolski, a desni rumelijske spahije i ostali timarioti pojačani akindžijama. Istočno od osmanskog položaja, izvan dosega pogleda križarskih vojskovođa i dosega njihovih izviđača, u šumi se utaborio Stefan Lazarević, vjerni Bajazidov vazal, s većom postrojbom teških konjanika.

Križarima je uto u pomoć pristigao i vojvoda Mirča s 3.000 lakih konjanika, čime se broj križara popeo na nekih 15.000 boraca. Tog se popodneva dogodila žestoka debata križarskog vojnog vijeća. Naime, izbio je verbalni sukob između ugarskih, hrvatskih i vlaških s jedne, i francuskih i burgundskih zapovjednika s druge strane. Zapovjednici s prostora Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva su jedini među njima imali iskustva u ratu s Osmanlijama, te su zagovarali ideju da bitku otvore napadom lake ugarske i vlaške konjice na bokovima kako bi neutralizirali laku osmansku konjicu te time osigurali svoj centar i omogućili mu siguran proboj. Nakon toga je teška križarska konjica s pješastvom trebala udariti u osmanski centar i slomiti mu otpor. Ivan Neverski i velik dio francuskih vitezova bio je zgrožen idejom da "odigra" sporednu ulogu u predstojećoj bitki. Sigismund ih je više puta tijekom debate pokušao urazumiti, ali bezuspješno.

Sljedećeg dana (25. rujna 1396.), obje su se vojske pripremile za borbu, a Sigismund je posljednji put pokušao s Ivanom pregovarati o planu napada. Ovoga puta po strani se nije zadržao niti Enguerrard de Coucy koji je Ivanu i njegovim pristašama na temelju svojih iskustva pokušao objasniti da na Istoku europsko ritualizirano ratovanje ne funkcionira, te da se Sigismund kao čovjek s terenskim iskustvom s razlogom plaši osmanskog pokušaja opkoljavanja. Zbog tog je istupa Enguerrard među svojim sunarodnjacima izoliran kao nelojalan vitez, a od Sigismunda je Ivan zatražio da bitku otvori napadom sa svojom teškom konjicom ili će se njegova vojska udaljiti s bojišta.

Bitka je započela prepadom akindžija koji su svojim strijelama isprovocirali Burgundane i Francuze da krenu u juriš za njima. Akindžije su se planski počeli povlačiti i spuštati niz blagu padinu brežuljka prema kotlini gdje su se nalazili azapi. Križarske teške konjanike u naletu azapi nisu uspjeli

zaustaviti salvama svojih strijela, ali kako su se približavali osmanskome centru, teren je bio sve strmiji i njihov juriš je gubio udarnu moć. Azapi su se koordinirano povukli iza kolaca zbog čega su vitezovi bili prisiljeni sjahati kako bi pod kišom projektila pokušali ukloniti kolce i nastaviti s napadom. U međuvremenu se ugarsko pješaštvo uspjelo reorganizirati i uputiti se prema poprištu bitke, što nas navodi na zaključak da su burgundsko-francuski vitezovi samoinicijativno krenuli u napad prije nego li su se ostale križarske postrojbe uopće organizirale.

Nakon što su kolce maknuli, vitezovi su većinom pješke utrčali u osmanski red azapa, koji su brzo probili na više mjesta. Vidjevši što se događa Bajazid je naredio jednom dijelu janjičara da pojača centar, a drugom da napadne s bokova. Janjičari su stabilizirali situaciju i zaustavili daljnji napredak vitezova, a reorganizirani azapi postavili su se u obrambenu formaciju na svom prvotnom položaju kako bi odsjekli vitezovima odstupnicu i spriječili ugarsko pješaštvo koje se u međuvremenu približilo da im pomogne. Nedugo nakon sraza ugarskog pješaštva i azapa, sultan je naredio svojoj konjici da udari na iscrpljene vitezove. Juriš je devastirao njihove redove. Potpuno okruženi, vitezovi su se opirali u izoliranim grupicama, te su počeli u sve većem broju ginuti ili biti zarobljeni. Iako je ugarsko pješaštvo dominiralo i lomilo otpor azapa, nije napredovalo dovoljno brzo da razbije обруč oko preostalih vitezova. Kada su križari angažirali i posljednje rezerve, Lazarević je napao sa svoje skrivene pozicije na križarskom lijevom boku. Srpski vitezovi bili su opremljeni poput onih zapadnih, pa su se laki vlaški konjanici pred njihovim jurišom panično povukli i počeli napuštati bojište. U tom je trenutku pao i kraljevski stijeg što je izazvalo potpunu pomutnju, pa je svaka nada u pobjedu propala. Ono što je počelo kao organizirano povlačenje pod velikim se pritiskom osmanske konjice i pješaštva pretvorilo u totalni kaos, pa su mnogi križari zarobljeni ili ubijeni, dok se jedan dio utopio u Dunavu. Sam je Sigismund jedva pobjegao. Taj mu je poraz srozao ugled u kršćanskom svijetu premda nije bio odgovoran za ishod pohoda.⁶

⁶ Nakon bitke, Bajazid je dao smaknuti sve zarobljenike (čak i vitezove) zbog zvjerstava koja su u Bugarskoj počinili nad zarobljenim Osmanlijama i njihovim podanicima, ali i kako bi razuvjerio križarske entuzijaste da se ponovno vrate. Poštedio je samo plemiće za koje je procijenjeno da mogu platiti basnoslovne svote novca u ime otkupnine. Dobar primjer je palatin Leusták Jolsvai čija je cijena bila toliko visoka da ga obitelj nije uspjela otkupiti unatoč dizanju poreza i prodajom lenskih dobara. Jolsvai je poput mnogih drugih preminuo

Posljedice poraza po Ugarsku nisu bile niti približno teške koliko su bile po kralja. Ugarska kod Nikopolja nije izgubila velik broj plemića i vitezova budući je pješništvo sudjelovalo u najtežoj fazi bitke, a konjaništvo nije sudjelovalo u Ivanovom debaklu. Demografski i statistički gledano, gubitci kod Nikopolja u ono vrijeme nisu bili takvi da ozbiljno naštetile Ugarskoj obrambenoj sposobnosti, ali su bili dovoljni da paraliziraju ofenzivnu sposobnost jer teret otkupa kraljevih oružnika i vojnika nije samo opteretio državnu, već i blagajne magnata koji su sa svojim banderijama sudjelovali u bitki.⁷ No, Ugarskoj je pogodovala činjenica da je Bajazid iscrpljen konstantnim sukobima smatrao kako nije u mogućnosti dignuti dovoljno veliku vojsku da iskoristi trenutak. Morao se zadovoljiti činjenicom da je na neko vrijeme neutralizirao ugarske ofenzivne akcije i okrenuo se slabijem neprijatelju; turskim beglucima u Anatoliji. No, uskoro se pojavila daleko ozbiljnija prijetnja od begluka i Ugarske: invazija Timura Lenka (1370. – 1405.). Timur je svojom agresivnom ekspanzijom i zvjerstvima po Anatoliji (1396. – 1402.) kupio nekoliko godina mira Ugarskoj da se neometano oporavi. Godine 1402. teško je porazio Osmanlije koda Ankare i zarobio samog Bajazida koji je i umro u njegovom zarobljeništvu (1403.).

Zbivanja na istoku Sigismund je dočekaao s oduševljenjem, pa se odlučio angažirati u jačanju svog utjecaja na Balkanu i obnovi ugleda na europskim dvorovima. Prvo je osigurao odanost svojih južnih susjeda, Vlaške, Srbije (smrću Bajazida nestala je rodbinska veza između Lazarevića i Osmanlija pa se otvorio prostor za nova prijateljstva) i Bosne tako što je pripadnike njihova plemstva učinio ugarskim plemićima davši im laska dobra u svom kraljevstvu. Upravo je srpski despot Stefan dobio najveće posjede, što nam govori da je bio najmoćniji od dinasta triju država. Sigismund je očito poštovao Stefana i nikako ga nije želio ponovno imati za neprijatelja.⁸ Kako bi vladare tih država dodatno motivirao i što tješnje vezao uz sebe, Sigismund je 12. prosinca 1408. osnovao *Societas Draconistrarum*, odnosno viteški Red zmaja kojemu je on bio meštrom pa je Stefana Lazarevića, Vlada I. i

u osmanskome zatočeništvu (1400.), dok je Ivana Neverskog otkupio otac Filip za 50.000 zlatnika.

⁷ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 65.

⁸ Jedino je Stefan Lazarević posjedovao ozbiljnu, zapadno opremljenu konjičku silu koja je svoju moć pokazala kod Nikopolja gdje se pokazala kao presudan faktor u osmanskoj pobjedi.

najmoćnijeg čovjeka u Bosni, Hrvoju Vukčića Hrvatinića, namjestio kao čelne vitezove Reda. Na taj ih način Sigismund nije samo čvrsto vezao uz sebe, nego ih je kroz Red udružio u zajednicu međusobno ovisnih i višestruko zaprisegnutih vazala.

Nakon što je učvrstio saveze na jugu, Sigismund je odlučio iskoristiti osmansku neaktivnost da proširi svoju vlast u Češkoj i obnovi ugled Luksemburgovaca u Carstvu.⁹ Naime, s jedne su strane sukobi s Osmanlijama rapidno praznili riznicu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva kojim je vladao, a s druge mu je istovremeno brata i češkog kralja Vjenceslava (Václav) IV. s trona Svetog Rimskog Carstva zbacio Rupert Falački iz dinastije Wittelsbach (kralj Carstva od 1400. do 1410.). Sigismund je pohodom na Češku, po svemu sudeći, namjeravao postići dvojak cilj: ostvariti kontrolu nad, doduše vrlo kompliciranim, sustavom godišnjih prihoda čeških zemalja kao upravitelj i suvladar brata Vjenceslava čime bi "olakšao" financiranje rata s Osmanlijama, odnosno, uspješnim bi pohodom obnovio uzdrmani autoritet Luksemburgovaca i time iznova istaknuo zahtjev za tronom Svetog Rimskog Carstva. Ubrzo se na tom pohodu pokazalo da je, primjerice, samo grad Kutná Hora (Kuttenberg), koji se nakon neuspjela otpora predao Sigismundu, početkom 1403. godine vrlo brzo isplatio otkupninu i troškove opsade u iznosu od nevjerojatnih 100.000 dukata u zlatu, srebru i dragom kamenju! Sigismund je shvatio da je gradska blagajna, pa tako i džep burgera puno dublji. Optužio ih je za prijevaru (nije definirano kakvu), provalio u grad i temeljito ga opljačkao.¹⁰ S golemim plijenom povukao se potom s glavninom vojske u – Ugarsku. U tom kontekstu je indikativno da je potom (1404.) svojega pouzdanika, Pipa Ozorskog (Filippo Buondelmonti degli Scolari, poznat kao Pippo Spano), imenovao tamiškim županom (*comes Themesiensis*) i upraviteljem okolnih županija Arad, Csanád, Keve, Krassó i Csongrád na jugoistoku Ugarske sa zadatkom da krene na lijevoj obali

⁹ Ivica Prlender, Sporazum u Tati 1426. i Žigmundovi obrambeni sustavi (dalje: Prlender, Sporazum u Tati 1426), *Historijski zbornik*, god. 44, br. 1 (1991.), str. 25.

¹⁰ Na sličan je način opustošio i slabo utvrđeno mjesto Srebrne Skalice (Stříbrná Skalice), maleno i strateški nebitno mjesto, ali koje je ležalo na kraljevskom rudniku srebra. O prinosima dvorske blagajne Češkog kraljevstva u vrijeme Luksemburgovaca *usp.* Zdeněk Žalud, Loans and debts of the Bohemian kings in the Middle Ages, u: Pavla Slavičková (ur.), *A History of the Credit Market in Central Europe: The Middle Ages and Early Modern Period*, New York: Routledge, 2020., poglavlje: Kings of Bohemia from the House of Luxembourg and their extraordinary incomes.

Dunava od Beograda do Severina (rum. Drobeta-Turnu Severin) u izgradnju dvostrukoga tvrđavnog obrambenog sustava, što je ovaj uspješno i učinio.¹¹

Nakon punih deset godina od Bajazidove smrti u zarobljeništvu, završio je građanski rat između njegovih sinova. Mehmed I. (1413. – 1421.) izašao je kao jedini živući nasljednik nakon što je porazio i smaknuo braću: prvo Isu, a zatim i Musu 1413. godine. Mlad i ambiciozan, Mehmed je htio obnoviti status Osmanlija kao regionalne velesile, a upravo mu je građanski rat u Bosni, koji je u međuvremenu buknuo, to omogućio. Vojvoda Hrvatinić bio je svjestan da će ga političko okretanje prema, ispostavilo se nepouzdanom, protukralju Ladislavu Napuljskom odvesti u propast pa je, poznavajući Sigismundovu naprasitu narav, očajan zatražio pomoć Osmanlija, koji su se drage volje odazvali¹². S druge strane je Sigismund, svjestan te opasnosti, odustao od novog napada na Češku te je okupio vojsku za intervenciju u Bosni. Vodstvo je povjerio trojici zapovjednika: Ivanu (János) Garaju, Ivanu (János) Marotiju i Pavlu Čuporu (Pál Csupor). Pohod je krenuo u lipnju ili srpnju, a detalji zbivanja prije prvih dana kolovoza nisu poznati. Poznato je samo da se 10. kolovoza kod Lašve ugarskoj vojsci suprotstavila združena bosansko-osmanska vojska pod osobnim vodstvom Hrvatinića. Detalji bitke također su nepoznati. Poznato je, međutim, da je ugarska vojska teško poražena i da su nakon nje počeli novi prodori akindžija na područje Slavonije, kojima se nije imao tko suprotstaviti, jer su kako izvori kažu lokalni plemići “ili stradali ili nestali u Bosni”.¹³ Od tog su trenutka Osmanlije gotovo kontinuirano prisutni na ozemlju Bosne.

Mehmed je odmah preuzeo inicijativu obnavljajući naredne dvije godine osmanski utjecaj na Balkanu. Osobno je 1417. vodio pohod u Vlašku, gdje je porazio i podčinio vojvodu Mirču, a zatim je zauzeo Severin i nekoliko manjih utvrda na Dunavu. Stoga se Sigismund hitno vratio iz Češke, okupio je vojsku i osobno ju poveo u Bugarsku kako bi poništio Mehmedove uspjehe. Porazio

¹¹ Katalin Prajda, *Network and Migration in Early Renaissance Florence, 1378–1433: Friends of Friends in the Kingdom of Hungary*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018., str. 73-74. i čitavo poglavlje: The Centre of the Network: The Scolari Family, str. 67-91; Ivan Jurković, Vojni ustroj i obrana Kraljevstva: *Cito. Cito. Cito. Citissime!*, u: Marija Karbić (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja: Hrvatske zemlje u kasnom srednjem vijeku*, sv. III, Biblioteka Povijest Hrvata, Zagreb: Matica hrvatska, 2019., str. 117.

¹² Prlender, Sporazum u Tati 1426..., str. 27.

¹³ Poznata je sudbina slavonskog bana Pavla Čupora kojega je nakon bitke Hrvatinić dao smaknuti zbog uvreda koje mu je ovaj u više navrata nanio na zasjedanjima Zmajskog reda; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 67.

je neprijateljsku veliku vojnu formaciju (navodno pod vodstvom velikog vezira) i potom mjesec dana Bugarsku pustošio, a na povratku je uz pomoć novoga vlaškog vojvode Mihaela I. (1418. – 1420.) preteo (1419.) Osmanlijama Severin. Smatrajući da je time osmanska prijetnja neutralizirana, naredio je da se organizira sličan pohod sljedeće godine i produžio je iz Budima za – Češku. No, dok se ugarska vojska spremala za novi pohod po njegovim naputcima, u Vlaškoj se uz Mehmedovu pomoć dokopao vlasti mlađi brat Mihaela I., Radu II. Praznoglavi (1420. – 1422. i 1426. – 1427.). Naime, Mihael je poginuo u prvoj bitci protiv Osmanlija koji su potom ojačani vojskom novog vojvode Radua odmah produžili za Sedmogradsku i na opće zaprepaštenje ju temeljito opustošili.¹⁴ Porazi na Lašvi u Bosni, gubitak i potom preotimanje Severina na Dunavu te provala Osmanlija u Sedmogradsku bjelodano su pokazali slabost obrambenog sustava Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva oslonjenog na vazalne susjedne države. Naime, sustav je bio čvrst koliko su vladari tih država bili čvrsti, čega su i Sigismund i Mehmed bili svjesni. Sigismund je doduše mogao “odahnuti” nakon iznenadne Mehmedove smrti i dolaska neiskusnoga sedamnaestogodišnjeg Murata II. (1421. – 1444. i 1446. – 1451.) na vlast. No, Murat s vremenom nije bez razloga stekao nadimak Veliki. Osvojio je Solun 1430. i nakon toga nastavio s politikom pritiska i konstantne vojne prisutnosti u Vlaškoj, Srbiji i Bosni. Izgleda da je upravo bezuspješan pokušaj okupljanja zapadnih sila u vojno-politički savez kojem je trebao biti zadatak pomoći opsjednutom Solunu i potom Osmanlije potisnuti s europskog tla, Sigismunda definitivno nagnao da ubrzano nastavi s politikom izgradnje fortifikacijskoga protuosmanskog sustava (jedanaest obnovljenih i novih tvrđava uz Dunav na potezu Haram –

¹⁴ Kako je smjena na vlaškom tronu bila brza, u trenutku upada osmansko-vlaških postrojba u Sedmogradsku nitko nije bio spreman za okršaj takvih razmjera budući da se nije niti znalo što se dogodilo u Vlaškoj, Pipo Ozorski i Nikola (Miklós) Csáki su pokušali zaustaviti prodor, međutim, vojska im je bila malobrojna i neadekvatno pripremljena, pa je kao takva bila poražena.

Palanka),¹⁵ očuvanja utjecaja u Vlaškoj, Srbiji¹⁶ i Bosni¹⁷ te pustošućih naleta na osmansko ozemlje južno od Dunava.¹⁸

Premda izgradnja dunavskih utvrda označava u vojno-strateškom smislu početak defenzivnog stava prema osmanskome napredovanju, valja napomenuti da su ugarski prepadi na osmanske balkanske teritorije ipak na životu održavali uvjerenje kako se ofenzivnim pristupom Osmanlije ipak mogu zaustaviti i protjerati iz Europe.¹⁹ Iako ti prepadi nisu puno doprinosili sigurnosti Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, niti je plijen bio velik – naprotiv, na organiziranje takvih pohoda češće se trošilo puno više novca negoli je vrijedio plijen – njihova je važnost bila prvenstveno psihološke naravi.²⁰ Sustavom odmazde, ti su pohodi bili poput osmanskih agresivni(ji), čime je Ugarska

¹⁵ Mark Whelan, *Sigismund of Luxemburg and the Imperial Response to the Ottoman Turkish Threat, c. 1410-1437* (dalje: Whelan, *Sigismund of Luxemburg*), dok. disertacija na University of London, London 2014., str. 23-30.

¹⁶ Nakon smrti Stefana Lazarevića Ugarska je brzo reagirala kako bi uspostavila kontrolu nad podunavskim utverdama, međutim kod Golupca su Osmanlije bili brži. Golubac je kontrolirao plovidbu Dunavom, što ga je činilo strateški bitnim ciljem. Brzom reakcijom ugarske vojske, utvrda je potpuno blokirana. Iako je osmanski garnizon bio na rubu predaje, glasina o nadolazećim osmanskim pojačanjima poljuljala je odlučnost ugarske vojske, pa i samog Sigismunda. Očito pod utjecajem nikopoljske katastrofe, Sigismund je naredio povlačenje; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 72-75.

¹⁷ Radivoj Ostojić, nezakoniti sin Stjepana Ostoje i bratić Stjepana Tvrtka II. Kotromanića, je uz podršku Osmanlija pokušao preoteti bosansku krunu. Sigismund je svog saveznika Tvrtka II. podržao s 4.500 vojnika koji su prekinuli nekoliko opsada, slomili Ostojićevu vojsku, te za njega zauzeli utvrde Jajce, Vranduk i Bačac. Učvršćivanjem vlasti Tvrtka II. znatno je smanjen osmanski utjecaj u regiji. Stabilna Bosna značila je Ugarskoj veliku tampon zonu, pa se vojska mogla fokusirati na obranu sedmogradskog prostora. Kako bi ublažili poraz, Osmanlije su u periodu od 1435. do 1437. godine redovito vršili prepade na pogranične prostore, te ciljano uništavali samostane; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 79.

¹⁸ U ožujku 1438. ugarska je mornarica izvršila prepad s ciljem uništavanja svih kopnenih i riječnih građevina kao i mjesta koja imaju ikakve veze s prethodnim osmanskim prepadima. Ugarska je flota na prepad uhvatila nespremnu osmansku flotu kod Stalača. Brodovi su bili nasukani, a posada je kampirala na obali. Osmanlije nisu stigli formirati bojni poredak, te su brzo sasječeni. Ugarska mornarica je zaplijenila nekoliko brodova, te mnogo opreme i baruta. Ono što nisu mogli ponijeti uništeno je detonacijom baruta. Nakon pobjede spalili su obližnji Kruševac i poharali okolicu Golupca. Ali-beg Vidinski pokušao im je odsjeći odstupnicu i spriječiti ih da prijeđu Dunav, međutim u bitki koja je uslijedila Ali-begova je vojska hametice potučena; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 80-82.

¹⁹ Prlender, *Sporazum u Tati 1426...*, str. 23-39; Ferenc Szakály, *The Hungarian-Croatian Border Defense System and Its Collapse* (dalje: Szakály, *The Hungarian-Croatian Border Defense System*), u: János M. Bak – Béla B. Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary* (dalje: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi*), Brooklyn: Brooklyn College Press, 1982., str. 142-143; Pál Engel, *The Realm of St Stephen – A History of Medieval Hungary 895–1526* (dalje: Engel, *The Realm of St Stephen*), London – New York: I.B. TAURIS, 2005., str. 237; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 72-82.

²⁰ Uspjeh prepada kojim je uništena osmanska riječna ratna flota kod Stalača i potom dobivena bitka kod Golupca 1438. god. ostavio je jak utisak na kolektivnu svijest ugarskog vojnog vrha, te su od tog trenutka prepadi ovog tipa postali redovna sezonska aktivnost ugarske vojske; usp. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 82.

ostavljala dojam i kod svojih, i kod podanika Osmanskog Carstva, da nitko ne može ugroziti blagostanje kraljevstva, a da prođe nekažnjeno. Ugarsko-Hrvatsko je Kraljevstvo naizgled održavalo postojeće trenutno stanje (*status quo*), ali dugoročno su Osmanlije pobjeđivali. Svaki osmanski pohod nanosio je štetu bogatim matičnim regijama Ugarske, te one postupno osiromašuju i depopuliraju, što će imati dalekosežne posljedice u budućnosti. S druge strane, ugarski pohodi, ma koliko duboko prodirali nisu činili nikakvu ozbiljniju štetu Osmanlijama, jer su poharane regije bile, ili vazalne, ili siromašniji periferni dijelovi Carstva koji su ionako smatrani bojišnicom, što znači da nije učinjena nikakva ozbiljna šteta osmanskoj demografiji i financijama. Osmanlije pretkraj Sigismundove vladavine sigurno nisu bili prolaznom pojavom koja se mogla otkloniti u jednom ratu ili jednoj bitci.

ERA IVANA HUNJADIJA

Ivan Hunjadi započeo je svoju bogatu protuosmansku karijeru još koncem četrnaestog stoljeća, međutim, 1420. godine njegova je moć počela vrtoglavo rasti, jer je financirao pohod kralja Sigismunda kojim je ovaj oslobodio Smederevo. Godine 1438. postao je banom Severina, banata čija je cijela južna granica bila ujedno granicom s Osmanskim Carstvom, a nakon neočekivane smrti kralja Alberta Habsburškog (1437. – 1439.) pomogao je Vladislavu Jageloviću (1440. – 1444.) da stabilizira svoju vlast porazivši 1441. dvojicu banova koji su podržavala Ladislava Postuma (*1440., kralj 1444. – 1457.), malodobnoga Albertovog sina. Za nagradu je, pored već stečenoga banstva nad Severinom, bio imenovan kapetanom Beograda i vojvodom Sedmogradske, čime je dobio velike resurse kao i odgovornost da samostalno rješava osmansko pitanje.

Nastavio je Sigismundovu politiku fortificiranja pograničnog prostora, ali na novim osnovama. Hunjadi je shvaćao da samostalne i nepovezane utvrde nisu u mogućnosti zaustaviti, ili odgovoriti na osmanske prodore, pa ih je povezao u jedinstvenu cjelinu. Prednosti međusobno povezanih utvrda su bile sljedeće: brzo dojavljivanje o osmanskim aktivnostima, učinkovita zaštita

čitavog područja, mobiliziranje garnizona u slučaju nužde za hitnom intervencijom i pokretanje pljačkaških pohoda preko granice.²¹

Od trenutka kada je stupio na banski položaj, Ivan Hunjadi je svu svoju pažnju preusmjerio na Osmanlije i odlučio ih sustavno potiskivati s ciljem potpunog uništavanja njihovog prisustva na europskom tlu.²² Njegova prva banska odluka bila je pokretanje pohoda na srpske zemlje pod Osmanlijama. Za razliku od Sigismunda, Hunjadi nije išao na pohod s ambicioznim ciljem osvajanja ili zauzimanja strateškog položaja, već samo devastiranja regije i izazivanja kaosa kako bi onesposobio neprijatelja na tom prostoru da samostalno krene u pljačkaški pohod. Osmanska vojska predvođena sandžakbegom Ishakom blokirala mu je put do Ugarske nedaleko od Smedereva, ali je pretrpjela težak poraz.

Sljedeće su godine Osmanlije pokrenuli kažnjenički pohod i sa 16.000 akindžija opljačkali Sedmogradsku. Sedmogradski je biskup Juraj (György Lépes) sa svojim banderijem (2.000 vojnika) u pokušaju da spriječi njihov povratak 18. ožujka 1442. poginuo kod Sântimbrua (mađ. Marosszentimre, njem. Sankt Emmerich) s većinom svoje vojske, ne znajući da je brojem jak izviđački odred pod vodstvom Hunjadijevog podbana pratio kretanje Osmanlija. Dobro obaviješten o kretanju akindžija, Hunjadi ih je s vojskom presreo kod Sibinja (rum. Sibiu, mađ. Nagyszeben, njem. Hermannstadt). Detalji same bitke nisu poznati. Neki izvori navode da se u jednom trenutku podbanova vojska uključila u borbu napadom s leđa i time odredila definitivni ishod bitke. Osmanske postrojbe su 25. ožujka pretrpjele težak poraz, ili su potpuno uništene, vojskovođa im je Mezid-beg sa svojim sinom poginuo u bitci, a svi su zarobljenici oslobođeni i vraćen je sav plijen.²³ Kako je Mezid bio

²¹ Bela K. Király, *Society and War from Mounted Knights to the Standing Armies of Absolute Kings: Hungary and the West* (dalje: Király, *Society and War*), u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi...*, str. 27.

²² Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 94.

²³ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 99. U kojoj je mjeri Hunjadi raspolagao korisnim informacijama, vidi se i iz njegova postupka tijekom vođenja bitke. Naime, on je doznao za Mezid-begovu naredbu svojim vojnicima (s detaljnim opisom njegova oklopa, ukrasa i naoružanja) da ga love i ubiju. Stoga je Hunjadi razmijenio oklop sa svojim vjernim familijarom Šimunom Kemenjom (Simon Kemény). Šimun je oponašajući svojega gospodara poginuo hrabro odbijajući nalete akindžija, što je Hunjadiju olakšalo vođenje bitke i sjajnu pobjedu. Štoviše, nakon bitke je za Mezid-begovu glavu Hunjadi razmjenom dobio glavu biskupa Jurja, a Šimun je u Sedmogradskoj i Ugarskoj protuosmanskim borcima ostao uzorom viteštva stoljećima nakon Sibinjske bitke; *usp.* također: Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 282-285.

vlaški beg i zapovjednik Nikopolja, njegov poraz značio je oslabljenu osmansku vlast u Vlaškoj, pa je Hunjadi odlučio iskoristiti priliku da ju u potpunosti ukloni. Ušao je s vojskom u pokrajinu, natjerao u bijeg proosmanskog vojvodu Mirču II. Mlađega (1442. i 1446. – 1447.) i postavio vojvodu protuosmanskih stavova, Basaraba II. (1442. – 1443.).

Bio je ovo neočekivan i strahovit udarac Osmanskom Carstvu koji nije smio proći nekažnjeno. Ovog puta rumelijski beglerbeg Šehebedin (tur. Şihabeddin) osobno je skupio veliku vojsku i simbolično odlučio zauzeti Ivanov središnji posjed: Hunyadvár (rum. Hunedoara, mađ. Vajdahunyad, njem. Eisenmarkt.). Kako je velika vojska bila spora, Hunjadi je imao vremena predvidjeti njihovu rutu i pripremiti se za borbu. Dočekao ih je tamo gdje se spajaju vlaške ravnice i sedmogradske planine, na mjestu poznatom kao Željezna vrata. Osmansku je vojsku ponovo teško porazio, a ako je vjerovati Bonfiniju, za pobjedu je odgovorno Hunjadijevo primjenjivanje husitskog vagenburga.²⁴ Nakon Šehebedinove pogibije, Hunjadi je zauzeo, opljačkao i zapalio Vidin, te oslobodio mnogo robova namijenjenih za osmansko tržište robljem.²⁵

Katastrofa kod Varne?

U svom proaktivnom stilu, Hunjadi je odlučio iskoristiti i ovu pobjedu kako bi dodatno oslabio Osmanlije, pa je nagovorio kralja da pokrene križarski pohod. Nakon višemjesečnih priprema Dunav je krajem listopada 1443. prešlo oko 10.000 kraljevih, Hunjadijevih i vojnika srpskog despota Đurđa Brankovića (*1337. †1456.). Na otpor nisu naišli sve do Kruševca, gdje su došli u kontakt s dvije manje osmanske vojske koje su koordinirano djelovale. Jedna je konjaničkim prepadima pokušavala isprovocirati križare da se podijele u dvije skupine, ili da se udalje od kampa. Takvi izazovi su taktički

²⁴ Bonfinijeva tvrdnja da je Hunjadi kod Željeznih vrata primijenio vagenburg vrlo vjerojatno je točna budući se Hunjadi dosta oslanjao na pješačko vatreno oružje proizvedeno u Sedmogradskoj. Topovi su se i vagenburška kola izrađivala pod strogim nadzorom čeških (posebice slavnog Jana Čapeka), a ne saskih stručnjaka. O rasprostranjenosti i važnosti vatrene oružja govori činjenica da su Mlečani poslali Hunjadiju pomoć u obliku 4.536 kilograma (10.000 funti) baruta; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 111; Gábor Ágoston, *The Last Muslim Conquest: The Ottoman Empire and Its Wars in Europe* (dalje: Ágoston, *The Last Muslim Conquest*), Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2021., str. 65-66.

²⁵ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 104; Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 118.

mogli polučiti dva rezultata – u slučaju da su križari krenuli Osmanlije proganjati samo s konjicom, plan je bio okružiti ju s obje vojske i uništiti, a u slučaju da bi cijela vojska izišla na teren, jedna bi se pred njom povlačila, dok bi druga osmanska postrojba u međuvremenu uništila kamp i zalihe. U bilo kojem od ova dva scenarija, križari bi se morali povući, a Osmanlije bi ih zatim pratili i terorizirali pri povlačenju. Istovremeno je treća, veća osmanska vojska, dolazila iz Bugarske kako bi zapriječila križarima povratak u Ugarsku, te kako bi ih uz pomoć druge dvije okružila i uništila.

Zahvaljujući svojem ratnom iskustvu, Hunjadi je prozreo plan osmanskih zapovjednika, pa je odlučio ne reagirati na njihove prepade. Mirovao je dok ga izvidnica nije obavijestila o spomenutoj osmanskoj vojsci iz Bugarske koja ga je na čelu s Kasim-pašom pokušavala neopaženo zaobići sa sjeveroistoka i pritisnuti s leđa. Pripremio joj je zasjedu i pregazio ju kod Aleksinca navodno s gubitcima od samo 100 svojih, te 2.000 poginulih i 4.000 zarobljenih osmanskih vojnika.²⁶ Ostale dvije vojske su se s preživjelim Kasim-pašom povukle i pridružile vojskama sultana Murata II., Turahan-bega (Turahan Beğ), i Mahmuta Čelebije (Mahmud Çelebi).

Pobjednička križarska vojska poharala je Bugarsku i ušla u Sofiju. Poneseni uspjesima, Vladislav, Ivan Hunjadi i Đurađ Branković odlučili su napasti i opustošiti Trakiju, te ukaže li se prilika zauzeti osmansku prijestolnicu Drinopolje (tur. Edirne, lat. Hadrianopolis) i time okončati osmansku vlast u Europi. Plan se ubrzo izjalovio jer je sultan Murat II. očekivao takav razvoj situacije, pa se s vojskom utvrdio na cesti u planinskom klanecu koja vodi u Trakiju. Kada je ugarska vojska došla do klanca, zima je već pokazala svoje zube i dodatno oslabila maršem iscrpljenu vojsku. Križari su u nekoliko navrata pokušali probiti i zauzeti osmanske barikade, međutim otpor je bio snažan, pa je naređeno povlačenje. Putem je zbog hladnoće stradalo mnogo tegleće stoke zbog čega je i puno opreme uništeno kako ne bi pala u ruke

²⁶ Premda je Kasim-paša imao veliku brojčanu prednost, glavninu osmanske vojske činilo je netom okupljeno naoružano civilno stanovništvo. Takvu "vojsku" bilo je nemoguće koordinirati u bilo kakvoj većoj akciji, a njihove su borbene sposobnosti kao i oprema u najmanju ruku bile limitirane. S druge strane ugarska vojska bila je dobro oklopljena i vatrenim oružjem naoružana profesionalna vojska, među kojima su bili brojni veterani s borbenim iskustvom. Jednom kada su se ugarska teška i srpska laka konjica uspjele dočepati velikih ravnica oko Niša, brzo sastavljena osmanska vojska izgubila je svaku šansu za pobjedom; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 113; Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 437-438.

Osmanlijama.²⁷ No, pod Hunjadijevim je zapovjedništvom i takva vojska organizirano dočekala 2. siječnja 1444. između Pirota i Niša u klancu Kunovica osmansku vojsku koja ih je u stopu pratila. Glavninu je vojske s kraljem Vladislavom poslao prema Nišu, a on je s Brankovićem u Kunovici zauzeo položaj posred prolaza, ali i s prikrivenim konjaništvom na dvjema šumovitim uzvisinama s obje strane. U zamku je uletio Turahan-beg sa svojim konjaništvom, koje nije moglo odolijevati plotunima pješackoga vatrenog oružja križara, a kada je s bokova nasrnulo i združeno Brankovićevo i Hunjadijevo konjaništvo, panično je počelo bježati. U protuudaru su križarske postrojbe uletjele i u osmanski tabor – zarobljeno je mnogo insignija i osmanskih časnika, uključujući i samog beglerbega Čelebiju (sultanovog šurjaka). Nakon te su se pobjede ugarske postrojbe neometano preko Beograda vratile početkom veljače u Budim.²⁸

Krajem srpnja 1444. u Segedinu je sklopljeno desetogodišnje primirje koje je papinski legat (Giuliano Cesarini, *1398. †1444.) proglasio nevaljanim i nagovarao kralja da iskoristi prošlogodišnje uspjehe kako bi dokrajčio Osmanlije kao pravi Kristov borac (*Athleta Christi*). Mladoga kralja nije trebalo puno nagovarati: prekršio je sporazum samo dva dana nakon što je on sklopljen pod izlikom da papi Eugenu IV. nije po volji. Papinski legat proglasio je križarski pohod na koji se, za razliku od prošle godine, odazvalo puno više stranaca, a dominirali su poljski konjanici i burgundski vitezovi. Ugarska je vojska ponovno pozvana na oružje, ali zbog lošeg stanja blagajne i samouvjerenosti kralja u superiornost vlastitih snaga, ovoga puta nisu provedene temeljite pripreme kao prethodne godine.

Poznato je da je godišnji budžet Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u ovom periodu iznosio 200.000 – 250.000 zlatnih ugarskih florena, od čega je 45.000 svake godine izdvajano za obranu i održavanje samo Beograda.²⁹ Poznato je također da je za pohod u kojem je sudjelovalo 15.000 – 20.000 vojnika u

²⁷ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 114-118 i 121.

²⁸ Colin Imber (prir. i prev.), *The Crusade of Varna 1443–45* (dalje: Imber, *The Crusade of Varna*), ser. *Crusade Texts in Translation*, vol. 14, Aldershot – Burlington: Ashgate Pub Co, 2006., poglavlje: "The Crusade of Varna: the campaigns of 1443", str. 16-17; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 118.

²⁹ Ivan Jurković, *Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba* (dalje: Jurković, *Turska opasnost*), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 17 (1999.), str. 69.

trajanju od tri do četiri mjeseca na bližim srpskim ili bugarskim prostorima bilo potrebno izdvojiti oko 250.000 zlatnih florena, što znači da je pohod iz 1443. godine uvelike opteretio državnu blagajnu.³⁰

Križarska vojska od oko 16.000 vojnika odlučno je i žestoko upala u Bugarsku neometano napredujući prema Crnom moru znajući da je osmanska vojska na europskom kopnu (*Rumeli ordusu*) malobrojna. Putem su im se pridruživale grupice bugarskih pobunjenika i vojska vlaškog vojvode Vlada II. Drakula (ukupno ne više od 4.000 vojnika). U međuvremenu je križarska flota sastavljena od mletačkih, đenovskih i papinskih brodova, pod vodstvom Alvisea Loredana (*1393. †1466.) blokirala Dardanele kako bi spriječila dolazak osmanskih pojačanja iz Male Azije.³¹ Križari međutim nisu bili upoznati s činjenicom da je novi sultan Mehmed II. Osvajač (1444. – 1446. i 1451. – 1481.) znao za pohod, te da je do dolaska kršćanske flote u Dardanele, preko Bospora (sjeverno od Carigrada) već prešlo oko 25.000 osmanskih vojnika iz Anatolije (*Anadolu ordusu*). Dok je flota sa zakašnjenjem uspjela blokirati Bospor, u Europu je prešlo još oko 5.000 vojnika, a 10.000 odustalo je od prelaska nakon blokade.

U trenutku kada su se križari približavali Crnom moru ususret im je sa 7.000 rumelijskih i 30.000 anatolskih vojnika, na zapovijed malodobnog sina i sultana Mehmeda II., marširao Murat II.³² Brojnost su neprijateljske vojske i nepovoljnost svog položaja shvatili tek kada im se osmanska vojska približila kod Varne. Mnogo je teorija što je pošlo po zlu i tko je pogriješio tog kobnog 10. studenog 1444., ali jedno je sigurno: bitka je u kolektivnoj svijesti kršćana zapamćena kao težak, možda i ključan, poraz, a u onoj muslimana na europskom tlu kao veličanstvena pobjeda. No, činjenica da je Murat pobjedu proglasio tek tri dana nakon bitke najrječitije govori o razmjerima međusobnog

³⁰ Primjerice, Segedinskim primirjem su Osmanlije bili obvezni kralju Vladislavu platiti 100.000 zlatnih florena, što nije bila niti upola dovoljna naknada za pokrivanje troškova tog pohoda. Bio je to još jedan od argumenata da pristane na nagovor pape Eugena IV. i prekrši mirovni sporazum; Imber, *The Crusade of Varna...*, poglavlje: "The King's Oath at Szeged: Vladislav Renounces All Treaties with the Turks, Either Made or yet to Be Made", str. 202. Vidi također: Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 414.

³¹ Pál Engel, János Hunyadi: *The Decisive Years of His Career, 1440–1444* (dalje: Engel, János Hunyadi), u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi...*, str. 107.

³² Murat II. je abdicirao nakon Segedinskog primirja u korist dvanaestogodišnjega sina Mehmeda. No, nakon bitke kod Varne i kratkotrajne Mehmedove vladavine, pod pritiskom janjičara Murat je 1446. ponovo preuzeo vlast tretirajući Mehmeda kao suvladara; Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 86.

uništenja – preko 20.000 Osmanlija i gotovo 15.000 križara poginulo je u toj bitci. Muratu je pobjedu možda “poklonio” mladi kralj Vladislav svojim lakomislenim postupkom. On je tijekom bitke, unatoč Hunjadijevoj molbi da čvrsto drži poredak središnje vojske dok se on ne vrati nakon što pomogne njihovu desnom krilu koje je bilo potisnuto naletom spahijske konjice, krenuo sa svojom poljskom konjicom u izravan napad na Murata i njegov tabor. Janjičarima ga je pred samim taborom ipak uspjelo zaustaviti, svladati i ubiti,³³ nakon čega je uslijedio pokušaj Hunjadija da preotmu kraljevo tijelo, koji se pretvorio u nekontrolirani obostrani masakr. Kako Hunjadiju na koncu naum nije uspio, naredio je povlačenje, okupljanje preostalih snaga i organizirano povlačenje.³⁴

Od sljedeće godine, pa sve do poraza na Kosovu polju 1448. godine, Hunjadi je redovito poduzimao vojne pohode preko Dunava. Nakon tog se poraza više nije upuštao u veće pohode i duboke prodore, već je samo vršio manje akcije u blizini ugarske granice. Naime, morao je preusmjeriti velika sredstva u rješavanje unutarnjopolitičkih problema. Ponajprije suzbijanje ambicije Fridrika III. Habsburškog da postane ugarskim kraljem, te rastuće moći i ambicije Celjskih koji su bili opasno povezani s Bečom. Sve ovo zahtijevalo je puno njegove političke umješnosti, pažnje, ratnika i novaca zbog čega je goruće osmansko pitanje ostavljeno po strani.³⁵

Iako je ugarska kruna imala svojih problema, procijenjeno je da su unutarnji problemi u Osmanskom Carstvu bili ozbiljniji, te da je potrebno prikupiti sve moguće saveznike i pomoć kako bi se pritisak na Osmanlije pojačao. Takav napad izazvao bi jaku destabilizaciju i potencijalno urušio osmansku državu budući da su Osmanlije već imali problema s velikim

³³ Janjičari su tijekom 15. st. nesumnjivo bili temeljem sultanove moći. Oni nisu bili samo jamstvom njegove političke stabilnosti u Carstvu, već i njegovim najpouzdanijim vojnim ešalomom tijekom vođenja bitaka. Juraj Ugrin (Georgius de Hungaria, Frater Georgius), koji je proveo dvadeset godina u osmanskom sužanjstvu (1438. – 1458.), je primjerice u svojim memoarima prenio opće i vlastito uvjerenje da je Murat II. unatoč tome što je 1444. god. kod Varne osmansku vojsku “neprijatelj potpuno slomio i gotovo porazio”, odnio pobjedu zahvaljujući postojanosti i neustrašivosti janjičara; *usp. Ágoston, The Last Muslim Conquest...*, str. 68. Ukratko o Jurju Ugrinu: Enikő Csukovits, *Miraculous Rscapes from Ottoman Captivity*, u: Géza Dávid – Pál Fodor (ur.), *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth Centuries)*, ser. *The Ottoman Empire and its Heritage*, vol. 37, Leiden – Boston: Brill, 2007., str. 6-7.

³⁴ Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 455-482; Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 118.

³⁵ Imber, *The Crusade of Varna*, str. 36.

nemirima u Bugarskoj i Srbiji, a Vlaška je bila poznata kao nelojalan vazal koji će se protiv Osmanlija okrenuti prvom ponuđenom prilikom. Potreba za djelovanjem dodatno se pojačala nakon šokantnog pada Carigrada (1453.) i prestanka postojanja Rimskog Carstva, iako su se Morejska Despotovina i Trapezuntsko Carstvo opirali još nekoliko godina (pali 1460. i 1461.) pozivajući se na legitimitet Carstva. Unatoč intenzivnim vojnim i financijskim pripremama, te ozbiljnim diplomatskim naporima, Ugarska neće biti spremna na sukob još tri godine, a Papa Kalist III. (1455. – 1458.) uspio je na križarski pohod zapadne sile nagovoriti tek u veljači 1456. kada je bilo očito da osmanska ekspanzija još nije gotova. Pomoć su obećali Venecija, Đenova, Firenca, Modena, Bologna i burgundski vojvoda, dok je sam papa počeo graditi flotu da potpomogne pohod.³⁶ Iako je prvotni plan Ugarske bio ofenzivno djelovanje, ubrzo je postalo jasno da je razdoblje nakon bitke kod Varne Osmansko Carstvo iskoristilo kako bi konsolidiralo svoju vojnu i političku moć. Teritorijalnim ustupcima osigurali su srpsku lojalnost, ugušili otpor u pokorenim krajevima, te posljedično osigurali poslušnost ostalih vazala. Ubrzo se pročula vijest o velikoj osmanskoj vojsci koja se skupila u Silistriji i pripremala krenuti uzvodno desnom obalom Dunava – u smjeru Beograda. Odbačeni su stoga svi ofenzivni planovi pa je križarska vojska koja se tek počela okupljati krenula u obranu Beograda.

Sjajna obrana Beograda

Za sabirnu točku križarske vojske izabran je Petrovaradin. Križari su dolazili u manjim i većim skupinama gotovo svakoga dana. Bilo je tu profesionalnih vojnika, siromašnih vitezova, avanturista, vjerskih fanatika, studenata, seljaka koji su ostali bez doma zbog Osmanlija, ološa željnog pljačke i nasilja, te “zabrinutih građana”. Hunjadi je u dva navrata tražio podršku Sedmogradske, međutim oba puta mu je odgovoreno kako ne bi bilo dobro slanjem pomoći oslabiti obranu te pokrajine budući se velika osmanska vojska kretala uz njezine južne granice. Unatoč svemu, Hunjadi je s karizmatičnim franjevcem i papinim legatom Ivanom Kapistranom (Giovanni Capistrano)³⁷ do konca lipnja 1456. uspio okupiti oko 30.000 križara, od čega

³⁶ Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad...*, str. 299.

³⁷ O Ivanu Kapistranu i njegovoj ulozi u obrani Beograda: Stanko Andrić, *Čudesna svetoga Ivana Kapistrana. Povijesna i tekstualna analiza*, ser. Bibliotheca Croatica: Slavonica,

između 4.000 i 5.000 profesionalnih vojnika. Beogradski je garnizon na čelu s Hunjadijevim šurjakom Mihaelom Siladijem (Mihály Szilágyi) povećan na 10.000 ljudi novačenjem građanske i seoske milicije, dok je broj topova različitih kalibara povećan na 300 komada. Podatci o veličini osmanske vojske su različiti: od 100.000 do 300.000, no realan broj nije mogao premašiti 120.000, iako je i to bila ogromna vojna sila kojoj se suprotstavilo ne više od 45.000 branitelja.³⁸

Dana 29. lipnja 1456. osmanska se vojska utaborila pod zidinama Beograda i započela opsadu bombardiranjem s desnog krila. Lijevo krilo (uz Savu) sastojalo se od anatolskih postrojba i Tatara, sultan i janjičari držali su centar, a desno krilo (uz Dunav) sastojalo se od rumelijskih postrojbi. Desno krilo činilo je glavnu udarnu silu budući da je većina od ukupno 300 topova bilo raspoređeno upravo ondje, a na desnom krilu je bilo i 200 riječnih galija koje su blokirale gornji tok Dunava kako bi spriječile ugarska pojačanja i opskrbu grada.

Hunjadi i Kapistran su sa svojim križarima do Beograda stigli tek 14. srpnja, a paralelno je s njima niz Dunav plovilo oko 200 galija i šajki ugarske riječne flote. Kako osmanska nije bila svjesna približavanja ugarske flote, osmanske su galije bile usidrene na većem prostoru i nespremlne za okršaj. Ugarska mornarica je ubrzana snažnom dunavskom strujom u prvom naletu potopila velik broj neprijateljskih galija, ostale je okružila i uništila ili zauzela (ukupno 30 osvojenih brodova). Ovom je brzom akcijom okončana riječna blokada grada, kao i postojanje osmanske flote. Hunjadi je zatim neometano s vojskom ušao u grad mostom preko Save i donio potrebne količine hrane i municije.³⁹

Ogorčeni porazom na Dunavu, Osmanlije su pojačali intenzitet bombardiranja grada, što je rezultiralo urušavanjem dijela južnog bedema 21. srpnja. Sultan Mehmed, željan osvete poslao je u napad janjičarski odred koji je s lakoćom svladao miliciju na ruševinama zidina. Janjičari su nastavili potiskivati branitelje do unutarnjih bedema i skoro zauzeli jednu kulu. Ovakav

Sirmiensa et Baranyensia, Studije, knj. 1, Slavonski Brod – Osijek: Hrvatski institut za povijest – Matica hrvatska, 1999.

³⁸ Joseph Held, *Peasants in Arms, 1437–1438 & 1456* (dalje: Held, *Peasants in Arms*), u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi...*, str. 89-90.

³⁹ Boško Antić, *Rat na rekama kroz vekove* (dalje: Antić, *Rat na rekama*), ser. Pomorska biblioteka, sv. 36, Beograd: Mornarički glasnik, 1986., str. 58-59.

nagao uspjeh janjičara ulio je preveliko samopouzdanje u manje disciplinirane grane osmanske vojske koje su ušle u grad za janjičarima. Kako su bili sigurni u skorbu pobjedu janjičara, azapi i njima slični, umjesto da su podržali njihov napad, počeli su paliti i pljačkati kuće kako bi se domogli što većeg plijena. U međuvremenu je janjičarski nalet izgubio snagu i branitelji su se regrupirali, zatim zaustavili i u konačnici razbili napad. Janjičari se s azapima dezorijentirani zbog požara i dima više nisu mogli sigurno povući, već su se rasuli u manjim skupinama po gradu gdje su ih branitelji lovili i ubijali. Borba je ubrzo prerasla u masakr. Ironično, Osmanlije je pobjede koštala vlastita snaga i požar koji su sami podmetnuli.⁴⁰

Sljedećeg dana osmanska je vojska obnovila napad i zauzela dio jugozapadnog zida na što su rumelijski beglerbeg Karadža-paša (Karaca Paša) i zapovjednik janjičara Hasan-aga osobno povelu u napad glavninu svojih jedinica kako bi slomili otpor i brzo okončali opsadu. No, budući da je vidljivost bila dobra, našli su se pod koncentriranom i preciznom topničkom vatrom s drugih dijelova beogradskih bedema u kojoj ih je mnogo izginulo, a među njima i Karadža-paša i Hasan-aga. Demoralizirani i obezglavljeni, počeli su se povlačiti prema taboru, što je ohrabrilo dio branitelja koji su otvorili vrata i pojurili zauzeti njihove opsadne rovove. Radilo se uglavnom o križarima i pripadnicima milicije: srčanim, ali nediscipliniranim borcima. Shvativši opasnost, Kapistran je izjahao za njima kako bi ih zaustavio, što je dio branitelja na zidinama shvatio kao poziv u napad, pa su i oni počeli neorganizirano i u sve većem broju izlaziti iz grada. Kapistran je tada shvatio da bi pokušaj zaustavljanja ovako velike bijesne mase izazvao konfuziju pa je bio prisiljen riskirati i maksimalno iskoristiti entuzijazam naredivši napad na osmansku artiljeriju i prebacivanje brodovima preko Save ostatka križarske vojske na lijevi bok osmanskog lijevog krila. Kako je napad bio neočekivan, zatekao je anatolske postrojbe u rovovima nespremne, te su se one ubrzo rasule pod pritiskom i napustile položaje. Križari su zauzeli i osmanske topove okrenuvši ih prema bivšim vlasnicima, jednim su plotunom slomili borbeni duh formacija u drugom i trećem redu rovova. Protunapad akindžija izazvao je još veći kaos jer se dio konjanika zaglavio u rovovima, a mnogi su konji odbijali

⁴⁰ Held, Peasants in Arms, str. 89-93.

preskakivati rovove pa su se naglo zaustavljali i izazivali sudare i zastoje. Svi koji nisu uspjeli pobjeći smrtno su stradali.

Kako su se beogradski branitelji već ozbiljno udaljili od zidina, Mehmed ih je pokušao okružiti konjicom i ostatkom janjičara, ali taj su pokušaj zaustavili velikim naletom Hunjadijevi profesionalni ratnici i Silađijevi posadnici iz Beograda. U tom su naletu na čelu svojih konjanika poginuli anatolski beglerbeg i tatarski kan. Sultan Mehmed je potom pokušao preokrenuti bitku u svoju korist hrabro povevši preostale janjičare i spahije u protunapad, ali je ubrzo bio ranjen. Kada se pročulo o njegovu ranjavanju, protunapad se u potpunosti slomio. Desno rumelijsko krilo počelo je povlačenje bez ikakva pokušaja pomoći centralnoj liniji, zbog čega se lijevi bok potpuno raspao i nastao je kaos. Hunjadi je morao odustati od ideje uništavanja kaotične osmanske vojske, jer je ostao s malim brojem borbeno aktivnih vojnika – većina se branitelja već “posvetila” pljački bojišta!⁴¹

Bila je ovo najbriljantnija pobjeda u Hunjadijevoj karijeri.⁴² No, platio ju je životom: 4. kolovoza obolio je od kuge koja je izbila u gradu nakon bitke i preminuo je u Zemunu sedam dana kasnije, dok se njegov kolega Kapistran razbolio 6. kolovoza i preminuo 23. listopada, čime je Beograd ostao bez oba svoja spasitelja.⁴³

U šezdesetogodišnjem razdoblju između bitke kod Nikopolja (1396.) i bitke kod Beograda (1456.) dogodile su se promjene u protuosmanskom ratovanju. Nakon Nikopolja se s vremenom u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu odustajalo od poduzimanja velikih vojnih pohoda kojima bi cilj bio Osmanlije udaljiti iz Europe, te se razvijala kombinirana strategija u kojoj se pored vojnih ofenzivnih pohoda sve više koristila defenzivna s ubrzanijom izgradnjom protuosmanskoga fortifikacijskog sustava na Savi i Dunavu (Beograd –

⁴¹ Held, *Peasants in Arms...*, str. 93.

⁴² Kao “najveću križarsku pobjedu nad Turcima u 15. stoljeću” te “jednom od najizuzetnijih epizoda vojne povijesti” obranu je Beograda ocijenio: Norman Housley, *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar 1274–1580* (dalje: Housley, *The Later Crusades*), Oxford – New York: Oxford University Press, 1995., str. 103-104. Ukratko: Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 295-297.

⁴³ Ta je bitka ostavila neizbrisiv trag u povijesti kršćanske Europe. Vijest o pobjedi je do pape Kalista stigla 6. kolovoza, našto je naredio zvonjavu crkvenih zvona u podne kako bi kršćane poticala na molitvu za njihove branitelje – križare. Zvonjava u podne se zadržala u kršćanskoj tradiciji sve do danas, a od 6. kolovoza 1457. se u Katoličkoj Crkvi počeo slaviti blagdan Preobraženja Gospodinova u slavu pobjede nad Osmanlijama kod Beograda. Ivan Kapistran je ubrzo kanoniziran, proglašen blaženim, a od 1690. i svetim; *usp.* Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana...*, str. 55-73.

Severin) i riječne flote brzih ratnih i transportnih brodova kojoj je primarna zadaća bila opskrba tog sustava. K tomu, u tom se razdoblju Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo s Osmanskim Carstvom nadmetalo oko kontrole nad manjim balkanskim državama koje su postale ključnim prostorima, ne samo u borbi za dominacijom nad njima, nego i kao tampon zone, odnosno odstupnicama, bojišnicama i polazištima vojnih napada. Bosna, Srbija i Vlaška su upravo zemlje oko kojih su Sigismund, Ivan Hunjadi, a kasnije i Matija Korvin lomili koplja s Osmanlijama.

Za razliku od Sigismunda koji je vodio skupe i velike vojne pohode s ciljem uništavanja glavnine osmanske vojske u otvorenoj bitci, Hunjadi je vodio redovite sezonske pohode manjeg opsega. On je nastojao s manjim postrojbama u što kraćem vremenskom roku nanijeti maksimalnu materijalnu štetu osmanskim vazalima kako bi reducirao njihov ofenzivni potencijal. Upotreba vagenburga svakako je potpomogla Hunjadijevom pristupu jer je omogućavala znatno kvalitetniju obranu od brojčano superiornog neprijatelja. Ne smijemo izostaviti upotrebu vatrenog oružja koja se pojačala s upotrebom vagenburga. Tarasnice i ručni topovi znatno su doprinosili obrambenoj sposobnosti ugarske vojske, a dodatno je doprinijela i činjenica da Osmanlije nisu koristili vatreno oružje u sukobima manjih razmjera. Osmansko je topništvo bilo daleko kvalitetnije i brojnije od ugarskog, no ono se koristilo samo u velikim pohodima i opsadama, što je Hunjadi iskoristio da dodatno poveća efektivnost svoje vojske u malim prepadima.

Obrana Beograda izvukla je maksimum iz Hunjadija kao zapovjednika i ugarske vojske kao efektivne vojne sile. Disciplina ugarske vojske te Hunjadijeva sposobnost da se brzo prilagodi situaciji na terenu i koordinira različite, međusobno nepovezane vojne jedinice (kopnene i riječne) bili su ključni za spas grada, kao i sposobnost Ivana Kapistrana da iskoristi spontane nalete borbenog naboja manje discipliniranih križarskih postrojbi.

PROTUOSMANSKO DJELOVANJE MATIJE KORVINA

Matija Korvin preuzeo je ugarsko-hrvatsku krunu u trenutku zatišja na južnoj granici Kraljevstva, koje je nastalo kao posljedica teškog poraza

Osmanlija kod Beograda dvije godine ranije.⁴⁴ Nakon bitke Mehmed II. je shvatio da je Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo moćnije negoli je mislio i da je izazivanje otvorene bitke većih razmjera vrlo rizičan pothvat pa je odlučio kompletno promijeniti vojnu doktrinu. Ideja je bila proširiti granice kako bi se ugarsko-hrvatske obrambene postrojbe maksimalno rastegnule, a kada bi se stvorile rupe ili slabosti u takvoj obrani odredi akindžija i lokalnih osmanskih (polu)profesionalnih postrojba slani su na neprijateljski teritorij da pale, ubijaju i pljačkaju. Na taj način se postupno narušavala ekonomska i demografska slika Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.⁴⁵

Mehmed je iskoristio nestabilne okolnosti Korvinove krunidbe (građanski rat između hunjadista i habsburških rojalista koji je prerastao u otvoreni sukob s Austrijom) da sporazumno ostvari kontrolu nad Srpskom despotovinom priznavši za despota Lazara, trećeg sina nedavno preminulog despota Đurđa Brankovića. Sporazum je Lazaru osigurao osmansku podršku, sve očeve posjede izuzev Novog Brda s obvezom da u ime harača Porti godišnje uplaćuje 40.000 dukata.⁴⁶

Diplomatski trijumf bio je kratkog vijeka jer je Lazar preminuo nakon nepune dvije godine vlasti i iza sebe ostavio udovicu Jelenu Paleologu s tri malodobne kćeri, zbog čega je oformljeno tročlano regentsko vijeće, koje su činili Lazarov stariji brat Stefan Slijepi, Lazarova udovica Jelena i Lazarov veliki vojvoda Mihajlo Anđelović. Jelena i Stefan htjeli su zadržati neovisnost Despotovine i povezanost sa Svetom Stolicom, dok je Anđelović imao jake veze s Osmanlijama zbog čega se očekivalo da će tražiti njihovu pomoć,⁴⁷ što

⁴⁴ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, IV knjiga, Doba kralja Matijaša Korvina i Jagelovića (1458-1526)* (dalje: Klaić, *Povijest Hrvata IV*), Rijeka: Matica hrvatska – Riječka tiskara, 1974., str. 7-14; Borislav Grgin, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska* (dalje: Grgin, *Počeci rasapa*), Zagreb: Ibis grafika, 2002., str. 25.

⁴⁵ Usp. Mirko Valentić, Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću, *Senjski zbornik*, sv. 17 (1990.), str. 46; Gábor Ágoston, Where Environmental and Frontier Studies Meet: Rivers, Forests, Marshes and Forts along the Ottoman–Hapsburg Frontier in Hungary, u: Andrew C. S. Peacock (ur.), *The Frontiers of the Ottoman World*, Oxford: Oxford University Press, 2009., str. 76-77; Ivan Jurković, Model uzročno-posljedičnih veza osmanske ugroze, klimatskih nepogoda, gladi i kuge na privredu hrvatskih i slavonskih vlastelinstava u zadnjim desetljećima 15. i tijekom 16. stoljeća, *Tabula – Časopis Odjela za humanističke znanosti, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, vol. 12 (2014.), str. 141.

⁴⁶ Momčilo Spremić, Despot Lazar Branković (dalje: Spremić, Despot Lazar Branković), *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 50 (2013.), str. 904.

⁴⁷ O Mihajlovu odnosu prema Ivanu Hunjadiju detaljnije u: Aleksandar Krstić, Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 52 (2015.), str. 359-379. O Mihajlu i njegovu bratu Mahmutu, tadašnjem rumelijskom beglerbegu i velikom veziru, kao glavnim pregovaračima prilikom sklapanja spomenutog sporazuma

se i dogodilo 1458. godine kada je potpomognut osmanskim postrojbama zauzeo Smederevo. Stefan i Jelena odgovorili su združenim napadom u kojem su oslobodili navedeno mjesto i zarobili Mihajla. Nakon ovoga Mehmed šalje veliku vojsku da slomi opoziciju i oslobodi Anđelovića.⁴⁸ Jelena se potom povukla na posjede njenog pokojnog muža u Ugarskoj te je ubrzo udala (1. travnja 1459.) dvanaestogodišnju kćer Jelenu Maricu za bosanskog prijestolonasljednika Stjepana Tomaševića, čime je on postao legitimni srpski despot. No, Mehmed je odgovorio munjevitim pohodom u kojem je već do kraja lipnja zauzeo većinu Despotovine sa Smederevom i utvrdom Žrnov na brdu Avala (tur. Havale) kraj Beograda.⁴⁹

Vojni izazovi (1458. – 1463.)

Mladi kralj Matija Korvin je prepoznao opasnost i naredio okupljanje banderijalnih vojski kod Segedina (mađ. Szeged). Okupio je 12.000 konjanika, 7.000 "križarskih" dobrovoljaca, a podršku mu je došao pružati i ujak Siladi s 3.000 vojnika. Pohod je počeo prelaskom Save i s nekoliko pobjeda nad Osmanlijama, međutim nakon samo mjesec dana osmanske su se postrojbe zatvorile u utvrde odustajući od bitaka na otvorenom polju. Kako pohod više nije bio plodonosan, Korvin se povukao zbog troškova održavanja vojske. Kada se ugarska vojska povukla, osmanska je pod vodstvom lokalnih beglerbegova dovršila svoj posao i u Despotovini učvrstila Mehmedovu kontrolu. Naime, u sljedeće su dvije godine Mehmedu prioriteti bili na istoku – okrenuo se zauzimanju posljednjih slobodnih država na sjeveru Male Azije (Sinop i Trapezunt), ostvarivši tako kontrolu nad južnim obalama Crnog mora. Takav je razvoj događaja omogućio Korvinu da se potpuno posveti rješavanju problema s Habsburgovcima oko naslijeđa Krune sv. Stjepana i stabilizaciji svoje vlasti.⁵⁰

između despota Lazara i sultana Mehmeda 15. siječnja 1457.; Spremić, Despot Lazar Branković..., str. 904.

⁴⁸ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 195.

⁴⁹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta krana bosanska) 1387-1463.* (dalje: Lovrenović, *Na klizištu povijesti*), Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2006., osobito poglavlje "Kocka je bačena (1458-1461)", str. 328-334.

⁵⁰ Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 30-34.

U periodu je od 1458. do 1462. godine Korvin uspješno ratovao protiv Fridrika III. i njegovih pristaša.⁵¹ Konačno je u Bečkom Novom Mjestu potpisan 19. srpnja 1463. mir u kojemu se Korvin odrekao osvojenog teritorija, čime se obnovilo stanje granica prije rata, a zauzvrat je Fridrik Korvinu prepustio Krunu sv. Stjepana priznajući ga kao legitimnog kralja i posinivši ga obvezao da ako umre bez muškoga zakonitog nasljednika Krunu naslijede Habsburgovci. Krunidba Matije Korvina održat će se 29. ožujka 1464. u Stolnom Biogradu (mađ. Székesfehérvár).⁵² Do tada je – pala Bosna.⁵³

Pad Bosne i uspostava obrambenog pojasa

Na samom početku vladavine, Matija Korvin je diplomatskim putem obnavljao i potvrđivao odnose sa susjedima koje je gradio njegov otac Ivan Hunjadi.⁵⁴ Tako se početkom 1463. godine sastao s bosanskim kraljem Stjepanom Tomaševićem u Tolni (mađ. Tolnavár).⁵⁵ Već je bilo poznato da se osmanska vojska skuplja u Bugarskoj i priprema za napad, jedino nije bilo jasno ide li glavnina na Bosnu ili Beograd, pa je dogovoreno da će Ugarska 29. svibnja započeti tromjesečnu mobilizaciju i poslati vojsku u Bosnu u slučaju osmanske invazije. Plan je bio odbiti osmanski nasrtaj i potom

⁵¹ Ključan se trenutak dogodio prilikom pohoda na Češku 1461. kada je Korvin uspio natjerati na pregovore legendarnog husitskog vojskovođu plaćenika Jana Jiskru. Korvin je nadoknadio Jiskri izgubljene posjede u sjevernoj Ugarskoj novim posjedima u Aradskoj županiji isplativši mu i 25.000 zlatnih florena u zamjenu za njegovu odanost. Fridrik je poražen više puta, a njegov ključni saveznik s ugarsko-hrvatske strane, slavonski ban Jan Vitovec, počeo je popuštati pod sve većim pritiskom, pa je tako do kraja 1462. godine Fridrik ostao bez svih saveznika i s vojskom koja više nije imala snage izvojevati pobjedu; Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 298-300; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 25-26.

⁵² O pravovaljanosti krunidbe Krunom sv. Stjepana u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu i o Korvinovoj krunidbi: Marianna D. Birnbaum, Matthias Corvinus in Humanist and Popular Perspective, u: Heinz Duchhardt – Richard A. Jackson – David Sturdy (ur.), *European Monarchy*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992., str. 106; Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 298-302; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 24-28.

⁵³ O padu Bosne u osmanske ruke postoji obimna literatura europskih i domaće historiografije; *usp.* Emir O. Filipović, Historiografija o padu Bosanskog Kraljevstva, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva* (dalje: Birin (ur.), *Stjepan Tomašević*), Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 11-25. Korektan opis pruža: Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 207-208. O viđenjima osmanskih suvremenika glede osvajanja Bosne u pripovjednim izvorima vidi u: Dino Mujadžević, *Pad Bosne 1463.* prema osmanskim narativnim izvorima (dalje: Mujadžević, *Pad Bosne 1463.*), u: Birin (ur.), *Stjepan Tomašević...*, str. 29-45.

⁵⁴ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 113.

⁵⁵ Stjepan Tomašević je odbio platiti godišnji danak Osmanskom Carstvu prethodne godine pouzdajući se u pomoć Svete Stolice, Mletačke Republike, Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i svojih velikaša, osobito hercega Stjepana Vukčića; *usp.* Vjekoslav Klaić, *Poviest Bosne* (dalje: Klaić, *Poviest Bosne*), fototip izdanja iz 1882. godine, prir. Dubravko Lovrenović, Sarajevo: Svjetlost, 1990., str. 328-332.

protuudarom iz pravca Beograda i Bosne preoteti ako bude bilo moguće Smederevo, a time i Despotovinu.⁵⁶ No, Mehmed je preduhitrio Korvinove vojne pripreme, te je nagomilao topništvo i vojsku u blizini Smedereva i Beograda, poslavši istovremeno glasnike u Bosnu s vijestima o primirju. Uspjelo mu je s jedne strane uvjeriti Stjepana Tomaševića da ne namjerava napadati njegovu zemlju, a s druge Korvina da planira zauzeti Beograd. Počela je ubrzana mobilizacija i gomilanje ugarske vojske kod Bača (mađ. Bács) gdje je kralj primio vijesti da ga je Mehmed nasamario napavši Bosnu.⁵⁷ U trenutku kada je Korvin doznao za Mehmedovu varku, ovaj je već pokorio cijelu Bosnu i smaknuo njezina kralja Stjepana Tomaševića.⁵⁸

Silina osmanskog napada i brzina pada Bosne bila je velik šok svim kršćanskim saveznicima u susjedstvu, ali i diljem Europe. No, unatoč neočekivanom napadu, papa Pio II. (1458. – 1464.) je odbacio činjenicu da je osmanska prevara bila dobro osmišljena te je krivio Korvina što takav potez Osmanlija nije predvidio.⁵⁹ Korvinov je ugled bio na europskoj političkoj sceni dvojako uzdrman – prvo, kao član kršćanske lige protiv Osmanlija bio je dužan vojno pomoći Kraljevini Bosni, što nije učinio, i drugo, objašnjavajući da je morao obraniti svoje kraljevstvo kod Beograda od, činilo se, sigurne osmanske invazije, ispao je osobito pred brojnim manje upućenim europskim promatračima naivno i ne pretjerano sposobno. No, postoji u historiografiji i mišljenje kako je Korvin bio bolje informiran i da nije nasjeo na Mehmedovu prevaru, već je glumio i namjerno dopustio pad Bosne kako bi ju potom zauzeo. U tom se slučaju situacija odvila točno onako kako je planirao.⁶⁰

⁵⁶ Osmanske uhode obavijestile su sultana o sastanku dvojice kraljeva. Iako nisu mogli potvrditi koji je razlog okupljanja, moglo se pretpostaviti da su dogovarali suradnju protiv Carstva; *usp.* Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 207.

⁵⁷ Korvinovo preusmjeravanje vojske na Podunavlje bilo je dosta logično zbog kvalitete Mehmedove obmane: u znak primirja ponudio je Tomaševiću ukidanje harača, počeo je gomilati vojsku i velike količine artiljerije nedaleko od Smedereva (tur. Semendir) i svoju dunavsku flotu blizu granice s Vlaškom. Uz dostupnost svih ovih informacija, teško je bilo pomisliti da Mehmed ne planira napasti Ugarsku; *usp.* Josef Matuz, *Osmansko Carstvo* (dalje: Matuz, *Osmansko Carstvo*), ser. Biblioteka Povijesna istraživanja, Zagreb: Školska knjiga, 1992., str. 64.

⁵⁸ Vjerodostojne detalje o padu Bosne i događajima koji su doveli do smaknuća kralja Stjepana Tomaševića saznajemo iz zapisa sultanovog kroničara Aşıqpashazade (hrv. Ašik, sin paše, odnosno Ašikpašić) u dijelu "Menaqib u tevarih-i Al-i Osman" (Legende i povijesti osmanske dinastije) i Dursun-bega (Tursun Bey) u djelu "Tārīḥ-i Ebu 'l-feth sultan Mehmed-han" (Povijest oca osvajanja sultana Mehmed-hana), koji su osobno sudjelovali u pohodu; *usp.* Mujadžević, *Pad Bosne 1463...*, str. 33-44.

⁵⁹ Matuz, *Osmansko Carstvo...*, str. 64.

⁶⁰ *Usp.* Klaić, *Povijest Bosne...*, str. 341; Norman Housley, *Crusading and the Ottoman Threat 1453–1505* (dalje: Housley, *Crusading and the Ottoman Threat*), Oxford: Oxford

Padom Srpske despotovine i Kraljevine Bosne, nije se samo granica Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva s Osmanskim Carstvom višestruko produžila budući da je prethodno granica na Dunavu tekla od Beograda do Severina, već je Korvin u svega četiri godine ostao bez vazalnih prekosavskih i prekodunavskih država, a time i tvrđava pod njegovom kontrolom. Po povlačenju osmanske vojske iz Bosne,⁶¹ ukazala mu se jedinstvena prilika za njezino pravno valjano preuzimanje, jer je bosanska kraljevska dinastija Kotromanića izumrla smrću Stjepana Tomaševića i Radivoja Ostojića, a time i vojnu kontrolu nad njom. Bio je svjestan da mora reagirati prije nego li se osmanska vojska organizira i učvrsti svoj položaj u Bosni. Sklopio je vojni savez s Mlečanima u rujnu 1463. kojim je dogovoren simultan napad na Osmansko Carstvo s kopna i mora uz zabranu sklapanja separatnog mira. Nakon tog ugovora uslijedilo je i protuosmansko savezništvo Venecije, Burgundije i Sv. Stolice, a odmah potom je papa Pio II. pozvao Europu na križarski rat.⁶²

Početak listopada Korvin je s vojskom prešao Savu i ušao u Bosnu. Manja konjička skupina pod vodstvom Ivana Pongraca (mađ. János Pongrácz Dengeleghi) prethodila je velikoj vojsci sa zadatkom čišćenja i osiguravanja puta do Jajca. Korvin je htio tijekom zime što je brže moguće zauzeti tu veliku utvrdu kako bi osigurao jako uporište za daljnje djelovanje. Prethodnica je postigla neočekivan uspjeh jer su se stanovnici Jajca njezinim dolaskom pobunili protiv osmanskog garnizona koji je činilo oko tisuću vojnika. Pongrac je iskoristio metež da zauzme zidine i podgrađe nakon čega su se Osmanlije povukli u tvrđavu. Korvin je sa sobom donio mnogo opsadnih sprava i topova, ali trud se pokazao gotovo uzaludnim jer je tvrđava bila na vrlo visokom terenu zbog čega većina topova nije mogla dobaciti do njezinih zidina što je

University Press, 2013., str. 120; Filipović, *Historiografija o padu Bosanskog Kraljevstva...*, str. 24-25; Tamás Pálosfalvi, *The Political Background in Hungary of the Campaign of Jajce in 1463* (dalje: Pálosfalvi, *The Political Background*), u: Birin (ur.), *Stjepan Tomašević...*, str. 79-88.

⁶¹ Sultanovo povlačenje čekalo se puna dva mjeseca, što je značilo da je Korvin bio u dilemi – raspustiti vojsku kako ne bi snosio troškove održavanja, ili pričekati da ovako skupe pripreme ne budu uzaludne. Na kraju je vojska poslana da pohara Srbiju i uništi što više osmanskih jedinica koje su tegleći plijen i zarobljenike zaostajale za glavnom koju je vraćajući se u Carigrad vodio Mehmed; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 208.

⁶² Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 26. Papa je bulom *Ezechielis prophetae*, zapravo proglasio križarski rat; Augustinus Theiner (prir.), *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, tom. I, Rim: Typis Vaticanis, 1863., dok. 460, str. 474-481.

učinilo bombardiranje manje učinkovitim i sporim.⁶³ Postalo je jasno da će se opsada odužiti. Na koncu se osmanska posada predala na Božić zbog nedostatka hrane i pitke vode pod uvjetom da bude pošteđena.⁶⁴ Nakon što se pročula vijest o oslobođenju Jajca, počele su se predavati manje osmanske utvrde diljem Bosne, a oslobađanjem većeg dijela Usore i Soli sa Srebrenikom do kraja siječnja 1465. njih ukupno 60, čime je Korvin zavladao sjevernom i zapadnom Bosnom.⁶⁵

Osmanski protunapad koji je Korvin očekivao počeo se realizirati u drugoj polovici svibnja 1464., kada su akindžije (tur. akinci, trkač, laki konjanik, pljačkaš) počeli harati Bosnom. Bila je to samo priprema terena za dolazak velike vojske koja se skupljala u blizini Drinopolja, dok su iz Sofije pristizala špijunska izvješća o gomilanju zaliha, municije, te brončanih ploča i kalupa za lijevanje velikih opsadnih topova. Osmanska se vojska 20. lipnja 1464. pojavila pod Jajcem. Na terenu su izlili tri velika topa u kalupima koji su dva mjeseca ranije uočeni u Sofiji i počela s bombardiranjem koje nije bilo učinkovito, jer su branitelji prije njihova dolaska ispred zidina nasuli velike humke zemlje ispunjene mrežom drva, krupnog granja i kamenja koji su apsorbirali udarnu moć artiljerije. U mjesec dana bombardiranja Osmanlije su srušili samo dva tornja zbog čega je Mehmed izgubio strpljenje i 22. srpnja naredio napad, koji je s lakoćom odbijen uz teške osmanske gubitke. Ubrzo je potom sultan dobio vijest o Korvinovu prelasku Drave na čelu velike vojske (po mletačkim izvorima, Savu je prešao sa 6.000 pješaka i 17.000 konjanika, od čega je 7.000 križara) pa je ne želeći riskirati otvorenu bitku naredio povlačenje. Tri velika opsadna topa i sva oprema koja ih je usporavala u povlačenju bačena je po sultanovoj zapovjedi u rijeku Vrbas.⁶⁶

⁶³ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power* (dalje: Imber, *The Ottoman Empire*), London – New York: Palgrave Macmillan, 2002., str. 33.

⁶⁴ Korvin je u "blagdanskome raspoloženju" ponudio osmanskim posadnicima plaćeničku službu i siguran prolaz do osmanskog teritorija svima koji nisu bili za nju zainteresirani. Zapovjednik obrane Ilijas-beg (Ilija), dio časnika i brojni vojnici prihvatili su kraljevu ponudu i ušli u njegovu službu, dok je ostatak garnizona mirno napustio utvrdu. Još uvijek najdetaljnija studija o Korvinovu pohodu i oslobođenju Jajca: Lajos Thallóczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca* (dalje: Thallóczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca*), 1450-1527, prev. Milan Šufflay, ser. Znanstvena knjižnica, Razdio 2, knj. 5, Zagreb: Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljska vlada, 1916., str. 42-97. Vidi također: Pálosfalvi, *The Political Background...*, str. 79-88; isti, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 213.

⁶⁵ Lovrenović, *Na klizištu povijesti...*, str. 383.

⁶⁶ Mehmed je s glavninom vojske do kraja kolovoza dospio do Sofije; Imber, *The Ottoman Empire...*, str. 190; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 216.

Unatoč rasulu križarske vojske i mletačke ratne flote koja se okupljala u Ankoni, a koje je bilo izazvano kužnom epidemijom i šokantnom smrću pape Pija II. u toj epidemiji (15. kolovoza),⁶⁷ Korvin je ohrabren uspjehom u obrani Jajca odlučio iskoristiti trenutak i tijekom zimskih mjeseci, baš kao što je to učinio prethodne godine s Jajcem, zadobiti Zvornik, strateški dobro pozicioniranu utvrdu iz koje su Osmanlije kretali na pljačkaške pohode. Drinom su sredinom listopada dopremljeni topovi, municija i vatreno oružje. Sultan je stoga hitno poslao velikog vezira Mahmut-pašu Anđelovića s vojskom da spriječi zauzimanje Zvornika.⁶⁸ No te su jeseni i zime vremenske prilike, za razliku od prethodne godine, išle na ruku Osmanlijama. Jake kiše pretvorile su ceste i Korvinov opsadni obuhvat s logorom u kaljužu što je prouzročilo kolaps logistike i morala pokisle i promrzle ugarsko-hrvatske vojske. Na vijest o kretanju osmanske vojske pod Mahmut-pašom, Korvin je 14. studenog naredio opći juriš, koji je zvornička posada odbila i u kojem je ranjen glavni ugarski vojskovođa Mirko Zapolja (mađ. Imre Szapolyai), što je među vojnicima protumačeno kao loš znamen. Zbog stanja na terenu (vojska demoralizirana, mokra i iscrpljena), Korvin je konačno naredio hitno povlačenje pred nadolazećom vezirovom vojskom.⁶⁹

Iako su vojne akcije većih razmjera obustavljene tijekom sljedećih godina, Korvin je nastavio diplomatskim putem jugozapadne i južne dijelove Bosne što čvršće vezati uz Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. U travnju 1465., herceg Stjepan Vukčić Kosača ponudio je svoju državinu u zamjenu za sigurno imanje u Ugarskoj. Kosača je zbog svoje vojne i logističke potpore ugarsko-hrvatskoj vojsci kod Jajca, a zatim i sufinanciranja Korvinova

⁶⁷ Vodeći stručnjak za "kasne križarske pohode", lakonski je ustvrdio: "Pijov je križarski rat umro s njim"; Housley, *The Later Crusades...*, str. 109.

⁶⁸ Dursun-beg se u svojim zapisima osvrnuo na ovaj Korvinov potez rekavši da je osmanski vojni vrh bio iznenađen brzinom i silinom njegove reakcije. Prema Dursun-begovim navodima na vijest o padu Srebrenika i kretanju Korvinove vojske u smjeru Zvornika izbila je u osmanskom stožeru panika, jer bi gubitkom sjeveroistočnog dijela bila presječena njihova logistička ruta prema središnjoj Bosni; *usp.* Mujadžević, *Pad Bosne 1463...*, str. 43.

⁶⁹ Zbog velikog blata ugarska je vojska bila prisiljena ostaviti svu opremu koja nije stala na brodove. Uglavnom se radilo o topovima malog kalibra koje je vojska prethodno dovukla kopnom. O pohodu na Zvornik detaljnije u: Thallóczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca...*, str. 75-85; Aleksandar Jakovljević, Između osmanskog i ugarskog krajišta: osmansko zaposedanje Podrinja i ugarska opsada Zvornika 1464. godine, u: Pavle Dragičević – Dubravko Lovrenović – Srđan Rudić (ur.), *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Beograd – Sarajevo – Banja Luka: Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, 2015., str. 250-251; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 220.

protunapada na ljeto 1464. sa 12.000 zlatnika bio za sultana nepomirljiv neprijatelj.⁷⁰ Nato je Korvin poslao Mirka Zapolju i Jana Vitovca s 15.000 ljudi da osiguraju novu stečevinu na što je herceg pomislio da će ga prevariti i oteti mu posjede zbog čega se stavio pod zaštitu Mletačke Republike. Kada su Zapolja i Vitovec došli do Hercegovine, nad neretvanskim naseljima se već vijorila zastava Republike. Bijesan, Zapolja ih je skinuo i tražio od kralja dozvolu da silom zauzme Herceg Novi, što nije bilo prihvatljivo jer bi time Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo izvršilo agresiju na vlastite saveznike. Dogovoren je konačno kompromis kojim je Korvin dobio kontinentalni dio posjeda i utvrdu Počitelj na Neretvi, dok su Mlečani zadržali posjede na priobalju i u Boki kotorskoj. Nekoliko mjeseci kasnije, Stjepanov sin Vladislav ustupio je Kruni sv. Stjepana svoju utvrdu Livno u zamjenu za posjed u Slavoniji, dok je Republika pristala ugarsko-hrvatskom kralju ustupiti Klis za vrijeme trajanja okupacije Hercegovine.⁷¹ Ovime je postignut najveći opseg Korvinove vlasti na teritoriju propaloga Bosanskog Kraljevstva.

Premda je Korvin bio vrlo razočaran rezultatima pohoda na Zvornik,⁷² još je više bio nezadovoljan odazivom kršćanske Europe na papin poziv sudjelovanja u križarskom ratu. K tomu su se i saveznici na koje je računao ponašali oportunistički gledajući samo vlastiti probitak sa što minimalnijim učešćem, osobito Mletačka Republika, u ratnim naporima. Shvatio je da je smrću pape Pija II. izgubio snažan diplomatski i financijski oslonac u Rimu, a Mlečani su ga (premda svjesni ozbiljnosti dugoročnih posljedica osmanskog zauzimanja Bosne) zapravo izigrali ostvarujući kontrolu nad gradovima istočnojadranske obale preko kojih je u slučaju novog pohoda na osmansku Bosnu jedino i mogla dolaziti potrebna ratna logistika.⁷³ Stoga je ne želeći riskirati pohod na opasnom terenu središnje i istočne Bosne učinio u tom trenutku jedino što mu je preostalo – učvrstio je svoju vlast nad onime što je

⁷⁰ Herceg Stjepan se sa sinom Vladislavom na čelu svoje vojske pridružio Korvinu tijekom opsjedanja Jajca ujesen 1463., a iz hercegovog pisma mletačkom duždu saznajemo da je ugarska vojska ovisila o njegovoj logistici i pojačanjima budući da ništa od navedenog nije iz Ugarske redovito dolazilo zbog neobično oštrem zime; Đuro Tošić, *Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine*, u: Birin (ur.), *Stjepan Tomašević...*, str. 102.

⁷¹ Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 80; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 225 i 228.

⁷² Na njega je potrošio gotovo sva godišnja primanja; usp. Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 301.

⁷³ Izgleda da je tada Korvin izgubio interes za daljnje ofenzivno ratovanje s Osmanlijama i počeo razmišljati o plodonosnijim ratovima na sjevernu i zapadu; usp. Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 35.

osvojio. Dva ključna grada u sjevernoj i zapadnoj Bosni s okolnim manjim gradovima i tvrđavama, postala su središtima novih vojno-civilnih obrambenih područja na čelu s banovima – Jajački i Srebrenički banat.⁷⁴ Time je, s preuzetim dijelovima Hercegovine na jugu, utemeljio lanac komunikacijski povezanih obrambenih utvrda koje će služiti kao prekosavska tampon zona i predziđe Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.⁷⁵ Naime, kontrola nad tim dijelovima Bosne nije samo znatno skratila granicu s Osmanskim Carstvom, već je i nudila mogućnost lakog upada duboko u neprijateljski teritorij pod uvjetom da ugarsko-hrvatske postrojbe u tim tampon zonama budu redovito i adekvatno plaćene. A da bi se to postiglo, moralo se krenuti u upravne i porezne reforme Kraljevstva.

Porezne reforme

Iako je kralj Matija Korvin imao ljudski potencijal za suzbijanje Osmanlija, nije ga mogao adekvatno iskoristiti jer su prihodi Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva s obzirom na njegovu veličinu bili niski. U vrijeme Korvinova dolaska na vlast ukupni godišnji budžet iznosio je oko 200.000 zlatnih ugarskih florena, od čega je 135.000 florena dolazilo s kraljevskih posjeda, a samo preostalih 65.000 s plemićkih i crkvenih (vele)posjeda, što jasno ukazuje na visok stupanj upravno-gospodarske samostalnosti prvenstveno ugarsko-hrvatskih magnata, ali i na činjenicu da takvi prihodi kraljevske riznice nikako nisu mogli dostajati za potrebe aktivne politike prema Osmanskom Carstvu.⁷⁶ Primjerice, nakon oslobođenja Jajca 1463. god.,

⁷⁴ O ulozi Jajačkog banata u obrambenom sustavu: Richárd Horváth, *The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus's* (dalje: Horváth, *The Castle of Jajce*), u: Birin (ur.), *Stjepan Tomašević...*, str. 89-98.

⁷⁵ Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 124-128. O obrambenom i političkom značaju rijeke Save: Stanko Andrić, *Rijeka Sava kao protuturski bedem (do pada Bosne)*, u: Branko Ostajmer (ur.), *Rijeka Sava u povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavanskom Brodu 18.-19. listopada 2013.*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015., str. 205-236.

⁷⁶ Glavni izvor kraljevskih financija sastojao se od dva tipa poreza: izravni porez (*lucrum camerae regiae*) i neizravni porez (*tricesima*, uvozno-izvozna carina). Izravni porez plaćalo je svako kućanstvo, a iznosilo je 20 denara godišnje. No, tog su poreza tijekom ranijih stoljeća mnogi svjetovni i crkveni feudalni posjednici bili oslobođeni pa je "dobit kraljevske komore" u stvarnosti bila mala. Neizravni porez bio je porez na uvoznu robu (kako sam naziv sugerira, iznosio je jednu tridesetinu vrijednosti uvezene robe), no trgovci su pronalazili niz pravnih rupa da izbjegnu plaćanje ovoga poreza, tako da se on često nije poštivao; *usp.* Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 29. U vrijeme Korvinovih suvremenika, sultana Mehmeda II. i Bajazida II., godišnji su prihodi Osmanskog Carstva bili i do šesnaest puta veći (preko 3.000.000 florena) u odnosu na opisane prihode Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva; *usp.* Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the time*

Korvin je zatražio izvanredan ratni porez, odnosno po jednog vojnika na dvanaest kmetskih selišta s plemićkih i crkvenih posjeda, ili novčanu naknadu od deset zlatnih florena po vojniku.⁷⁷ Unatoč slabu odazivu i takvu financijskom stanju, Korvin je oslanjajući se na obećanu pomoć Svete Stolica i Venecije u iznosu od 300.000 zlatnika krenuo god. 1464. na novi pohod kojim je oslobodio doduše Srebrenik, ali je doživio fijasko pod Zvornikom, što je u cijelosti ispraznilo kraljevsku blagajnu, jer su mu navedeni saveznici isplatili samo 15.000 zlatnika od obećane svote.⁷⁸ Stoga je krenuo u nužne reforme kojima je svrha bila – punjenje kraljevske riznice.

Velike porezne reforme Korvin je proveo tek nakon stabilizacije svoje vlasti u oslobođenim dijelovima Bosne. Godine 1467. ukinuo je postojeće poreze (dobit kraljevske komore i tridesetinu) i zamijenio ih novim porezima (*tributum fisci regalis* – porez kraljevskom fisku, odnosno komorni porez, i *vectigal sacrae coronae* – prihodi Svete krune, odnosno krunska carina), čime je ukinuo sve povlastice i porezna izuzeća (egzempcije) koje su ugarski i hrvatski feudalci do tada uživali. Odredio je posebne porezne činovnike koji su odgovarali izravno njemu s ovlastima da kao kraljevski službenici oporezuju plemstvo čime je otklonjena svaka mogućnost izbjegavanja plaćanja poreza. Zakonom su se također obvezali svi vlasnici rudnika plemenitih metala da svoju sirovinu prodaju samo državi po unaprijed određenoj fiksnoj cijeni na koju tržišna nije imala utjecaja, a postrožio je i zakon o carinama koje je bilo znatno teže izbjeći.⁷⁹ Kraljevske su se reforme odmah pokazale učinkovitim, jer se državni proračun višestruko povećao.

Godine 1468. zabilježen je godišnji rast državnog prihoda na 900.000 zlatnih florena, što je bilo čak 700.000 više nego prethodne godine. U slučaju

of Suleiman the Magnificent (dalje: Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire*), Cambridge – London: Harvard University Press – Oxford University Press, 1913., str. 180-181.

⁷⁷ Ovakva odredba izazvala je konfuziju pa je novačenje i prikupljanje novca teklo vrlo sporo, a neki su se plemići pozivajući se na privilegije (egzempcije) prijašnjih vladara pravili nevještima pa su ju odgodili ili u potpunosti zanemarili; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 26-29.

⁷⁸ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 28.

⁷⁹ *Usp. Engel, The Realm of St. Stephen...*, str. 310-311; Franjo Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata*, knj. 1, Zagreb: Školska knjiga, 2003., str. 353; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 29; János M. Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary* (dalje: Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*), All Complete Monographs 4, Logan – Budimpešta: Utah State University – Central European University, 2019., str. 704-709. Zanimljivo je da su prognaničke plemenite obitelji koje su ostale bez patrimonija zbog osmanske ugroze i okupacije bile ipak oslobođene plaćanja poreza; usp. isto, str. 708.

da je kralj proglasio izvanredni ratni porez (*subsidium*), prihod je rastao za dodatnih 400.000 zlatnih florena. Uz sve navedene mjere, godišnji prihod kraljevske blagajne iznosio je 1.300.000 zlatnih florena, čime je Korvinova blagajna postala blagajna s trećim najvećim poreznim prihodom u Europi, odmah iza onih vladara Francuske i Burgundije.⁸⁰

Izvanredni su dakle porezi u velikoj mjeri punili Korvinovu blagajnu. Primjerice, 21. rujna 1474. u Budimu je održan sabor kojim je predsjedao plemeniti sudac Stjepan Batori (mađ. István Báthory) i generalni supervizor Mirko Zapolja na kojem je odlučeno da se svo plemstvo bez izuzetka obvezuje plaćati jedan zlatni floren poreza po selištu, ali samo pod uvjetom da se sav prikupljen novac usmjerava u rješavanje osmanskog pitanja. Nadalje, kralju se potvrdio i monopol nad solanama koje će voditi dva čovjeka od njegova povjerenja, a oni će po nalogu kraljevskog blagajnika distribuirati sol na tržište po cijeni i u količini koju propiše blagajnik. Dio te dobiti bio je namijenjen osobno kralju.⁸¹ Korvin je često nametao izvanredne poreze pa je tijekom svoje vladavine takve poreze prikupio četrdeset i tri puta, dakle, ponekad i dvaput godišnje.⁸² Tom je reformom i čestim izvanrednim porezima Korvin uspio u odnosu na Osmansko Carstvo smanjiti vrlo nepovoljan odnos prihoda države – od početnih šesnaest puta manjih, doveo je svoje prihode do gotovo upola manje od sultanovih!⁸³

Vojska i pogranična uprava

U upravnom ustrojstvu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, vojvoda (*dux*) Sedmogradske, te banovi hrvatskih krunovina (Hrvatske, Dalmacije i Slavonije), kao i banovi vojno-civilnih pograničnih jedinica (severinski, mačvanski, srebrenički i jajački) bili su izravno podređeni kralju koji ih je u ime obrane od Osmanlija financijski rasteretio dodijelivši im na upravu kraljevska imanja čije su prihode koristili za uzdržavanje banderija.⁸⁴ Plemići koji nisu bili

⁸⁰ Povećanje prihoda koje je Korvin tada postigao procjenjuje se i do 500% u odnosu na one prije porezne reforme, što mu je omogućilo redovite isplate godišnjih plaća vojnicima/graničarima protuosmanskoga tvrđavnog sustava, održavanje raskošnog dvora, financiranje ratova na zapadu i na koncu kao sredstvo za uvođenje što čvršće vlasti; *usp.* Neven Budak – Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb, Školska knjiga, 2006., str. 279.

⁸¹ Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 727-735.

⁸² Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 310.

⁸³ Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire...*, str. 180-181.

⁸⁴ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 31.

u blizini granice nisu bili dužni uzdržavati i podizati banderij te ih u slučaju potrebe slati na granicu, ali su zato obrani Kraljevstva doprinosili plaćanjem posebnih poreza koje je Korvin iskoristio za financiranje stajaće vojske obrambenog sustava, ali i za formiranje plaćeničke vojske. Tim je činom kralj uvijek bio sposoban neovisno o ikome vojno djelovati protiv svojih neprijatelja, te je ujedno znatno smanjio vojni značaj magnata. Dio plemića koji je bio bliže granici, a nije bio izravno ugrožen osmanskim prodorima imao je izbor: uzdržavati banderij ili plaćati vojni porez. Takvi su češće birali plaćanje poreza iako su time gubili pravo na prihode od kraljevskih imanja, ali im je u slučaju općeg poziva na oružje kralj bio dužan sufinancirati banderij.⁸⁵ Kako je djelovanje banderija zakonski bilo ograničeno na obrambene akcije, kralj na njih nije mogao računati u pohodima i prepadima na osmanski teritorij, zbog čega ih nije redovito mobilizirao. Upravo zbog zakonskih ograničenja djelovanja banderija, taj je sustav bio skup i neefikasan, pa je zato kralj namjerno plemićima ponudio izbor u kojemu je za njega povoljnija opcija bila ona koja je i plemstvu bila isplativija.

Kraljeva stajaća (plaćenička) vojska opterećivala je 2/3 državne blagajne, pa je Korvin osmislio način kako da to opterećenje smanji. Ratni je plijen proglašen državnom imovinom, ali je u pravilu podijeljen plaćenicima umjesto plaće. Time plaćenici nisu bili uskraćeni za plijen, a država nije snosila pune troškove njihova uzdržavanja. Svaki vojnik dobivao je u plijenu vrijednost svoje mjesečne plaće, a pojedinci ili jedinica mogli su primiti i veliki bonus u slučaju da su se iskazali u borbi.⁸⁶ Nakon što bi se plijenom isplatile plaće i bonusi, ostatak je pripao kraljevskoj riznici.

Snaga ugarsko-hrvatske vojske ležala je i u sposobnosti usklađivanja različitih elemenata vojne mašinerije. Ta je vojska imala vrlo fleksibilnu vojnu doktrinu zahvaljujući šarolikosti naroda koji su u njoj služili. Ugri, Kumani, Hrvati, Česi, Vlasi, Poljaci, Srbi i pripadnici drugih manjih etničkih skupina činili su tu vojsku, vojsku koja nije imala jedinstveni trening niti propisanu vojnu opremu, već su svi vojnici trenirani s "nacionalno preferiranim" naoružanjem, te svojim borbenim tehnikama i tradicijama.

⁸⁵ Poznato je da su u slučaju mobilizacije sufinancirani banderiji na godišnjoj razini opterećivali državnu blagajnu u iznosima između 600.000 i 700.000 zlatnih florena; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 32.

⁸⁶ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 32.

Iako je stalna vojska protuosmanskoga obrambenog sustava, kao i plaćenička vojska, bila neophodna za djelotvornu obranu teritorija i interesa Kraljevstva, na terenu je u otvorenim bitkama često prevagu odnosilo ugarsko-hrvatsko teško konjaništvo. Činili su ga plemići, koji su svojom vještinom, superiornom opremom i udarnom moći određivali konačan ishod većine bitaka s brojčano nadmoćnijim osmanskim neprijateljem. Ugarska i hrvatska teška konjica bila je po opremi i metodi djelovanja tipična zapadnoeuropska konjica sposobna slomiti u frontalnom jurišu pješačke jedinice bez stege. No, osmanska laka konjica s lakoćom se sklanjala pred njezinom navalom, te bi ju odvukla od pješaštva i potom strijelama i jurišima na bokove usporila ili zaustavila pokušaje pješaštva da pruži potporu svojoj izoliranoj konjici. Takav bi scenarij završavao loše po ugarsku vojsku da ona nije imala svoju stepsku kumansku tradiciju iz koje se u Korvinovo doba razvila husarska konjica.⁸⁷

Tipičan raspored jedinica Korvinove vojske prije bitke s osmanskom bio bi sljedeći: teška konjica i pješaštvo u centru, a laka konjica na bokovima. Bitku bi otvarala laka konjica koja bi jurnula na osmansku laku konjicu, čime bi otklonila opasnost od okruživanja, a zatim bi u centar udarilo pješaštvo i teška konjica, slamajući osmanski bojni poredak. U idealnim uvjetima planiranja bitke na papiru, raspored jedinica i plan djelovanja mogli su izgledati odlično, međutim u realnosti su postojali ozbiljni problemi. Prvi je problem bilo pješaštvo jer je vrlo malim dijelom bilo profesionalno – većinu pješaka su činili civili (pripadnici milicija gradova i županija koji su uglavnom bili seljaci) i niži plemići (gradokmetskog i rodovskog podrijetla bez imovne moći da služe kao konjanici) pod vojnom obvezom, što ih nije činilo pretjerano učinkovitom silom.⁸⁸ Drugi veliki problem je bilo topništvo koje je u Ugarskoj još uvijek bilo

⁸⁷ Kumanija (mađ. Kunság) je zemlja nazvana po prognanicima pred najezdom Mongola, koju im je još Bela IV. darovao pod uvjetom da prime kršćanstvo i priznaju ugarske kraljeve kao svoje vladare. Naseljeni su u šesnaest velikih i puno manjih naselja na ravninama južno od Budima između rijeka Dunava, Tise i Körösa. Kumanija se administrativno dijelila na Malu i Veliku Kumaniju (mađ. Kiskunság i Nagykunság). Postoji dakle tradicija da su husari nazvani po Kumanima, ali i primjerenije znanstveno objašnjenje koje ističe da se jedan takav laki konjanik financirao s dvadeset poreznih jedinica (*porta*) pa da je tako i nastao pojam "husar" (mađ. *húsz* = dvadeset); *usp.* Bak (priř.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 667.

⁸⁸ Osmanlije su raspolagali, ne samo s enormnim brojem neprofesionalnih i lako zamjenjivih vojnika, već i s velikim brojem janjičara, najprofesionalnijom pješačkom vojskom svoga doba; David Nicolle, *Armies of the Ottoman Turks 1300–1774* (dalje: Nicolle, *Armies of the Ottoman Turks*), ilustr. Angus McBride, ser. Men at Arms 140, Oxford: Osprey Publishing,

elitno oružje koje se proizvodilo u velikim gradovima kao što je Požun, a topnicima su bili zanatlije iz redova građanstva (opet ljudi koji nisu profesionalni ratnici). Zbog navedenih razloga ugarska je artiljerija bila malobrojna i ne pretjerano učinkovita, a njezin razvoj je zahvaljujući slaboj financijskoj potpori države stagnirao, pa je u usporedbi s osmanskim, bila primitivna.⁸⁹ Posljednji nedostatak ugarskog borbenog plana je bio upravo njezin glavni dio: teška konjica. Naime, banderijalni sustav nije bio u mogućnosti u kratku vremenu mobilizirati i organizirati ozbiljnu vojnu silu, zbog čega su brzi osmanski prepadi, osobito akindžija i martolosa, na ugarske i hrvatske teritorije znali rezultirati bitkama u kojima je sudjelovalo malo ili nimalo teških konjanika.⁹⁰

Bitno je napomenuti da je Korvin osnivanjem svoje stajaće plaćeničke vojske riješio dobar dio navedenih problema: i profesionalni posadnici obrambenoga protuosmanskog sustava i plaćenici njegove postrojbe (zване kasnije Crnom četom) su bili pripadnicima vrhunski organiziranih stajaćih postrojba sposobnih reagirati punom silom u bilo kojem trenutku, a ljudi koji su je sačinjavali bili su vrlo disciplinirani ratnici.

Iako je uvođenjem stajaće vojske Korvin riješio brojne probleme, pojavila su se dva nova problema. Takve postrojbe crpile su ogromne svote novca iz državne blagajne, a u slučaju dužeg mirovanja gubile su borbenu spremnost. Kako bi se riješila navedena dva problema stvoren je treći, a to je promjena vojne doktrine. Počinju se organizirati redoviti manji pohodi koji nisu imali strateški cilj, već su bili samima sebi svrhom. Cijela poanta je bila

1983., str. 6-13.

⁸⁹ Osim što je osmanska artiljerija bila daleko superiornijom od ugarske u kvaliteti, dometu i rasponu kalibara, ona je bila i u masovnoj uporabi budući da se smatrala ključnom, i od pješastva neovisnom granom vojske u kojoj su topničke posade bile sastavljene od uvježbanih profesionalaca. Isto tako, proizvodnja topova nije bila u rukama privilegirane nekolicine, već je iza nje stajala čitava industrija; Nicolle, *Armies of the Ottoman Turks...*, str. 18; spomen odnosa ugarske prema topništvu u: Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 33.

⁹⁰ Razorne i učestale nasrtaje na hrvatsko ozemlje izvodile su dakle osmanske iznimno mobilne poluprofesionalne vojne postrojbe. Ti su nasrtaji bili dijelom pomno organizirani, kojima je nakana bila pustošenjem i hvatanjem zarobljenika "pripremiti" granično područje za skoro osvajanje, ali i spontani, kojima su uzrokom bile elementarne nepogode nakon kojih bi nastupila godina gladi, ili nedovoljan nadzor martoloških četa, koje su ne poštujući primirja na "svoju ruku" kretale u pljačku. Na takva djelovanja osmanskih "trkača" hrvatska i ugarska banderijalna vojska nije zbog spore mobilizacije imala dugo vremena učinkovit odgovor; Jurković, *Turska opasnost...*, str. 67-68; *isti*, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 119-121 i 125.

pljačkati kako bi se vojnici otplatili plijenom i boriti se kako bi održavali fizičku i duhovnu borbenu spremnost.⁹¹

Zanemarivanje osmanskog pitanja i češka epizoda

Nakon neuspješnog pohoda u Bosnu 1464. godine, Korvinov protuosmanski entuzijazam naglo je splasnuo, pa se po uzoru na Sigismunda posvetio češkim zemljama i pitanju sukcesije na češkom prijestolju. Naime, njegova je prva supruga bila kći češkog kralja Jurja Podjebradskog (češ. Jiří z Poděbrad, 1458. – 1471.), međutim ona je nakon poroda mrtvorođenog sina također preminula 1464. godine, nakon čega su se odnosi između tasta i zeta ohladili. Uskoro su se i odnosi prohusitskog Jurja sa Svetom Stolicom zakomplicirali, što je Korvin objeručke iskoristio tvrdeći da se ne može posvetiti osmanskome pitanju dok mu bivši tast i husiti pušu za vratom. Uz blagoslov pape Pavla II. (1464. – 1471.), Korvin se 1468. godine zaratio s Češkom i manjim državicama Svetog Rimskog Carstva koje su mu se našle na putu. Dok je pokušavao plasirati Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo kao supersilu, Osmanlije su koristili odsustvo kralja i njegovih plaćenika.⁹²

Od trenutka kada je s vojskom otišao na sjever, osmanski su pljačkaši samo Slavoniju napadali uzastopno od 1469. do 1471. godine. Zatim su nakon jednogodišnje pauze ponovno napadali dvije godine zaredom i ponovo 1476., kada su nakratko zauzeli i zapalili Križevce, administrativno središte najprostranije županije Slavonije.⁹³ Osmanski prepadi na Slavoniju pokazali su se jako plodonosnim budući da ju je, u slučajevima neometanih osmanskih forsiranja rijeke Save, ravničarski krajobraz i nedostatak lako branjivih fortifikacija činio idealnom za akindžijske prepade.⁹⁴ Dok je dakle Korvin euforično ubirao plodove smrti kralja Jurja Podjebradskog,⁹⁵ Osmanlije su u

⁹¹ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 32; Gyula Rázsó, *The Mercenary Army of King Matthias Corvinus*, u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi...*, str. 133.

⁹² Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 33-34.

⁹³ *Isto*, str. 231.

⁹⁴ Uspješnost ovih prepada bila je dijelom posljedica pravnih prepreka, jer je zakon branio plemstvu da gradi ikakve fortifikacije bez posebnog razloga i kraljeve privole uz nadzor kraljevskog arhitekta; *isto*, str. 232.

⁹⁵ Juraj je umro 1471., nakon čega je Korvin počeo nizati vojne uspjehe zauzevši Moravsku, Šlesku i Lužice. Očekujući skorou konačnu pobjedu, ignorirao je žalbe slavonskog plemstva na osmanske upade smatrajući to sporednim problemom. No, njegova se ambicija naglo urušila 1474. godine kada su češki plemići na prijedlog Jurjeve udovice za vladara izabrali sina moćnog poljsko-litvanskog kralja, Ladislava II. Jagelovića. Ni Korvin, niti Ladislav nisu htjeli riskirati rat budući da bi to bio sukob bez jasnog pobjednika koji bi ekonomski uništio

Bosni podigli 40.000 vojnika koje su podijelili u dvije skupine, jedna koja je trebala upasti u Istru i Kranjsku, te druga koja je trebala zaobići riječne obrane i pljačkati naselja na slavonskoj i ugarskoj obali Save i Dunava. Na molbe plemstva da se vrati s vojskom u Ugarsku, kralj je odgovorio pismom u kojem izražava žaljenje i razumijevanje, te je zapovjedio banderijalistima međuriječja Drave i Save te Bačke i Banata da podignu svoje postrojbe ispričavši se pri tome što neće osobno moći voditi vojsku. Nadalje je zamolio i sve niže i dobrostojeće slavonske i južnougarske plemiće da pomognu koliko im je u moći. Plemstvo se uspjelo organizirati i u svibnju 1471. izabrati palatina Mihaela Orsaga od uglednog plemićkog roda Gutkeleda (mađ. Mihály Ország) za vođu obrane.⁹⁶ On je u lipnju tražio od gradova da pošalju majstore za ispomoć u vojnim radovima, kola puna alata i kola puna pušaka, te dovoljno iskusnog ljudstva u njihovu korištenju.

Palatinova vojska je uzvodno od Zemuna uspjela uočiti osmansku prije negoli je prešla Savu, pa ju je odlučio pratiti sa suprotne obale kako bi ju odgovorio od prelaska. Kada su došli do dijela gdje je Sava pogodna za prijelaz, obje su se strane zaustavile i počele graditi drvene utvrde kao osiguranja prijelaza. Radovi su trajali gotovo dva mjeseca, a obje su strane pokušavale sabotirati napredak suprotne čestim topničkim bombardiranjem. Krajem kolovoza, osmanska je utvrda Šabac (mađ. Szabács) bila dovršena, a u nju je stavljen garnizon od 2.000 ljudi i mnogo municije. Ostatak se vojske povukao zadovoljan uspostavom novog pljačkaškog uporišta. Palatin je još neko vrijeme bombardirao utvrdu u nadi da će dovoljno oštetiti zid i opkop kako bi ju zauzeo, ali bez uspjeha. Očajan, prije pogoršanja vremenskih prilika pokušao ju je zauzeti na juriš, ali se na koncu neslavno povukao nakon što je pretrpio teške gubitke.⁹⁷

Korvin je baveći se ekspanzijom u Češkoj pretrpio više političkih i vojnih neuspjeha. Naime, upravo za trajanja opisanog podbačaja u slučaju Šapca,

oba vladara, pa su dogovorili kompromisni mir. Sastali su se u Wrocławu, gdje je Korvin priznao Ladislava kao kralja Češke, a u zamjenu mu je Ladislav prepustio zemlje koje je u ratu protiv Podjebradskog osvojio; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 34.

⁹⁶ Mihael Orsag, palatin (1458. – 1484.), od uglednog plemićkog roda Gutkeleda bio je još u vrijeme kralja Sigismunda rizničar Kraljevstva, a potom vjerni sljedbenik obitelji Hunjadi i kralja Matije Korvina; *usp.* Ludovik Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu* (dalje: Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*), prev. Vlado Rezar, Biblioteka Hrvatska povjesnica – Posebna izdanja, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001., str. 38, bilj. 85 na 290 str.

⁹⁷ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 236-237.

dogodila mu se urota, koju je doduše uspješno suzbio i ublažio,⁹⁸ a uskoro je potom propustio i odličnu priliku da zaustavi osmansko širenje na istočnim granicama Kraljevstva prema Moldaviji.⁹⁹ Tih je godina gubio i povjerenje prirodnih saveznika – Mletačke Republike i Svete Stolice,¹⁰⁰ a ugled mu je naglo tamnio i među hrvatskim plemićima, jer su bili dojma da ne ulaže dovoljno napora u suzbijanju osmanskih nasrtaja koji su kretali iz Bosne prema i preko Hrvatske u susjedne kršćanske zemlje, a ako je i ulagao bio je usmjeren, činilo se, na užtrb i štetu tih istih plemića. Naime, osmanski prepadi su do 1478. u značajno ekonomski i demografski devastirali Slavoniju i južnu Ugarsku, a najteži udarac na kraljevsku blagajnu je bila devastacija vinorodne županije Vuke (mađ. Valkó) i njezinih urbanih središta,¹⁰¹ dok je pohod iz

⁹⁸ Iako je postigao djelomičan uspjeh u Češkoj, Korvin je svoje odsustvo na osmanskom frontu skupo platio: izgubio je povjerenje, pa čak i odanost plemića na granici s Osmanlijama koji su trpjeli teške materijalne i ljudske gubitke. Nezadovoljstvo magnata rezultiralo je pobunom (1471. – 1472.) predvođenom biskupom Ivanom Vitezom – Korvinovim odgojiteljem u mladosti i čovjekom koji ga je doveo na vlast! Unatoč slomu urote, otpor je plemstva bio toliko velik da je prisilio Korvina na potpisivanje sporazuma kojim se odrekao prava na raspisivanje novih poreza bez pristanka sabora, te se obvezao izuzeti klerike od tih poreza, a zauzvrat su se pobunjenici obećali pokajati i ponovno prisegnuti na vjernost; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 34.

⁹⁹ Još 1473. moldavski vojvoda Stjepan odbio je Osmanlijama platiti danak dok su ratovali u Albaniji, te se obratio zapadnim vladarima za pomoć očekujući osmansku kaznenu ekspediciju do koje je došlo krajem sljedeće godine. U međuvremenu su pomoć poslali odmetnuti Vlasi i sedmogradsko plemstvo na Korvinov poticaj, dok je Stjepan vodio rat u Vlaškoj kako bi svrgnuo proosmanskog vojvodu. Iako znatno malobrojnije, moldavske su postrojbe u nizu genijalnih manevara i obmana uspjele uvući veliku vojsku Hadim Sulejman-paše u zasjedu kod Vasluija, te ju potpuno uništiti. Bio je to do tada najteži poraz u osmanskoj povijesti. Stjepan je čak pristao biti ugarski vazal u zamjenu za pomoć u ratu protiv Osmanlija, međutim Korvinova vojska je tada dobrim dijelom još bila na sjeveru, a kraljeva blagajna nije mogla podnijeti novi pohod nakon iscrpljujuće husitske kampanje, pa nije bio u mogućnosti ubrati plodove osmanskog poraza. Bez direktnog uplitanja Ugarske u rat, drugi val Osmanlija pod vodstvom sultana Mehmeda Osvajača je unatoč teškim gubicima potpuno porazio moldavsku vojsku blizu poljske granice u bitci kod Valee Albe 26. kolovoza 1476., a Stjepan je pobjegao u egzil na poljski dvor; Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey – Vol 1: Empire of Gazis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976., str. 68; Gábor Kármán – Lovro Kunčević, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (dalje: Kármán – Kunčević, *The European Tributary States of the Ottoman Empire*), Leiden: Brill, 2013., str. 266.

¹⁰⁰ Nakon što je skoro izbio sukob između mletačkih i ugarskih snaga u Hercegovini 1465. godine, obostrano je nepovjerenje “saveznika” bilo sve dublje. Mlečani su s jedne strane počeli sumnjati da će u slučaju slabljenja Osmanlija Korvin prvom prilikom pokušati zauzeti Dalmaciju, a Korvin je razočaran zbog gotovo nikakve pomoći Venecije u njegovim pohodima na Jajce i Zvornik, te zaposjedanjem primorskih gradova koji su pripadali njegovu vazalu, odlučio ne pomagati Mlečane u njihovu ratu s Osmanlijama. Umjesto suradnje i povjerenja prirodnih protuosmanskih saveznika na istočnojadranskoj obali, gradila se službena politika obiju strana u kojoj se “računalo” na Osmanlije da će svojim djelovanjima oslabiti pozicije “nelojalnog saveznika”. Glede potpore papinstva, ona je ozbiljno bila narušena tijekom “Ankonitanske krize”; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 135-136.

¹⁰¹ Pál Engel, A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája [Utjecaj osmanskih provala na populaciju: primjer Vukovske županije], *Századok: a magyar történelmi társulat*

1474. nanio strahovit udarac kraljevu prestižu. U tom su pohodu akindžije spalili biskupijski Veliki Varadin (mađ. Nagyvárad, rum. Oradea) i opljačkali grobnice viteških ugarskih kraljeva, svetog Ladislava i Sigismunda Luksemburškog.¹⁰² U Hrvatskoj je pak nakon oslobađanja jajačkog i srebreničkog teritorija Korvin iskoristio 1469. godine priliku da “štiteći” zavađene Frankapane od mletačkog ulaska u Senj preuzme taj lučki grad i od njega učini sjedište Senjske kapetanije, dijela drugoga rezervnog reda protuosmanskog obrambenog sustava.¹⁰³ Time je u cijelosti kreirao obrambeni sustav hrvatskih zemalja na granici s osmanskim Bosnom od Jadrana do Drine, koji je redovito novčano i materijalno održavan zahvaljujući stabilnosti njegove blagajne. Tijekom tih je godina ljudski potencijal hrvatskoga i slavonskog plemstva podrijetlom s područja te granice i njezina zaleđa osiguravao redovitu popunu zapovjednicima i posadnicima kraljevih i tvrđava lokalnih aristokrata uključenih u sustav. No, sustav se obrane sporo prilagođavao neprijateljskom načinu ratovanja. Na iznenadne napade manjih osmanskih postrojba (martolosa, akindžija) sustav nije imao adekvatan odgovor, a velike se organizirane osmanske vojske pokušavalo anulirati “odlučujućim” bitkama, koje su se vodile prilikom povratka osmanskih vojska s pustošenja po austrijskim, mletačkim i hrvatskim zapadnim i sjevernim pokrajinama. Sustavu je dakle bio nužan brz mehanizam mobilizacije banderija hrvatskih magnata i učinkovita mreža dojavljivačke i uhodarske službe, kako bi se eventualno u začetku presreli takvi osmanski pohodi.¹⁰⁴ No, s jedne je strane upravo zbog napetih političkih odnosa sa susjedima zajednička suradnja na tom polju između austrijskih, mletačkih i ugarsko-hrvatskih vlasti izostala,¹⁰⁵ a s druge se Korvin u znatnoj mjeri zamjerio i

foljóirata, 134/2 (2000.), str. 267-321; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 232.

¹⁰² Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 307-308; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 240. Po svemu sudeći je palatin Mihael Orsag Korvinovom dozvolom obnovio Sigismundovu grobnicu, a ne njegov kip u predvorju budimske palače, kako je to zabilježio: Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu...*, str. 38.

¹⁰³ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 99-106. Detaljno o Senjskoj kapetaniji: Vedran Klaužer, *Ustrojstvo i djelovanje Senjske kapetanije od njezina osnutka do organizacije Vojne krajine po vrhovnom zapovjedniku Ivanu Lenkoviću*, disertacija, Zagreb: Odsjek za povijest Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

¹⁰⁴ Usp. Vasko Simoniti, *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*, Celje: Mohorjeva družba, 1990., str. 151-179; Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str.124-125.

¹⁰⁵ Upadi Osmanlija koji su se u tom razdoblju pojavljivali, bili su primarno usmjereni protiv Svetoga Rimskog Carstva i Mletačke Republike. Nije stoga čudno da je diplomacija tih država Matiju Korvina optuživala za tajni savez s Osmanlijama, što možda i nije bilo bez

najmoćnijim hrvatskim aristokratima, Frankapanima i Kurjakovićima, jer im silom za potrebe obrambenog sustava nije oduzeo samo njihove glavne luke Senj i Bag, već i sva primorska mjesta.¹⁰⁶ Štoviše, god. 1471. predajom ugarsko-hrvatske posade Počitelja u osmanske ruke, Korvin je izgubio i oslonac u Kosačama, koji su se okrenuli talijanskim državama i papinstvu tražeći saveznike u ratu s Osmanlijama.¹⁰⁷

Glavni razlog zašto se Korvinu zamjerala "češka epizoda" je činjenica da je osmanska država od 1468. do 1473. godine bila na klimavim nogama, jer je sultan vodio građanski rat s pretendentom kojeg su vojno i ekonomski potpomagali Mlečani, a paralelno je trajao i sukob s Ramazanidima, Karamanidima, Albancima, Moldavcima i Ak-Kojunlima. Ukratko, ratovao je sa svim susjedima osim s Mamelucima, koji su samo ekonomski potpomagali njegovog oponenta, te s Gruzijom i naravno, Ugarsko-Hrvatskim Kraljevstvom.

Opsada Šapca i bosanski pohod 1476. godine

Poznato je kako je rat u Češkoj ostavio Korvina u dugu od oko 200.000 zlatnika jer je u svibnju 1475. tražio da se raspiše porez kako bi pokrio minus. No, sukladno sporazumu iz 1471. godine, novac izvanrednih poreza trebao se trošiti na ratove s Osmanlijama, pa je ugarski sabor njegov zahtjev odbio. Nakon ove spoznaje možemo zaključiti da nedostatak vojne reakcije na osmanske pohode nije bio isključivo kraljeva krivica, jer da je plemstvo postupilo fleksibilnije, Korvin bi zacijelo poduzeo ozbiljnije akcije protiv Osmanlija. Ovu pretpostavku potvrđuje činjenica da je unatoč ovako lošem stanju državne riznice odlučio riješiti problem novonastalih osmanskih

osnove, jer je sultanova poslanstva 1465. i 1468. sa svojim savjetnicima primio, i premda je ponude za sklapanje primirja službeno odbio, čini se da je načelno dogovorio sporazum o nenapadanju. Car Fridrik III. je bio gotovo siguran da je Korvin u zamjenu za mir dopuštao osmanskim jedinicama prelazak preko svojih zemalja na njihovom putu u austrijske provincije. Na sličan je način rezonirala i mletačka diplomacija; Jurković, *Turska opasnost...*, str. 73-74; Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 307; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 128-170 i 174-175; Davor Salihović, *The Process of Bordering at the Late Fifteenth-Century Hungarian-Ottoman Frontier* (dalje: Salihović, *The Process of Bordering*), *History in Flux*, no. 1 (2019.), str. 99-100.

¹⁰⁶ Jurković, *Turska opasnost...*, str. 73-74; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 99-115.

¹⁰⁷ Bare Poparić, *Tužna povijest Hercegovne zemlje 1437. – 1482.*, ser. Mala knjižnica, kolo VI., sv. 40, Zagreb: Matica hrvatska, 1942., str. 118-119; detaljnije o sukobu Korvina s hrvatskim magnatima u: Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 80 i 103-104; uloga Dubrovačke Republike u obrani Počitelja u: Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 106; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 178.

fortifikacija na Savi. Naredio je okupljanje vojske iz svih krajeva države, a pomoć je poslao i vlaški vojvoda Vlad III. Cepeš zvan Drakula (1448., 1456. – 1462. i 1476. – 1477.), te bosanski potkralj Nikola Iločki. Okupio je 10.000 teških konjanika, 4.000 pješaka, te unajmio 6.000 konjanika i 10.000 pješaka iz Češke, dok je iz Bosne i Vlaške pristiglo po 4.000 vojnika. Kako je to bila najveća vojska kojoj je Korvin ikada bio na čelu, pohod je zakazan “poslije žetve” kako bi se vojska stigla formirati, rasporediti i opskrbiti svježim namirnicama.¹⁰⁸

Glavni cilj pohoda bilo je osmansko utvrđenje Šabac.¹⁰⁹ Zidine Šapca bile su napravljene od dva, nekoliko metara razdvojena reda drvenog pletiva poduprta debelim gredama, a prostor između navedene konstrukcije bio je do vrha ispunjen zemljom koja je izvađena prilikom kopanja jarka ispod tog zida. Ta je zemlja potom utabana panjevima. Utvrda je bila pravokutna i imala je kvadratne drvene topničke kule na kutovima, te po još dvije na kruništu sa sve četiri strane, čime su kule dijelile zid na pravilne četvrtine. U središtu utvrde stajala je deveta, najveća kula kružnog tipa na kojoj je u tipično osmanskom stilu bio top velikog kalibra. Sve kule izgrađene su od greda, a bile su šuplje i, po uzoru na zidine, ispunjene zemljom do razine namijenjene za posadu.¹¹⁰

Iz popisa zapovjednika plaćeničkih snaga Melkiora von Löbena saznajemo da su češki plaćenici na pohod ponijeli 12 mortara i 40 kartana (topovi većeg kalibra), 107 haufnika i 200 tarasnica (obje vrste topova srednjeg kalibra) te 3.000 arkebuza i 2.000 pušaka manjeg kalibra. Navedene haufnike i tarasnice operirale su s nešto manjom količinom baruta od uobičajenoga jer nisu imale klasičan topnički stalak zbog preinaka za njihovu uporabu u vagenburgu. Nadalje, spominje još 60 topova koji su zbog veličine morali biti dopremljeni brodovima, a radi se o 30 velikih bombardi i 30 “dugih cerbottana”.¹¹¹ Drugi izvor navodi kako je pohod trebalo podržati 330 riječnih plovila i mnogo riječnih nasada (*naszád*), borbenih čamaca pod

¹⁰⁸ Iako je vojska brojem i naoružanjem bila impresivna, zbog navedenih financijskih problema njezino je djelovanje bilo unaprijed jako ograničeno, što zbog limitiranoga vremenskog djelovanja, što zbog svrhe okupljanja pa se nije puno udaljavala od matičnog teritorija; Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 119-120; Szakály, *The Hungarian-Croatian Border Defense System...*, str. 150; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 243-244.

¹⁰⁹ Šabac je odista izgrađen kao osmansko uporište iz kojeg su kretali pljačkaški pohodi: “... izgradio ga je sam Mehmed da bi odatle Turci mogli napadati Panoniju”; Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu...*, str. 123.

¹¹⁰ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 251.

¹¹¹ *Isto*, str. 248.

zapovjedništvom beogradskog kapetana). Od navedenih 330 plovila, sve spada u kategoriju čamaca i manjih plovila izuzev 16 riječnih galijsa.¹¹²

Korvinova je vojska do Šapca stigla početkom veljače 1476. i utvrda je prvo blokirana s riječne, dok je s kopnene strane počela izgradnja zemljanih nasipa i drvenih barikada kako bi se formirali zaštićeni topnički položaji. Potom je pješništvo u nekoliko napada uspjelo zauzeti sve osmanske vanjske fortifikacije, nakon čega je počelo simultano bombardiranje s kopna i rijeke. Ne znajući ništa o snazi Korvinove vojske, Osmanlijama je u pomoć pristigao Ali-beg s brzo skupljenom vojskom iz Srbije. No, kada je s vojskom došao do Šapca, uvidio je besmislenost intervencije i odmah naredio povlačenje. Po odlasku Ali-begove vojske, branitelji Šapca su predali utvrdu, a dio ih se odlučio za karijeru u ugarskoj plaćeničkoj vojsci.¹¹³

Pad Šapca označio je kraj direktne osmanske ugroze na području Slavonije i Srijema. Utvrda je potom popravljena i nadograđena, te je postala bitan dio Korvinova obrambenog pojasa i važno uporište za ugarske prepade u Bosnu i Srbiju. Vrlo je brzo Šabac postao središtem banata, posljednjega formiranog vojno-civilnog graničnog područja u Korvinovu obrambenom sustavu, koji je odolijevao osmanskim opsadama i nasrtajima sve do 1521. godine, kada je s Beogradom pao u ruke Sulejmanu Veličanstvenom.

Korvinov protuosmanski obrambeni sustav

(preuzeto iz: Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 121)

Ovim je pohodom Korvin popravio svoj ugled u kršćanskoj Europi, vratio vjeru svojih podanika, ali je zauzeo i čvrst stav o besmislenosti ofenzivnih operacija protiv Osmanlija bez konkretnije materijalne i novčane pomoći te iste Europe. U pismu koje je poslao papi Sikstu IV. (1471. – 1484.) naveo je kako je ovo bila daleko najskuplja opsada u novcu, radu i žrtvama koju je vodio, te je istaknuo da tako veliki troškovi nisu vrijedni za ostvarenje tako malenog uspjeha. Iz tog pisma također saznajemo da je htio iskoristiti

¹¹² Podatke o ovoj riječnoj floti donio je Peter Eschenloer (†1481.), vrocavski kroničar (kritičko izdanje: Peter Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau*, prir. Gunhild Roth, Munster: Waxmann, 2003., str. 984). Nasade su imale kapacitet od po 36 članova posade, od čega je bilo po 18 veslača i 18 arkebuzira, a galijsa su pogonila po 44 veslača. Imale su kapacitet do 300 mornara/ratnika i naoružane su s po četiri topa (u pravilu pramčana) kalibra 18 do 20 centimetara; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 248-249.

¹¹³ Sima Ćirković, *Srednji vek*, u: Stanoje Filipović (ur.), *Šabac u prošlosti*, Šabac: Istorijski arhiv, 1970., str. 93-101.

trenutak i zauzeti Smederevo, ali kako je Dunav bio zaleđen, tako je opskrba njegove velike vojske postala nemoguć pothvat.¹¹⁴

Pad Šapca slavio se u Rimu i Veneciji, a Korvin je bio obasipan čestitkama i darovima. Mlečani su mu poslali financijsku pomoć kako bi nastavio svoj pohod, a papa mu na prije navedeno pismo šalje obećanje da će prikupiti 400.000 zlatnika kako bi se pohod mogao nastaviti. Čak je i ugarsko plemstvo bilo zadovoljno ovom pobjedom, pa je odobrilo prikupljanje poreza u vrijednosti od 300.000 florena za nastavak pohoda. Šabački trijumf ponudio je Korvinu i jednu jedinstvenu priliku: Vuk Branković (u egzilu na svojim ugarskim posjedima) i Vlad Cepeš ponudili su se da povedu pohod u Bosnu o svome trošku, što je Korvin rado prihvatio.

Cepeš i Branković povelili su ne više od 2.000 konjanika te mirno ušli u Bosnu skrivajući se danju i krećući se noću. Cilj je bio neopaženo doći do Srebrenice gdje se upravo održavao veliki sajam. Sto petnaest ratnika prerusenih u osmanske trgovce ušlo je u grad, te su na prepad zauzeli gradska vrata i zadržali garnizon dok glavnina vojske nije izjahala iz svog zaklona i ušla u grad. U kaosu koji je izbio, branitelji nisu uspjeli organizirati otpor, te su brzo posječeni nakon čega je uslijedio opći pokolj i razaranje. Svaka kuća je temeljito opljačkana, a zatim spaljena i izuzev 500 zarobljenih svi su stanovnici poubijani.¹¹⁵ Cepeš i Branković su dakle izveli klasičan akindžijski pohod u svakom pogledu – opustošili su i opljačkali svoju metu, poubijali svakoga tko nije bio vrijedan prodaje na tržnicama roblja i potom hitro krenuli onamo odakle su i krenuli na pohod.

Pri povratku u Ugarsku, manja grupa osmanskih vojnika krenula im je ususret sa sjevera i blokirala ceste balvanima kako bi ih zadržali do dolaska pojačanja. Vlad Cepeš je sakrio velik dio vojske u šumu južno od blokade, te poslao ostatak da pješke napadne osmanske položaje s napatkom da se povlače pod pritiskom. Kako Osmanlije nisu imali nikakve podatke o broju neprijatelja, smatrali su da se bore s očajnim neprijateljem koje se nastoji

¹¹⁴ Asztrik Várszegi (prir.), *Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos pontifices datae et ab eis acceptae 1458–1490.*, Budimpešta: METEM, 2000., str. 104-124, osobito dok. 81, 83 i 98; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 254.

¹¹⁵ Masakr u Srebrenici je odjeknuo u Osmanskom Carstvu. Ne samo da je neprijatelj potpuno neopaženo napao bogato uporište duboko u osmanskom teritoriju, već je sajmu prisustvovalo stanovništvo iz šire okolice zbog čega je pokolj bio jak udarac na demografiju čitava tog kraja; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 256.

probiti iz zamke. Zagrizli su mamac i napustili položaje potiskujući neprijatelja, ali kada su se udaljili od barikada, glavnina Cepešove i Brankovićeve vojske napala ih je s leđa i u kratkom okršaju uništila. Vlad je potom naredio da se tijela unakaze i nabacaju na veliku hrpu kraj ceste kako bi obeshrabrili Osmanlije od daljnje potjere.¹¹⁶

Matija Vojsalić Hrvatinić, vazalni kralj osmanske Bosne bio je toliko zatečen ovim događajem da je prisegnuo na odanost Korvinu očito smatravši da je era osmanske premoći završena. Bila je to realna misao budući da on nije mogao biti upućen u financijske probleme Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, već je samo vidio da je Korvin sposoban dignuti vojnu silu pred kojom i sultanove vojske podvijaju rep, te da ima dovoljno sposobne vojnike i zapovjednike da neopaženo uđu duboko u neprijateljski teritorij i na prepad zauzmu čitave gradove.

Korvin je dakle poslao Stjepana Batorija s manjom vojskom da osigura Hrvatinićevu odanost i uspostavi vojnu prisutnost u gradovima. Kako bi to spriječio, Ali-beg smederevski je s 5.000 konjanika nasrnuo na Batorijeve posjede u Temišvarskoj županiji, našto je Korvin poslao Batoriju pismeno naređenje da izvrši zadatak pod svaku cijenu uz obećanje da će se osobno pobrinuti da zaustavi Ali-bega. Stoga je naredio Brankoviću i zapovjednicima Temišvara i Beograda da ujedine vojske i unište Ali-bega, što su ovi i učinili – dočekali su Ali-begove “trkače” kod pontona na Dunavu koji su ovi izgradili da ga prijeđu pri povratku, te su ih hametice potukli. Svi su zarobljenici oslobođeni, a plijen vraćen.¹¹⁷

Kralj Matija Korvin je organizirao svečano primanje nakon vijesti o osmanskom povlačenju te je preuzeo od Brankovića plijen i zastave iz bosanskog pohoda. Potom je u nazočnosti papinskog legata te mletačkih i napuljskih diplomata uslijedila kolona časnika koji su sudjelovali u borbama, kojima je Korvin pojedinačno čestitao na postignutim uspjesima. Mletački su

¹¹⁶ Isto, str. 255-256.

¹¹⁷ Olga Zirojević, Smederevski sandžakbeg Ali-beg Mihaloglu, *Zbornik za istoriju Matice srpske*, sv. 3 (1971.), str. 17-18. Kršćanski uspjesi prekinuti su već spomenutim moldavskim porazom kod Valee Albe u srpnju 1476. na koji je Korvin reagirao poslavši Batorija da uništi sultanovu vojsku. Na vijesti o dolasku ugarske vojske, Mehmed je naredio povlačenje budući da je već pretrpio velike gubitke u borbi protiv Moldavaca, a preostali vojnici bili su mu iscrpljeni, pothranjeni i loše opremljeni zbog preopterećene logistike. Iako se nije sukobio s Osmanlijama, Korvin je ovim potezom spriječio njihovo zauzimanje ostatka Moldavije; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 249.

diplomati iskoristili trenutak kraljevog ponosa, te mu nahranili ego i nagovarali ga da nastavi rat. Samo osam dana kasnije, kralj je s vojskom krenuo prema Beogradu.¹¹⁸

Korvinov veliki pohod i osmanski protuudar

O kretanju Korvinove vojske ujesen 1476. sultana je pismeno obavijestio Ali-beg uz molbu za pojačanjima s obrazloženjem da je u potpunosti siguran kako su upravo on i njegov sandžak glavna meta pohoda. Sultan je naredio evakuiranje žena i djece iz Smedereva, oblaganje blatom zapaljivih krovova, te mu je poslao 300 janjičara i obećanje da će osobno doći u pomoć ako se situacija zakomplicira.¹¹⁹

No, Korvin je izigrao Ali-begove izviđače i osmanske doušnike na isti način na koji je Mehmed izigrao njega 1463. godine kod Beograda. Okupljanjem vojske u blizini srpske granice Korvin je uvjerio Osmanlije da će mu meta biti Smederevski sandžak te su oni u njoj počeli gomilati svoju vojsku. Čak je i osmanski vazal, vlaški vojvoda Basarab III. (više puta u kratkim razdobljima vladao i svrgavan) krenuo s vojskom u Srbiju kako bi pomogao Ali-begu, što je Korvin i očekivao. Na vijest da je Basarab u Bugarskoj na putu za Srbiju, Korvin je naredio dislociranim i sakrivenim vojskama Stjepana Batorija i Vlada Cepeša da upadnu u Vlašku i tamo preuzmu vlast. Na vijest o toj invaziji, Basarab je prikupio osmanska pojačanja u Bugarskoj i vratio se u Vlašku gdje je u nepoznatim okolnostima teško poražen i nakon bitke spas je potražio u Trgovištu (rum. Târgoviște). Čim su vojske Batorija i Cepeša došle do utvrde, Basarab je pobjegao, a branitelji tvrđave i grada su se predali priznavši Cepešovu vlast.

U listopadu 1476. godine ugarski inženjeri dovršili su utvrđeni most na Moravi i tri utvrde koje ga čuvaju (dvije na osmanskoj i jedna na ugarskoj obali). Odmah po završetku radova, preko njega je u Srbiju upao neutvrđen, veći broj lakih konjanika koji su temeljito opljačkali Ali-begov sandžak. No, sultan je zahvaljujući smirivanju ratnih operacija u Moldaviji, s lakoćom

¹¹⁸ Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 307-308; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 259.

¹¹⁹ Zirojević, *Smederevski sandžakbeg Ali-beg...*, str. 18-19; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 259.

prikupio po 30.000 vojnika iz Anatolije i Rumelije,¹²⁰ te se s njima zaputio ravno na novoizgrađeni moravski most kako bi ga zauzeo ili uništio. Poznato je da je zbog nedostatnog broja vojnika zapovjednik ugarske obrane naredio evakuaciju dvije utvrde na osmanskoj obali kako bi branitelji imali vremena povući i teško naoružanje iz njih u treću, sigurniju utvrdu. Sultan je putem zapalio nekoliko ugarskih utvrđenja koja su nedavno podignuta u blizini Smedereva, a zatim je napao utvrđeni most. Branitelji su uspješno odbili nekoliko napada nanijevši Osmanlijama velike gubitke, ali svakim ih je napadom bilo sve manje, pa su na koncu osmanski vojnici gotovo uspjeli zapaliti utvrdu. Uvidjevši da ne mogu izdržati sljedeći napad, branitelji su zatražili povoljne uvjete za predaju koje je sultan rado prihvatio kako ne bi više gubio vrijeme i ljudstvo.¹²¹ Odmah po predaji posade tvrđava na Moravi i uspostave potpune osmanske kontrole nad Smederevskim sandžakom, uslijedili su akindžijski nasrtaji na Slavoniju.¹²² Smatrajući problem u Smederevskom sandžaku riješenim, sultan je usmjerio pažnju prema Vlaškoj u kojoj je zavladao Korvinov pouzdanik Vlad Cepeš Drakula. Basarab III. vratio se u Vlašku u prosincu 1476. sa sultanovom vojskom te je u siječnju sljedeće godine porazio Cepešovu, a zatim i vojsku Stjepana Moldavskog.¹²³ Vlad III. Cepeš poginuo je u nepoznatim okolnostima u jednoj od bitaka koncem prosinca 1476. ili početkom siječnja 1477., a njegovo je raskomadano tijelo poslano sultanu.

Potpuno razočaran rezultatima pohoda svoje najveće ikada skupljene vojske, Korvin je ostatak vladavine proveo natežući se sa svojim zapadnim susjedima, prvenstveno sa "saveznicom" Venecijom zbog iskrslag problema s Frankapanima čiji je krčki ogranak razočaran njegovim odlukama prisegao na vjernost mletačkom duždu. Išao je toliko daleko da je zaprijetio duždu Andriji Vendraminu (1476. – 1478.) koalicijom s Aragoncima, kojom je Mlečanima nagovijestio da će im zatvoriti ulaz u Jadran ako ne prestane podržavati

¹²⁰ Pálófalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 260.

¹²¹ Franz Babinger, *Mehmed the Conqueror and His Time* (dalje: Babinger, *Mehmed the Conqueror*), Bollingen series, vol. 96, Princeton: Princeton University Press, 1978., str. 350; Imber, *The Ottoman Empire...*, str. 232-233.

¹²² Vidi gore osnovni tekst uz bilj. 93.

¹²³ Moldavska je vojska trebala pomoći Cepešu, ali kako je zakasnila i nije bila informirana o skorašnjim zbivanjima, Basarab ju je uhvatio nespremnu i masakrirao 10. siječnja 1477.; Kurt W. Treptow, *Vlad III Dracula: The Life and Times of the Historical Dracula*, Portland: Center for Romanian studies, 2000., str. 166.

Frankapane.¹²⁴ Bila je to nepromišljena politička greška jer je zaprijetio samom opstanku Republike, zbog čega su Mlečani sklopili, doduše po njih vrlo nepovoljno, primirje s Osmanlijama čime su se Korvinu "osvetili" tako da su dogovorili propuštati akindžije preko njihova teritorija uz obećanje da neće obavještavati ugarsko-hrvatsku obranu o njihovom dolasku. Kao rezultat ovog dogovora, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo će 1479. godine pretrpjeti najveći pljačkaški pohod. Opljačkana je Hrvatska, Slavonija, južna Ugarska i Sedmogradska, ukratko, sve zemlje u zaleđu obrambenog sustava. Ovaj pohod ne samo da je poharao čitavo pograničje, već su pljačkaši prodri dublje nego ikada u ugarski teritorij, pa je tako prvi put opljačkana Vaška županija (mađ. Vas) na granici s austrijskim zemljama, koja je do tada smatrana sigurnom zonom.¹²⁵

Osim sporazuma o suradnji s Venecijom, još je nekoliko faktora igralo ključnu ulogu u uspješnosti Mehmedovog velikog vojnog uspjeha iz 1479. godine. Glavni faktor je gašenje ratnih aktivnosti na svim frontovima, zbog čega je svu svoju silinu mogao usmjeriti na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i otok Rod u posjedu viteškoga crkvenog reda ivanovaca. Osmanlijama je na ruku išla i recentna promjena vrhovnog zapovjednika rumelijskih akindžija kojima je postao smederevski sandžak beg Ali-beg Koča Mihaloglu,¹²⁶ iskusan zapovjednik mnogih pohoda i prekaljeni veteran poznat po odlučnosti te nepredvidivom i agresivnom djelovanju. Sultanova je zabrana pljačkanja mletačkog teritorija ostavila grčke i albanske akindžije bez posla, što je omogućilo Ali-begu da pozove sve akindžijske gospodare na pohod u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i tako okupi do tada daleko najveću akindžijsku vojsku na jednom mjestu. Podijelio je akindžije u tri formacije; dvije od po 20.000 konjanika, jedna s naredbom da opljačka Ugarsku i Slavoniju i druga s naredbom da opljačka Sedmogradsku, te jednu formaciju od 5.000 do 10.000 konjanika koja je trebala poharati Hrvatsku i prodrijeti do austrijskih zemalja.

Pohod na Sedmogradsku vodio je Ali-beg s Isa-begom i Malkoçoğlu Bali-begom (Malkoçoğlu Bali Bey). Spalili su i opljačkali preko 200 sedmogradskih sela i grad Szászsebes (rum. Sebeş) te pohvatali mnoštvo ljudi, što je usporilo njihovo kretanje pa ih je ubrzo sustigla vojska Stjepana

¹²⁴ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 99-105; Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 138-144.

¹²⁵ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 263-265.

¹²⁶ O njemu detaljno u: Zirojević, *Smederevski sandžakbeg Ali-beg...*, str. 7-29.

Batorija i Pavla Kinižija (Pál Kinizsi) i blokirala im prijelaz preko rijeke Moriš, nedaleko od sela Alkenyér.¹²⁷ Kako su Osmanlije morali što prije prijeći rijeku, bili su prisiljeni djelovati agresivno koristeći svoju brojnost u nadi da će općim napadom slomiti obranu. Bitka na Krušnom polju (mađ. Kenyérmező, rum. *Câmpul Pâinii*) počela je naletom osmanske konjice, koji je Batori pokušao oslabiti frontalnim kontranapadom svojih banderija. Ugarska teška konjica zaustavila je osmanski juriš, ali zbog brojčane premoći, akindžije su počeli okretati bitku u svoju korist i nanositi teške gubitke ugarskoj konjici. Ubrzo je i Batori pao teško ranjen, a od sigurne smrti spasila ga je samo žestoka intervencija njegove garde. Bez njegova vodstva, moral je pao i počeo je pucati borbeni poredak na lijevom boku. Taman kada se činilo da je osmanska pobjeda bila pitanje trenutka, na bojištu se pojavio Pavao Kiniži i poveo svoju konjicu u juriš s leđa na rastegnuto osmansko desno krilo. Osmanska se konjica nije uspjela regrupirati, pa ih je Kinižijev juriš potpuno uništio, a Isa-beg je teško ranjen. Batorijeva se vojska u ovom metežu uspjela regrupirati, dok je Ali-beg pokušao jurišom zaustaviti Kinižijev prodor, ali bez uspjeha. Ali-beg je potom pokušao izmamiti Kinižija lažnim povlačenjem kako bi ga okružio i uništio, ali iskusni ga Kiniži nije progonio. Očajan, Ali-beg se povukao s ranjenim Isom, a Malkočoglu se našao u poziciji "između čekića i nakovnja" koja je rezultirala uništenjem kompletnog kontingenta u obruču. Raspršene akindžije još su danima lovili i ubijali seljaci po okolnim šumama, a uhvaćen je i smaknut Isa-beg, dok su mu sinovi završili u ropstvu s brojnim drugim akindžijskim zapovjednicima.¹²⁸

Iako je ovo bio veliki uspjeh ugarske vojske, zasjenjen je teškim razaranja koja su mu prethodila u čitavoj zemlji. Strahovita učinkovitost osmanskog prepada iz 1479. godine ukazala je na manjkavosti pogranične obrane, zbog čega je Korvin odlučio reorganizirati južne pokrajine. Izabrao je Temišvar za administrativno sjedište tri velike cjeline, a to su: Hrvatska sa Slavonijom, Sedmogradska i Kapetanat donjih krajeva.

¹²⁷ Batorijeva i Kinižijeva se vojska sastojala od banderija sedmogradskih i ugarskih plemića, Brankovićevih Srba, Sikula i ponešto Vlaha.

¹²⁸ Babinger, *Mehmed the Conqueror...*, str. 374-375; Kármán – Kunčević, *The European Tributary States of the Ottoman Empire...*, str. 266; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 271.

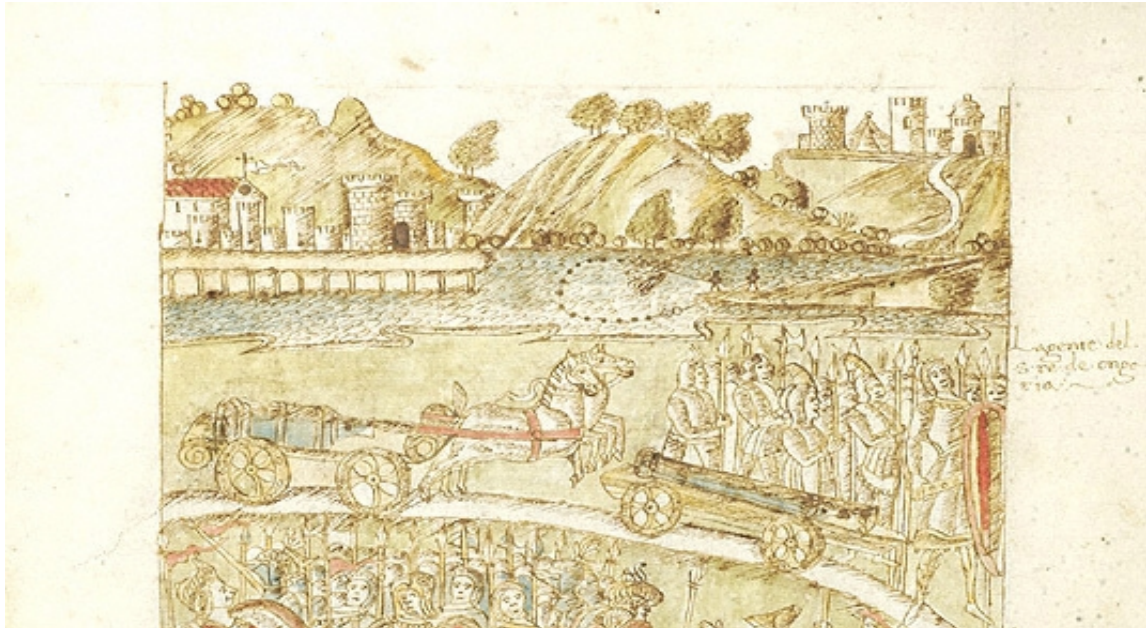
Početak se vojnih kampanja u pograničju Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva sljedeće godine činio kao nastavak prethodne. No, Europu je, baš kao i Matiju Korvina, šokirala vijest da je potkraj neuspjele osmanske opsade Roda,¹²⁹ zasebna flota pod zapovjedništvom Gedika Ahmed-paše nakon dvotjedne opsade 11. kolovoza 1480. zauzela grad Otranto.¹³⁰ Riječ je o gradu Napuljskog Kraljevstva kojim je vladao Korvinov punac, Ferrante I. Aragonski (1458. – 1494.). Papa Siksto IV. je gotovo panično podsjetio europske vladare na svoj poziv još iz 1471. god. na križarski rat, a Ferrante je odmah zatražio pomoć od vladara s kojima je bio povezan, što rodbinski, što svojtanski. Kraljevi Matija Korvin i Ferdinand II. Katolički, vojvode Ercole d'Este Ferrarski, Ludovico Maria Sforza i Alfonso Todeschini Piccolomini, herceg Vlatko Kosača, epirski despot Leonardo III. Tocco i grof Bernardin Frankapan Modruški odazvali su se na poziv "rođaka" Ferrantea dijelom šaljući postrojbe za oslobođenje Otranta, dijelom otvarajući ratišta na granicama s Osmanlijama.¹³¹ Tijekom dakle opsežnih priprema u Napulju za oslobođenje Otranta, Korvin je u studenom 1480. osobno vodio ugarsko-hrvatsku vojsku koju su činile postrojbe hrvatsko-slavonskog bana Ladislava Egervarskog (László Egervári), jajačkog bana Petra Dojčina (Peter Dóczy) i despota Vuka Brankovića na pohod u Bosnu kako bi angažmanom osmanskih snaga onemogućio Mehmeda na slanje pomoći Gediku Ahmed-paši u Otranto. Istovremeno je na Korvinovu zapovijed Petar Kiniži u dva navrata provalio preko Dunava na prostor Smederevskog sandžaka. Sva su tri pohoda te zime slavodobitno završila – kraljeva je vojska opustošila srednju Bosnu i razorila Vrhbosnu/Sarajevo, a Kinižijeva hametice potukla snage Malkočoglu Bali-bega te devastirala i s prostora bivše Despotovine odvela navodno 60.000 Srba koji su potom naseljeni na južnougarska opustjela područja.¹³²

¹²⁹ Detaljnije u: Kelly DeVries – Robert Doulgas Smith, *Rhodes Besieged. A new History*, Stroud: The History Press, 2011.

¹³⁰ Sažeto s literaturom u: Ivan Jurković – Ivana Prijatelj Pavičić, Nova interpretacija sadržaja slike Lazzara Bastianija u samostanu sv. Frane u Zadru (dalje: Jurković – Prijatelj Pavičić, Nova interpretacija), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest FF-a Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 52, no. 3 (2020.), str. 230-231. Detaljnije u: Paolo Ricciardi, *Gli Eroi della Patria e i Martiri della Fede: Otranto 1480–1481*, Vol. 1, Galatina: Editrice Salentina, 2009.

¹³¹ Jurković – Prijatelj Pavičić, Nova interpretacija..., str. 231-232.

¹³² Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 273-275.

Cronaca della Napoli Aragonese (Morgan Library, MS M.801, New York), Fasciculus temporum, Napulj o. 1498., fol. 81v.

Scena: Oslobođanje Otranta.

Krajolik: lijevo utvrđena crkva s križem na vrhu pročelja i istaknutom zastavom, desno zidine grada na brdu, na putu dva topa na kolima, a lijevo od njih kolona vojnika pod oružjem – u ravni s njima na margini: **La gente del s(ignor) re de ongoria** (Ljudi gospodina kralja Ugarske).

(Preuzeto sa: <https://www.themorgan.org/collection/fasciculus-temporum/168>)

Tijekom te su zime dovršene pripreme i zahvaljujući novčanim sredstvima i vojnim snagama koje su osigurali Siksto IV., Ferrante, Ferdinand Katolički, Matija Korvin te vladari Milana, Firenze, Genove, Ferrare, Mantove, Siene, Bologne, Lucce i Monferrata, krenula je 1. svibnja s kopnene strane pod vodstvom Ferranteova sina Alfonsa i s morske kardinala Paola Fregosa opsada Otranta.¹³³ Kršćanske su snage, među kojima i znatne formacije ugarsko-hrvatskih vojnika pod zapovjedništvom Blaža Podmanickog, odahnule nakon par dana kada se pronijela vijest da je sultan Mehmed u jeku priprema za novi pohod na Italiju iznenada umro 3. svibnja, što je Osmanlije u Otrantu ostavilo bez očekivane pomoći pa su 10. rujna 1481. predali grad napuljskom prijestolonasljedniku Alfonsu.¹³⁴ Italija je odahnula, Europa slavila,

¹³³ Mletačka Republika se nije priključila savezu ispričavajući se da je nakon dugogodišnjeg rata (1463. – 1479.) potpisala vrlo nepovoljan mir s Osmanlijama; Kenneth Meyer Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571: The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1976., str. 364-380.

¹³⁴ Vito Bianchi, *Otranto 1480 – Il sultano, la strage, la conquista*, Bari – Rim: Editori Laterza, 2016.; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 275-276; Jurković – Prijatelj Pavičić, *Nova interpretacija...*, str. 232-233.

a Korvin je prepoznao priliku da nakon još jednog teškog poraza Osmanlija kod Broda Zrinskog uglavi s njima primirje.¹³⁵

Korvinov gubitak interesa za osmanski problem nakon neuspješnog rata za Vlašku (1476. – 1477.), potom osmanskog protuudara iz 1479. i sjajnih pobjeda u Bosni i Srbiji tijekom Otrantske krize 1480./1481. godine ujedno je označio i početak posljednjeg desetljeća njegove vlasti. Mehmed II. Osvajač je za sobom ostavio ogromnu državu punu različitih nezadovoljnih naroda s urušenom centralnom vlasti, zbog čega je uskoro počeo čitav niz pobuna (ponajviše u Grčkoj i Bugarskoj), što je bila daleko najbolja prilika koju je Korvin ikada imao da ozbiljno naštetiti Osmanlijama. Nije ju iskoristio, već je s Bajazitom II. (1481. – 1512.) sklopio primirje zbog čega s ovim događajem definitivno završava era protuosmanskog djelovanja Matije Korvina.¹³⁶

¹³⁵ O bitki kod Broda Zrinskog na rijeci Uni detaljno: Klaić, *Povijest Hrvata IV*, str. 165-166.

¹³⁶ Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 308; Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 35; Salihović, *The Process of Bordering...*, str. 104-105.

UGARSKA VOJSKA U 15. STOLJEĆU

Tradicionalna vojska: *militia portalis* i plemićki banderiji

“*Militia portalis*” pojam je koji datira iz četrnaestog stoljeća. Pojavljuje se u Temišvarskom dekretu (1397.) u kojemu se navodi da “sukladno okolnostima i mogućnostima, naši baruni i plemići trebaju na svakih 20 kmetova opremiti jednog strijelca (*pharetrarium*) koji će ih slijediti u rat”.¹³⁷ Potrebno je napomenuti da je *pharetrarium* konjički strijelac.¹³⁸ Ključan pojam pored milicije je svakako “porta” – pojam koji je bio sinonim za poreznu jedinicu na prostorima Ugarskog Kraljevstva. Riječ je dakle o vojnim postrojbama – milicijama – koje su formirane s obzirom na imovni cenzus onoga koji takve postrojbe saziva i formira. Imovni pak cenzus se temeljio na broju poreznih jedinica (*portae*).¹³⁹

Ova odredba modificirana je u travnju 1435. kada je novim zakonom predviđeno da plemići banderijalisti za svaki pohod moraju naoružati po tri konjička strijelca na sto svojih podložnika/poreznih jedinica. Propisana je i oprema konjičkog strijelca. Ona se sastojala od luka i strijela, satara, konjičkog sječiva (mač/palaš) i koplja. Navedeno je da plemići koji imaju manje od stotinu poreznih jedinica dovode po jednog konjičkog strijelca (lakog konjanika) na svaka trideset i tri kmetska selišta.¹⁴⁰

Kako je osmanska opasnost rasla, obveza je 1454. godine porasla na četiri konjička strijelca i dva pješaka (propisan im štit, koplje i satara) na sto podložnika/poreznih jedinica. Treba napomenuti da se ova odredba ni prije niti kasnije nije koristila kao uobičajena mjera mobilizacije. Do tada se milicija *portalis* nije mobilizirala kao pomoćna postrojba niti na kraljevim ofenzivnim pohodima, već se ona sazivala isključivo u krajnjoj nuždi u slučaju prodora neprijateljske vojske, prvenstveno one osmanske.¹⁴¹

¹³⁷ Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 205; Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 313 i 321.

¹³⁸ András Borosy, *The milita portalis in Hungary before 1526* (dalje: Borosy, *The milita portalis in Hungary*), u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi...*, str. 63.

¹³⁹ Usp. Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 321, bilj. 273; Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 115.

¹⁴⁰ Za vladavine kralja Sigismunda Luksemburškog Ugarska je imala oko 400.000 odraslih muškaraca, što znači da je po ovome propisu mogla mobilizirati 12.000 lakih konjanika: Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 219-220; Borosy, *The milita portalis in Hungary...*, str. 64.

¹⁴¹ Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 625-627.

Ivan Hunjadi uveo je taktiku mobilnog ratovanja s Osmanlijama te je znatno povećao udio konjice u vojsci (na 2/3 vojske). Hunjadijeva konjica sastojala se od dvije trećine lake i jedne trećine teške konjice, što može značiti da je određeni broj konjičkih strijelaca koristio iz redova milicije *portalis*.¹⁴² No, Matija Korvin formirao je dekretom 1459. god. husare (*huszárok*), postrojbe lakih konjanika koje su bili dužni opremiti podložnici kraljevih posjeda i slobodnih kraljevskih gradova. Na sto je takvih podložnika/poreznih jedinica trebalo biti podignuto i opremljeno dvadeset husara. Naziv za ovu jedinicu dolazi od mađarske riječi "husz", što znači dvadeset.¹⁴³ Važno je napomenuti da je zajedno s ovim nastao i propis o obaveznom dijeljenju plaćenika od milicije jer su plaćenici od tada djelovali kao zasebne grupe.¹⁴⁴ Tim su dekretom također plemići *banderijalisti* bili obvezni na dvadeset poreznih jedinica naoružati pješaka s jednim od dva propisana borbena seta: kombinacija mač i štit + koplje, ili mač i štit + luk i strijele. Plemići *banderijalisti* su se bili dužni boriti samo unutar Kraljevstva, dok je milicija *portalis* bila dužna slijediti kraljevski barjak i izvan države u ofenzivne operacije s vremenskim ograničenjem od tri mjeseca. Nakon ta tri mjeseca milicija *portalis* se, ili raspuštala, ili su trenutni borci razdužili vojnu opremu i vraćali se kući, a njihovo su mjesto zauzimali drugi pripadnici njihove zajednice na koje je došao red vojne službe.¹⁴⁵

Pad Bosne (1463.) izazvao je metež u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, pa je Korvin Tolniskim dekretom postrožio plemićke vojne obveze. Oni s manje od deset poreznih jedinica bili su obvezni osobno se odazvati pozivu, dok su oni s deset do dvadeset poreznih jedinica bili dužni osobno doći u pratnji jednog konjičkog strijelca/lakog konjanika, a oni s više poreznih jedinica s onoliko koliko je s ranijim zakonima bilo propisano.¹⁴⁶

Militarizacija seljaštva imala je negativne posljedice na javni red: svađe između susjeda znale su završavati kobno kao i okršaji u krčmi, a sve češće se pojavljivao oružani otpor vlastima u obliku sprječavanja poreznih činovnika i slično. Kako bi stao na kraj zlouporabi zaduženog naoružanja, Korvin je u

¹⁴² Borosy, *The milita portalis in Hungary...*, str. 63.

¹⁴³ Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 667.

¹⁴⁴ Borosy, *The milita portalis in Hungary...*, str. 65.

¹⁴⁵ Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 295-296; Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae...*, str. 668-675.

¹⁴⁶ Borosy, *The milita portalis in Hungary...*, str. 66.

Svibanjski zakon (*Decretum Maius*) dodao "Članak LXV" kojim je zabranio nošenje oružja na javnim mjestima pripadnicima svih staleža.¹⁴⁷

Svi navedeni zakoni o mobilizaciji bili su nevažeći u Sedmogradskoj koja je bila konstantno na udaru Osmanlija i njihovih vazala. Ondje je na snazi bio poseban zakon o novačenju kojim kralj može unovačiti desetinu seljaštva (*decimam partem rusticorum*).¹⁴⁸

Sačuvani podatci tvrde da ista osoba nikada nije novačena više od jednom u nekoliko godina. Ako je sudjelovala u vojnom pohodu najčešće je dobijala "imunitet" na pet do deset godina (ovisilo je o stabilnosti granice).¹⁴⁹

Paralelno s milicijom portalis, formiraju se i postrojbe plemićkih banderija u kojima sve znatniju ulogu imaju naoružani seljaci.¹⁵⁰ Oni nastaju iz dva razloga: obrana države u kriznim situacijama te kako bi svom feudalcu pomogli svladati lokalne rivale i omogućiti time prosperitet svoje zajednice. K tomu, seljaci su u tome vidjeli i mogućnost da stječući iskustvo na bojnopolju s vremenom pruže fizički otpor vlastitom feudalcu ako ovaj pretjera s nametima.¹⁵¹

Iako su mnogi na takve postrojbe gledali s nepovjerenjem, one su se (uz gradsku miliciju) u opsadi Beograda (1456.) pokazale kao ključan faktor pobjede. U ovoj bitci se također pokazala važnost riječne flote i vatrenog naoružanja koje je i običnom seljaku dalo priliku da porazi janjičara, čime je vojska sastavljena i od mobiliziranih seljaka stekla određeni ugled.¹⁵²

Zaključiti možemo da su takvi plemićki banderiji i postrojbe milicije portalis trebale svojom brojnošću na bojištu zadržati ili preusmjeriti nasrtaj neprijatelja kako bi rasteretile profesionalne postrojbe i omogućile im da lakše izvrše potrebne manevre.

Oprema plaćenika kralja Korvina

¹⁴⁷ Isto, str. 70.

¹⁴⁸ Isto, str. 71.

¹⁴⁹ Isto, str. 73.

¹⁵⁰ O uspostavi banderijalnog sustava od vremena Anževinaca i cenzusima za plemiće koji su stjecali pravo podizanja banderijalne postrojbe do vladavine Matije Korvina vidi: Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 183-186.

¹⁵¹ Held, *Peasants in Arms...*, str. 84; Engel, *The Realm of St Stephen...*, str. 309-311; Jurković, *Vojni ustroj i obrana Kraljevstva...*, str. 115.

¹⁵² Held, *Peasants in Arms ...*, str. 89.

Plaćenici kralja Korvina bili su multietnička skupina ratnika u kojoj su dominantnu skupinu činili češki veterani husitskih ratova. Ovi ratnici nisu posebni samo po svom borbenom iskustvu, već i po kvalitetnoj opremi i najvažnije, inovativnim borbenim napravama i tehnikama ratovanja koje su donijeli u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. Kao u većini onodobnih vojski, glavina husitskih postrojba također se sastojala od teške konjice, dok je oprema husitskog konjanika ovisila o njegovom statusu. Teški konjanici su uglavnom nosili oklop gotičkog tipa.¹⁵³ No, plemići višeg ranga kupovali su pretežito najbolje što je tržište moglo ponuditi: oklope milanskih majstora kovača.¹⁵⁴ Veliki novitet u proizvodnji oklopa su bili aketoni s inkorporiranom verižnjačom u dijelovima koje puni oklop ne pokriva (pazusi i međunožje), zbog čega više nije bilo potrebno nositi cijelu verižnjaču ispod ionako neprobojnih ploča, čime se borbeni set plemića olakšao za prosječno deset do petnaest kilograma, čineći ga pokretljivijim i izdržljivijim u borbi.

Konjanici koji su bili pratnja plemićima uglavnom su bili opremljeni mješavinom opreme s kraja 14. i početka 15. stoljeća. Uobičajeni je oklop takvog konjanika: verižnjača, puni prsni oklop sa ili bez naramenica (uglavnom iz 14. stoljeća), štitnici za podlakticu aktivne ruke, često štitnici za noge do koljena ili niže, štit i kaciga.

Daleko najpopularnija kaciga je bila bazinet. Ona dolazi u nekoliko varijanti, a među konjanicima je najpopularnija bila ona otvorenog lica s dodanom pločom koja nalikuje slovu U. Ova ploča pokrivala je sve od sljepoočnice, preko jagodičnih kostiju niz kosti donje čeljusti do brade. Sve što se nalazilo ispod razine krute zaštite takvog bazineta pokriveno je verižnjačom koja je sastavni dio kacige.

Verižnjača je bila rađena po principu zakivanja "četiri na jedan" i pokrivala je glavu, vrat, ramena i gornji dio poprsja. Verižnjača koja je štitila tijelo izgledala je poput tunike od željeznih prstenova. Mogle su imati kratke (do lakta) i duge rukave (do šake), a cijena je ovisila o kvaliteti i tipu izrade.¹⁵⁵

¹⁵³ Kako je taj oklop bio jeftiniji od talijanskih te nedvojbeno najkvalitetniji nakon njih, trend kupovine gotičkog oklopa u zemljama Središnje Europe vrtoglavo je rastao.

¹⁵⁴ Stephen Turnbull, *The Hussite Wars 1419–36* (dalje: Turnbull, *The Hussite Wars*), ilustr. Angus McBride, ser. Men at Arms, Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2004., str. 17.

¹⁵⁵ Najjeftinije verižnjače su bile rađene metodom presavijanja prstenova po principu četiri na jedan, međutim one su već duže vrijeme bile rijetkost u europskim vojskama. Češka varijanta tog zastarjelog tipa verižnjače je ona bolja, rađena presavijanjem šest prstenova na jedan. Skuplja varijanta bila je zakivanje prstenova po principu četiri na jedan, šest na

Poljska i litvanska konjica

Najmanja, ali najprepoznatljivija skupina u Korvinovoj najamničkoj konjici su Poljaci i Litvanci, čija je oprema zbog svojeg istočnjačkog izgleda vrlo prepoznatljiva. Iako je poljsko i litvansko plemstvo usvojilo njemačke, austrijske i talijanske oklope, njihova pratnja bila je tradicionalnije opremljena.

U njihovoj je opremi verižnjača još uvijek bila dominantna zaštita te je pojačavana na nekoliko prepoznatljivih načina: uvezivanje tankih segmentiranih metalnih pločica na području poprsja i abdomena (u osmanskome stilu) bilo je tipično za Poljake iz južnih dijelova kraljevstva i prostora Galicije. Litvanci su na cijelu prednju polovicu verižnjače vezivali metalne ljske ili su nosili kožne jakne koje su bile čitave presvučene metalnim ljuskama, dok su ruski podanici te općenito ratnici iz istočnih dijelova Litvanske Kneževine bili skloniji setovima lamelarnih oklopa. "Nacionalna" (kulturalna i regionalna) pripadnost vojnika bila je vidljiva po tipu kacige.

Poljske kacige sastoje se od četiri dijela: baze (metalna zdjela koja pokriva glavu do iznad ušiju), segmentiranih ploča koje pokrivaju stražnju stranu glave i vrata, te dvije preklopne ploče koje se fiksiraju vezivanjem ispod brade, štiteći tako lice od posjekotina. Posljednji dio je štitnik za nos i/ili lice koji se može skinuti uklanjanjem vijka koji se nalazio na čeonom području.¹⁵⁶ Litvanska kaciga imala je bazu poput cilindričnog šešira, ali umjesto ravnog završetka, penjala se u stožac za dvije visine svoje baze. U takvu kacigu bila je inkorporirana verižnjača koja je zatvarala sve do ramena, izuzev lica. Ubrzo

jedan ili osam na dva, s time da je posljednji tip posjedovalo uglavnom sitno plemstvo koje nije imalo novaca za set punog oklopa, pa su kombinirali pojačanu verižnjaču s prsnom pločom i/ili metalnim naramenicama (ako imaju namjeru postupno nadograđivati opremu). Ipak, najčešća oprema koju je sitno plemstvo imalo sastojala se od: pojačane verižnjače, brigandina, punog oklopa za ruke i noge iz 14. stoljeća i velikog bazineta zatvorenog lica ili saleta "svinjskog nosa".

¹⁵⁶ Štitnik je mogao biti obična metalna šipkica (jeftinija varijanta) s vrhom koji je spljošten kako bi bio širi od utora na kojem stoji da se spriječi ispadanje, a zatim se vijkom fiksira na željenom mjestu. Skuplja varijanta je također šipkica, samo što s druge strane nije spljoštena, već ima završetak veličine lica u obliku klasičnog sidra. Izvan borbe "sidrasti dio" bio je okrenut prema gore i znao je biti ukrašen s unutarnje strane koja je u ovom slučaju prednja, pa djeluje poput ornamenta, dok se u borbi on okreće i fiksira naopako čineći zaštitu za prednji dio lica od brade do obrva (gdje počinje baza kacige), ostavljajući otvorenim samo prostor od obrve do ispod oka.

će pod utjecajem zapadnih bazineta litvanske kacige evoluirati u stožasti bazinet.¹⁵⁷

Husitski pješaci: oprema i taktika

Husitske vojske isprva su se poput svih vojski Središnje i Zapadne Europe oslanjale na tešku konjicu, međutim kako su husiti u broju takvih konjanika zaostajali, dugoročno se nisu mogli oslanjati na klasičan tip ratovanja. Zbog toga su bili prisiljeni reformirati pješaštvo kako bi bilo sposobno preuzeti ulogu teške konjice u odbijanju napada često brojnijeg neprijateljskog konjaništva i pješaštva.¹⁵⁸ Novi tip ratovanja husite je pretvorio u majstore odbijanja jačeg neprijatelja obrambenim taktikama i naoružanjem, zbog čega su bili idealni kandidati za najamničku službu u ugarsko-hrvatskim protuosmanskim ratovima.

Husitske obrambene taktike evoluirale su u dvije faze:

U prvoj fazi (nakon što je profesionalna češka vojska oslabila u borbama) bilo je potrebno organizirati slabo istrenirane i slabo opremljene postrojbe čeških seljaka da prežive dovoljno sukoba kako bi stekli borbeno iskustvo i zaplijenili dovoljno opreme. U tu svrhu, zahvaljujući geniju Jana Žiške (†1424.), husiti su ovladali gerilskim ratovanjem i iskorištavanjem svake, pa i najmanje prednosti terena u svoju korist.

U drugoj fazi, pripadnici postrojbe Jana Žiške bili su dovoljnoiskusni i opremljeni da vode otvoreni rat. Kako im je manjkalo konjice, a duga koplja (pike) nisu koristili, razvili su vagenburški tip ratovanja. Vezivali su lancima kola pojačanih bokova ispred bojnih redova formirajući tako veliku prepreku nadirućim neprijateljima. Bokovi kola imali su uglavnom trokutaste rupe kroz koje su pucali samostrijeli i ručni topovi. U prostor između kola postavljani su samostrijeličari i pješaci, a od 1430. u njega se dodaju još i topovi malenog kalibra poznati kao tarasnice.

¹⁵⁷ Kaciga s istoka Litve bila je pod vidnim utjecajem ruske vojne tehnologije. Radilo se o stožastoj kacigi koja je mogla biti ili obla ili sastavljena od više ravnih ploča po ruskom uzoru. Za nju je tipično da ima ili verižnjaču koja zatvara sve do ramena osim očiju ili ima vizir vrlo sličan tipu gjermundbu, pa verižnjača pokriva apsolutno sve do ramena. Razlika između litvanske kacige istočnog tipa i one ruskih podanika Litve je samo ta da litvanska završava u obliku stošca, a ruska u obliku kupole.

¹⁵⁸ Turnbull, *The Hussite Wars...*, str. 18.

Bitno je napomenuti da su nakon godina provedenih u skrivanju po šumama husiti ovladali umijećem kamuflaže, preživljavanja i infiltriranja u neprijateljski teritorij.

Kola korištena za *wagenburg* isprva su bila obična seoska kola za prijevoz sjena. Zahvaljujući svojoj dubini, bila su idealno improvizirano krunište (pokriva čovjeka do gornjeg dijela prsa ili vrata). Na njih je dodano pojačanje od dasaka u dva sloja, pomična "kobilica" (kako neprijatelj ne bi mogao pucati ili bosti ispod kola) te dvoslojni daščani pomični zid s trokutastim rupama za pucanje koji se za vrijeme napada uspravljao i fiksirao iznad kola poput tende. Ulaz u kola činila su vrata izrezana na strani koja nije bila namijenjena za borbu. Izrezane daske pojačane su i povezane te spojene natrag na kola običnim nišama čineći tako "pokretni most".¹⁵⁹

Svaka kola imala su svoju operativnu postrojbu, a ona se sastojala od po petnaest do dvadeset vojnika, od čega po šestorica samostrijelaca, dvojica s ručnim topovima i pješaka mješovite opreme.

Do Korvinovog doba sastav takve postrojbe se izmijenio te je u njegovoj službi ona bila sačinjena od po dva vozača, dva vojnika s pavezom (štitom koji pokriva čovjeka od gležnja do vrata), četrnaest pješaka naoružanih buzdovanom ili borbenim čekićem, štitom i manjim sječivom te četiri helebardista. Tada će već i sama kola evoluirati u specifični vojni proizvod koji će biti osposobljen za nošenje manjih haubica i topova srednjeg kalibra.¹⁶⁰

O evoluciji opreme husitskog pješaka može se pričati kroz cijeli period ratova (od narodne nošnje i vunениh jakni umjesto gambizona do prave kvalitetno opremljene vojske), no ovdje će se spomenuti samo oprema husitskog pješaka u službi kralja Korvina.

Pješaci koji su pristupili ugarskoj plaćeničkoj skupini (kasnije poznatoj kao Crna vojska) po oklopljenosti su spadali u kategoriju lake i srednje teške pješadije. U laku kategoriju su spadali vojnici kojima je primarno oružje projektil, a to su samostrijelari, topnici ručnih ili fiksnih topova.

Samostrijelari su funkcionirali u timovima po dva ili rijetko tri vojnika, jedan je pucao, drugi je bio zadužen za njegovu zaštitu, a treći vojnik punio je

¹⁵⁹ Turnbull, *The Hussite Wars...*, str. 33.

¹⁶⁰ *Usp. prikaze topova vojske kralja Matije Korvina u sceni Oslobođanje Otranta gore na str. 57.*

samostrijele u slučaju da ih je samostrjeličar imao više. Oprema svakog od ova tri navedena vojnika bila je drugačija budući da je njihov zadatak uključivao različite rizike.

Samostrjeličar je od oklopa uglavnom nosio kacigu građenu poput šešira češkog ili ugarskog tipa (ugarska je dublja i zbog toga ima vizir, dok se češka kaciga od klasične kacige cilindričnog šešira razlikuje po ljevkastom, a ne cilindričnom završetku), okovratnik od verižnjače, gambeson te povremeno verižnjaču ili prsnu ploču, dok noge uglavnom nisu bile zaštićene. Od oružja su uz samostrijel imali neki oblik kratkog sječiva (kratki mač, falchion ili messer).

Samostrjeličarev pomoćnik imao je kacigu, gambeson i često verižnjaču te nekakav oblik zaštite ruku (metalne naramenice i/ili štitnik podlaktice). Od oružja je često imao koplje ili improvizirani bojni mlat dobivan modificiranjem poljoprivrednog alata za mlaćenje sijena te kratko sječivo. Uz to, bio je zadužen za postavljanje i održavanje samostrjeličareve paveze.

Treći član uglavnom je bio novak koji je rijetko posjedovao išta više od gambazona, kacige i mača. On je služio kao ispomoć dok ne nauči raditi pod stresom te mu se tada uglavnom dodjeljuje helebarda i zadatak šticećenja kola u vagenburgu.

Topnici fiksnih topova bili su oskudno ili nikako opremljeni budući da bi teoretski trebali biti izvan direktne opasnosti. Topnik koji je stajao na izloženoj poziciji uglavnom je imao samo kacigu te gambeson ili aketon. Većina topnika imala je obične tunike ili aketone te kape određene boje koje ih određuju kao topnike. Od naoružanja uglavnom imaju *messer* ili kratki mač.

Topnici ručnih topova bili su šaroliko opremljeni. Oni s manje oklopa (gambeson i kaciga) služili su u kolima vagenburga, dok su oni bolje opremljeni služili na otvorenom polju. Bolje opremljeni vojnik imao je aketon, verižnjaču, kacigu te nerijetko puni oklop na rukama, koljenima i prsnu ploču ili brigandinu. Od oružja imaju ručni top i sječivo po osobnom izboru.

Husiti u ugarskoj službi uglavnom su bili izbjeglice i prognanici iz Češke i Moravske koji su 1430-ih intenzivno počeli bježati na prostor sjeverne Ugarske (najviše današnje Slovačke). Uglavnom su dolazili u manjim skupinama razbijenih postrojbi, nešto organiziranijim privatnim skupinama plemića koji je bankrotirao i/ili ostao bez posjeda te pojedinačno kao dezerteri.

Njihov potencijal prepoznao je još Vladislav I. Jagelović, a upošljavati ih je nastavio i Ivan Hunjadi.¹⁶¹

Mnogi stanovnici sjeverne Ugarske počeli su pristupati odredima doseljenih čeških i moravskih plaćenika. Ugri i Slovaci počeli su davati sve veći broj plaćenika, zbog čega je god. 1454. kapetan Gornje Ugarske dobio ovlast “novačiti plaćenike našeg jezika koji žive na našoj zemlji, bilo konjanike ili pješake”.¹⁶²

Husitsko pješaštvo u službi kralja Korvina specijalizirano za blisku borbu spadalo je u kategoriju dobro oklopljenih jedinica. Svi pješaci su posjedovali aketone, verižnjače, kacige te su od punog oklopa imali barem prsnu ploču ili brigandinu, dok su ruke i noge nerijetko bile kompletno pokrivene verižnjačom ili punim oklopom. Najčešći oklopi za poprsje bili su brigandina s kraja 14. i početka 15. stoljeća (kožna jakna ispunjena horizontalnim metalnim pločama fiksiranim zakovicama za jaknu) ili rijetko najmodernije brigandine (jakna od više slojeva manjih pločica postavljenih u više smjerova koje omogućuju bolju mobilnost i zaštitu). Najpopularnija puna prsna ploča je ona jednostavna s kraja 14. stoljeća koja najčešće nije pokrivala leđa, već samo prednju stranu. Prsni oklop tipa “Kastenbrust” je manje zastupljen zbog svoje cijene te je uglavnom bio ratnim plijenom iz sukoba s Fridrikom III.

Najčešće naoružanje ovih pješaka je bilo oružje na motki, bilo da se radilo o koplju, helebardi, mlatu ili sjekiri. Svi su vojnici kojima je primarno oružje nešto od navedenoga uvijek imali neku vrstu kratkog sječiva kao sporedno oružje.

Manji broj pješaka ima za primarno oružje mač i štit. Takvi vojnici su uglavnom bili najbolje oklopljeni budući da su formirali prvi red postrojbe preko čijih su ramena helebardisti i mlatovi ugrožavali neprijatelju glavu i ramena s relativno sigurne udaljenosti, dok su kopljanici to činili s donje i gornje strane njihovih štitova ugrožavajući neprijateljevo lice i trbuh (ako je iznad štita) ili trbuh i bedra (ako je ispod štita).¹⁶³

¹⁶¹ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 26.

¹⁶² Isto, str. 4.

¹⁶³ Ovi su vojnici imali dvije bitne uloge: onemogućiti neprijatelju da stupi u distancu za korištenje mačeva čime bi helebarde i koplja izgubile svoju prednost te poticati svojim oružjem neprijatelja da “otvori” prostor do glave ili trbuha, a drugi redovi su taj prostor trebali brzo iskoristiti.

U slučaju borbe s manje discipliniranom postrojbom, vojnici s mačem i štitom odrađivali su većinu borbe budući da neuvježbane jedinice nemaju razvijen osjećaj za formacije i najbitnije, držanje borbene linije. Ti ljudi nemaju mentalitet borbenog zida zbog čega se često fokusiraju samo na čovjeka ispred sebe kao da su u dvoboju, ne znajući pri tome da im stvarna opasnost dolazi s lijeve strane te da je njegova prava meta s desne strane. Grešku mogu shvatiti tek kada iznenada dobiju smrtonosni udarac s lijeva.

Iako su konjanici bili važan dio ugarske plaćeničke vojske (prvenstveno oni naoružani samostrijelom), najvažniji su, iako manje brojni, bili pješaci. Razlog je u tome što Ugarska nije imala profesionalno pješaštvo te je kvaliteta postojećeg postupno opadala još od vremena kralja Sigismunda.¹⁶⁴ Husitsko pješaštvo svojim je vagenburgom moglo brzo formirati zapreku mnogobrojnijim Osmanlijama i nanijeti im teške gubitke svojim vatrenim oružjem. Svojom su samostalnošću ugarskoj konjici omogućavali više vremena za organiziranje akcija i sofisticiranih manevara, dok su u opsadama učinkovito koristili svoje brojne topove sitnog kalibra i samostrijele kako bi ugrožavali neprijatelja na zidinama.¹⁶⁵

Evolucija ugarskih utvrda do druge polovice XV. stoljeća

Na početku osmanske ugroze, ugarske utvrde još su bile vrlo nalik onima iz nomadskog razdoblja ugarske povijesti. Položaj i unutarnja organizacija utvrde nisu uopće evoluirali. Gradile su se u ničijoj zemlji, prostoru koji se dobivao uklanjanjem svakog oblika vegetacije koji bi neprijatelju mogli ponuditi zaklon. Jedino što je raslo na tom prostoru je trava i grmlje koje je lokalni garnizon koristio za ispašu, a prostor koji je trebao postati ničija zemlja određivan je hodanjem u jednom pravcu dva dana.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács...*, str. 38.

¹⁶⁵ O razvoju vatrenog oružja i stajaćih vojska u Europi vidi u: Maurice Keen, *The Changing Scene: Guns, Gunpowder, and Permanent Armies*, u: *isti* (ur.), *Medieval Warfare. A History* (dalje: Keen (ur.), *Medieval Warfare*), Oxford – New York: Oxford University Press, 1999., str. 273-291.

¹⁶⁶ Erik Fügedi, *Medieval Hungarian Castles in Existence at the Start of the Ottoman Advance* (dalje: Fügedi, *Medieval Hungarian Castles*), u: Bak – Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi...*, str. 59. Kapitalna studija o razvoju ugarskoga fortifikacijskog sustava: *isti*, *Castle and Society in Medieval Hungary (1000–1437)* (dalje: Fügedi, *Castle and Society in Medieval Hungary*), ser. *Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae* 187, Budimpešta: Akadémiai kiadó, 1986.

Garnizon utvrde bio je čista stepska tekovina. Sastojao se od lakog konjaništva zvanog "speculatores". Oprema im je bila nomadskog tipa: nisu bili oklopljeni ili su imali samo kacigu, a od oružja mač, koplje, štit te luk i strijele. Vojnici koji su u njima boravili često su uzimani u službu iz obližnjih sela, što znači da u mnogo slučajeva oni nisu bili etnički Ugri. Ovaj tip utvrde bio je dominantan kroz 13. i prvu polovicu 14. stoljeća, a zatim im se broj postupno smanjivao, međutim uz sitne preinake one su postojale i u 15. stoljeću. Neke od ovih utvrda imale su višestoljetni kontinuitet, te su postupno evoluirale u utvrđena naselja, a zatim i u gradove. Najbolji primjer takve evolucije je Fehérvár, u kojem se i kasnije održala vojna tradicija da se sajam održava izvan zidina, ispred gradskih vrata.¹⁶⁷

U Hunjadijevo vrijeme postoje tri tipa ugarskih utvrda: drvene utvrde na povišenom terenu s jarcima (unaprijeđena varijanta spomenute drvene utvrde), male kamene utvrde (uglavnom iz 13. i 14. stoljeća) te veliki utvrđeni prstenovi kakvi se počinju graditi za Hunjadijeva života, no dominiraju za vladavine Matije Korvina.

Male kamene utvrde bile su feudalno ili kraljevsko vlasništvo i nisu bile međusobno povezane te su pokrivale samo svoju blisku okolicu. Za vrijeme osmanske opasnosti pokazale su se potpuno neadekvatnima jer im je osmanska artiljerija s lakoćom uništavala zidine i kule, a brojno pješništvo zatim bi svladavalo maleni garnizon. U slučaju da nisu bile cilj pohoda, zbog svoje nepovezanosti s drugim utvrdama, Osmanlije su ih bez teškoća zaobilazili. Po porijeklu one mogu biti rimske, slavenske ili rimske utvrde slavenske nadogradnje te nove ugarske utvrde.

Na čelu kraljevske utvrde bio je knez (*comes*), koji je imao vojne ovlasti nad posadom (lat. *iobagiones castris*, sthrv. *gradukmeti*, mađ. *várjobbágyok*) te administrativne i sudske ovlasti nad svima koji su živjeli na teritoriju utvrde. Svakoj utvrđi prepisano je nekoliko obližnjih naselja iz kojih se ubirao porez i daće te novačili vojnici i radnici. Knez je bio zadužen za sigurnost stanovnika prepisanih mu naselja.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Fügedi, *Medieval Hungarian Castles...*, str. 60.

¹⁶⁸ Najbolja studija o teritoriju takve kraljeve vojne organizacije s utvrdama u Hrvatskoj: Maurizio Levak, Podrijetlo i uloga kmetâ u vinodolskom društvu XIII. stoljeća, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 19 (2001.), str. 35-81.

Ove malene kamene utvrde počeo je graditi Bela IV. nakon što su se tradicionalne drvene utvrde pokazale slabom preprekom za mongolske osvajače. Građene su u neposrednoj blizini naselja ili između nekoliko manjih kako bi se lokalno stanovništvo moglo brzo u njih skloniti. Kasnije će Anžuvinci širiti svoju moć organiziranjem kraljevskih posjeda u čijem će središtu stajati po jedna kamena utvrda.¹⁶⁹

Utvrde koje su u početku zahvaljujući kraljevim dozvolama/privilegijama gradili imućniji plemići bile su također izuzetno bitne za podržavanje njihovih ambicija. Svaki put kada bi proširili posjed, osiguravali bi ga izgradnjom utvrde te su na taj način utvrde postale simbolom feudalnih dinastičkih ambicija i moći. Što je više utvrda feudalac posjedovao, to je kralj imao manje autoriteta nad njim.¹⁷⁰

Prvi lanac većih, "modernih" utvrda izgradio je Pipo Ozorski, veliki tamiški župan, vojskovođa i čovjek od povjerenja Sigismunda Luksemburškog. Lanac utvrda koji je izgradio protezao se od Beograda do Severina.¹⁷¹ Među tim je novoizgrađenim tvrđavama bio primjerice i Golubac, koji je bio završen 1426., a pao je izdajom srpske posade već sljedeće godine. Bila je to prva ugarska utvrda koja je pala u ruke Osmanlijama, a njezin pad označava pravi početak osmanske ugroze.¹⁷² No, valja istaknuti kako je Pipo Ozorski izgradio fortifikacijski sustav umreženih tvrđava, koji se na Zapadu počeo pojavljivati tek u 17. stoljeću,¹⁷³ te da taj sustav nije služio samo u obrambene, već i u napadačke svrhe jer je bio i odskočnom daskom za upade na osmanski teritorij.

Fortifikacijsko graditeljstvo nije se međutim razvijalo samo na Dunavu. Nakon pada Srbije i Bosne, ono je uzelo maha i na zapadnim prostorima Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva. U zaleđu Korvinova protuosmanskog

¹⁶⁹ Fügedi, *Castle and Society in Medieval Hungary...*, str. 103-121.

¹⁷⁰ U 14. stoljeću su feudalci postajali vlasnici sve većeg broja utvrda, no teško su mogli efikasno upravljati više nego jednom. U tu su svrhu njihovi najprostraniji posjedi s takvom tvrđavom postajali obiteljskim središtima, a na čelo ostalih imenovali su svoje upravitelje barunskog statusa. Pojedini grofovi imali su dovoljno vazala i posjeda da su postajali vojvode. Vojvode zatim žele smanjiti vlastitu administraciju pa nekoliko baruna od povjerenja promiču u grofove koji zatim za njih kontroliraju ostale vazale na području koje im je povjereno na upravu; Fügedi, *Medieval Hungarian Castles...*, str. 61.

¹⁷¹ Vidi gore osnovni tekst uz bilj. 11.

¹⁷² Fügedi, *Medieval Hungarian Castles...*, str. 62.

¹⁷³ Iskustva zapadne prakse opsjedanja i utvrđivanja vidi u: Richard L. C. Jones, *Fortifications and Sieges in Western Europe, c. 800–1450*, u: Keen (ur.), *Medieval Warfare*, str. 163-185.

obrambenog sustava, hrvatski su i ugarski velikaši bili primorani graditi svoja modernija vojna uporišta. Za života grofa Bernardina Frankapana (1453. – 1530.), primjerice, sve su se ubrzanije na njegovim posjedima modernizirali postojeći stari burgovi, a potom i gradili po uzoru na talijanske posve novi renesansni kašteli, ali prilagođeni ratovanju s akindžijama i martolosima.¹⁷⁴ Upravo su na tim prostorima “nekoć moćnog Kraljevstva” zahvaljujući, pokazalo se, dovoljno čvrstim i novom načinu ratovanja prilagođenim tvrđavama zaustavili Osmanlije u njihovom napredovanju na europskom tlu.

Ugarska riječna flota

Ugarska riječna flota osnovana je u jedanaestom stoljeću kao flota “kraljevskih brodova”. Ta će flota dugo biti manja skupina patrolnih čamaca koja je osiguravala plovne putove na velikim rijekama, no padom Bugarske pod osmansku vlast (dobivaju pristup Dunavu kod Vidina) počinje ubrzani proces evolucije ugarskog ratnog brodogradnja te će Dunavom početkom petnaestog stoljeća dominirati malene ugarske galije.

Svoj prvi veliki protuosmanski uspjeh ugarska flota zabilježila je još za vladavine Ludovika I. Anžuvina 1382. godine, kada je na Dunavu potopila združenu vlaško-osmansku flotu. Također je odigrala ključnu ulogu u posljednjem protuosmanskom pohodu Sigismunda Luksemburškog (1437.), kada je ugarska flota uništila osmansku utvrdu kod Kruševca i spalila usidrenu osmansku flotu kod Stalaća te su pri povratku u svoju dunavsku luku uništili osmansku vojsku koja je opsjedala Smederevo tako što su se neopaženo iskrcali iza njihovog kampa i iznenadno ih napali s leđa.¹⁷⁵

Potencijal i važnost flote prepoznao je i Ivan Hunjadi koji je flotu intenzivno koristio za sprječavanje vlaških i osmanskih prekodunavskih prepada (1428. kod Golupca, 1440. kod Beograda, 1442. kod Erdelja spriječen prelazak beglerbegove vojske) te za sakaćenje osmanske logistike, gusarskih aktivnosti i pljačku.¹⁷⁶ Ključnu ulogu flota je imala u Hunjadijevu pohodu na Srbiju i Bugarsku 1443. godine (sudjelovali u borbama kod Niša, Sofije i Plovidia), jer bez njezinih logističkih, opsadnih i borbenih sposobnosti

¹⁷⁴ *Usp.* Zorislav Horvat, Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana, *Modruški zbornik*, sv. 3 (2009.), str. 237-286.

¹⁷⁵ Antić, *Rat na rekama...*, str. 57.

¹⁷⁶ *Isto*, str. 58.

pohod ne bi mogao trajati toliko dugo, niti bi logistika izdržala toliko prodiranje u neprijateljski prostor.

Ugarske riječne galije (šajke) imale su osam do dvanaest pari vesala, jedno do dva latinska jedra i kapacitet za 30 do 40 mornara. Neke galije bile su naoružane malim pramčanim topom, dok su druge imale bočne otvore za ručne topove i samostrijele (većina nije imala vatreno oružje). Na pramcu galija nalazio se šator ispod kojega se odlagalo oružje, barut i općenito predmeti koji nisu u konstantnoj uporabi, a potrebna im je bila zaštita od vlage.¹⁷⁷ U slučaju da je brod imao pramčani top, on je bio skriven ispod tog šatora, tako da neprijateljski izviđači nikada nisu mogli znati koliko je galija naoružano vatrenim oružjem.

Ugarski mornar imao je štit, mač ravne ili zakrivljene oštrice, koplje ili helebardu, oružje koje izbacuje projekte (luk i strijele, samostrijel, ručni top ili arkebuzu). Oklopljenost je ovisila o zadatku: u slučaju izviđanja ili pljačkaškog prepada, mornari su nosili osnovnu zaštitu (gambezonik, kacige, verižnjače i eventualno poldroni), a u organiziranog pohoda ili iščekivanja velike bitke, mornarica je koristila puni oklop (prsne ploče, biveri, poldroni, sabatoni...). Dva su razloga visoke oklopljenosti ugarskog mornara: prvi je malobrojnost i vrlo velika profesionalnost mornara (njihov gubitak teško je bilo nadomjestiti), a drugi osmanska superiornost vatrenim naoružanjem (njihove galije imale su tri do četiri topa, i velika većina mornara je imala vatreno naoružanje), zbog čega je primarna taktika ugarske flote bio brz, iznenađan i žestok napad s ciljem izazivanja bliske borbe u kojoj su Osmanlije bili inferiorni zbog nedostatka oklopa (njihovi mornari nosili su malo ili nimalo oklopa: država im ga nije dodjeljivala, tako da su ga pojedinci kupovali sami ili plijenili u borbi).

Glavna brodogradilišta bila su: Budim, Ostrogon, Komárom (slovački Komárno) i Požun (mađ. Pozsony, slovački Bratislava), a Matija Korvin osnovao je brodogradilišta u Beogradu, Zemunu, Slankamenu i Petrovaradinu. Razlog povećanja broja brodogradilišta je odredba o povećanju flote za čak dva puta jer je kontrola Dunava postala vitalna za održavanje Korvinova obrambenog pojasa. Otišao je i korak dalje reorganiziravši unutarnju strukturu flote kako bi od nje učinio neovisnu i samodostatnu jedinicu koja će samostalno obavljati sofisticiranije akcije. Uveo

¹⁷⁷ Isto, str. 52.

je "brodske kompanije" čiji su vođe nosili titulu "magister nautarum". Magister nautarum boravio je u svakom većem gradu na rijeci. Njegova vojna zaduženja bila su sljedeća: opskrba, održavanje flote, vojne vježbe, trening mornara, mobilizacija i transport vojnika. Od civilnih ovlasti imali su pravo korištenja flote za trgovanje i posredništvo u trgovini u svom okrugu, čime je flota mogla sama sebe sufinancirati, pa je posljedično oslobodila magnate i kralja velikog dijela troškova oko njezina održavanja.

ZAKLJUČAK

Vladavina Matije Korvina jedna je od najkompleksnijih epizoda u povijesti Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. On je doduše na vlast došao kao sin tada već legendarnog zaštitnika i upravitelja Kraljevstva, Ivana Hunjadija, ali uz pomoć magnata i bez imalo kraljevskog legitimiteta, što mu je drastično otežalo formiranje čvrstih odnosa s europskim dvorovima, a upravo je zbog toga bio osuđen i na čitav niz sukoba s austrijskim nadvojvodom i carem Fridrikom III. Habsburškim. S osmanskim se problemom susreo još prije nego li je uspio izboriti Krunu svetog Stjepana. Njegovo prvo iskustvo s Osmanlijama je bilo pravo vatreno krštenje jer se radilo, niti više niti manje, nego o neočekivano brzom zauzimanju i eliminaciji Bosanskog Kraljevstva, što je još uvijek na vlasti nestabilnog Korvina dovelo u vrlo nepovoljan položaj pred europskim vladarima, a ponajviše pred papom.

Iako su svi u radu spomenuti ugarsko-hrvatski kraljevi imali velikih problema s obuzdavanjem rastuće ambicije osmanske dinastije, Korvin je prvi među njima koji se morao nositi sa stabilnom osmanskom državom kojoj opstanak na europskom tlu više nije bio upitan. Mehmed II. kolonizirao je naselja pokorenih naroda veteranima svojih i očevih pohoda, izgradio jaku cestovnu infrastrukturu, silose te ljevaonice vatrenog i hladnog oružja na europskom dijelu Carstva, čime je pripremio temelje za organiziranje nikad većih pohoda i rekordno brzo kretanje vojske bez straha od nestašice. Bitno je napomenuti da su se u Mehmedovo vrijeme već rađali naraštaji pokorenih naroda navikli da žive pod osmanskom vlašću, što iz straha od odmazde, što iz oportunističkih pobuda. Ekonomske, porezne i vojne reforme koje je Korvin

proveo kako bi se uspješno branio od Osmanlija plasirale su Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo među kršćanske velesile svog vremena i bile su nagovještajem njegova zlatnog doba. No, Korvinova domišljatost nije mogla nadoknaditi enormne razlike u ekonomskom, proizvodnom i demografskom kapacitetu između Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Osmanskog Carstva.

Iako je osmanska vojska u obrambenoj tehnologiji bila daleko inferiornija onoj kralja Korvina, osmanska je demografija i riznica s velikom lakoćom mogla nadomjestiti gubitke, dok Korvin to nije mogao. Osmanska je vojska u ofenzivnom smislu bila vrhunski organizirana, mobilna i opskrbljena, a kako je vrijeme odmicalo, njezino se vatreno naoružanje u usporedbi s ugarsko-hrvatskim pokazivalo sve dominantnijim. Ugarsko-hrvatsko će vatreno naoružanje vrlo brzo postati toliko inferiorno i malobrojno naspram osmanskog da će ga Osmanlije početi smatrati bezopasnim zbog sve veće lakoće njegove neutralizacije u ranijim fazama borbe. Unatoč sve većim poteškoćama u obrani od Osmanlija, kvalitetan obrambeni pojas koji je Korvin za svoje vladavine izgradio dovoljno je dugo održavao status quo zbog čega su plemići središnjih, zapadnih i sjevernih županija Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva počeli neopravdano podcjenjivati borbene sposobnosti osmanske vojske i smatrati svoj položaj stabilnim. Kraljeve porezne reforme dugoročno su štetile prihodima upravo tih ugarskih i dijelom slavonskih zemljoposjednika, što je izazivalo njihovo nezadovoljstvo, jer su smatrali da osmanska ugroza nije bila dovoljnim razlogom da im se “ponište” starostečene egzempcije. Nakon Korvinove smrti potrudili su se novom vladaru Vladislavu Jageloviću nametnuti porezni sustav koji je bio na snazi prije Korvina, čime su “dokrajčili” ekonomski oronulu državu, jer su i konstantni osmanski prepadi osiromašili gospodarski bitne regije juga te time paralizirali mogućnost ozbiljnijeg gospodarskog oporavka.

Iako je vladavina kralja Korvina zapamćena kao doba velikog procvata i brojnih heroja, ona je zapravo bila posljednjim odsjevom kraljevstva na izdahu. Stanovništvo je bilo osiromašeno, trgovina drastično opala, a čak su i plemići sve češće osjećali nestašicu novca, zbog čega će njihova sposobnost održavanja banderija sve više opadati. Najvećim se problemom pokazala pomirba kralja i magnata s osmanskom prisutnošću, pa se nakon pohoda iz 1476. godine više nije preuzimala inicijativa. Kako su obrane više desetljeća

uspješno odbijale osmanske napade, izgubljen je postupno interes za osmansko pitanje budući da su trenutno stanje svi smatrali trajnim rješenjem. Sve se manje novaca ulagalo u održavanje i moderniziranje obrambenog pojasa, zbog čega je počeo propadati ubrzo nakon kraljeve smrti. Gubitkom Bosne nestala je zadnja prepreka između golemih osmanskih vojski i Panonske nizine, što će rezultirati propadanjem Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva samo tri desetljeća nakon smrti velikoga kralja Matije Korvina.

IZVORI I LITERATURA

Ágoston, Gábor, Where Environmental and Frontier Studies Meet: Rivers, Forests, Marshes and Forts along the Ottoman–Hapsburg Frontier in Hungary, u: Andrew Charles Spencer Peacock (ur.), *The Frontiers of the Ottoman World*, Oxford: Oxford University Press, 2009., str. 56-79. (dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/295105811_Where_Environmental_and_Frontier_Studies_Meet_Rivers_Forests_Marshes_and_Forts_along_the_Ottoman-Hapsburg_Frontier_in_Hungary)

—————, *The Last Muslim Conquest: The Ottoman Empire and Its Wars in Europe*, Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2021. (djelomično dostupno na: https://books.google.hr/books?id=kXALEAAAQBAJ&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Mezid-beg&source=bl&ots=R12ib66XCd&sig=ACfU3U0mXKVYfjN8E1Oa9qX1HA4ZJaCC-A&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwWij57Lg5uXxAhUKgf0HHS9BC_8Q6AEwEHoECAwQAw#v=onepage&q=Mezid-beg&f=false)

Andrić, Stanko, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana. Povijesna i tekstualna analiza*, ser. Bibliotheca Croatica: Slavonica, Sirmiensa et Baranyensia, Studije, knj. 1, Slavonski Brod – Osijek: Hrvatski institut za povijest – Matica hrvatska, 1999.

—————, Rijeka Sava kao protuturski bedem (do pada Bosne), u: Branko Ostajmer (ur.), *Rijeka Sava u povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 18.-19. listopada 2013.*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015., str. 205-236.

Antić, Boško, *Rat na rekama kroz vekove*, ser. Pomorska biblioteka, sv. 36, Beograd: Mornarički glasnik, 1986.

- Babinger, Franz, *Mehmed the Conqueror and His Time*, Bollingen series, vol. 96, Princeton: Princeton University Press, 1978.
- Bak, János M., Politics, Society and Defense in Medieval Hungary, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 1-22.
- (priř.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, All Complete Monographs 4, Logan – Budimpeřta: Utah State University – Central European University, 2019. (dostupno na: https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono)
- Bak, János M. – Király, Bela K. (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, ser. Social Science Monographs 104, Brooklyn: Columbia University Press, 1982.
- Bianchi, Vito, *Otranto 1480 – Il sultano, la strage, la conquista*, Bari – Rim: Editori Laterza, 2016.
- Birin, Ante (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013.
- Birnbaum, Marianna D., Matthias Corvinus in Humanist and Popular Perspective, u: Heinz Duchhardt – Richard A. Jackson – David Sturdy (ur.), *European Monarchy*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992., str. 99-107.
- Borosy, András, The *milita portalis* in Hungary before 1526, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 63-80.
- Botica, Ivan, Bosna i Hercegovina: Bosansko Kraljevstvo, u: Marija Karbić (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja: Hrvatske zemlje u*

kasnom srednjem vijeku, sv. III, Biblioteka Povijest Hrvata, Zagreb: Matica hrvatska, 2019., str. 401-442.

Budak, Neven – Raukar, Tomislav, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Crijević Tuberon, Ludovik, *Komentari o mojem vremenu*, prev. Vlado Rezar, Biblioteka Hrvatska povjesnica – Posebna izdanja, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

Cronaca della Napoli Aragonese (Morgan Library, MS M.801, New York), Fasciculus temporum, Napulj o. 1498. (dostupno na: <https://www.themorgan.org/collection/fasciculus-temporum>)

Csukovits, Enikő, *Miraculous Escapes from Ottoman Captivity*, u: Géza Dávid – Pál Fodor (ur.), *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth Centuries)*, ser. *The Ottoman Empire and its Heritage*, vol. 37, Leiden – Boston: Brill, 2007., str. 1-18.

Ćirković, Sima, *Srednji vek*, u: Stanoje Filipović (ur.), *Šabac u prošlosti*, Šabac: Istorijski arhiv, 1970., str. 93-101.

Dávid, Géza – Fodor, Pál (ur.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2000.

————— (ur.), *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth Centuries)*, ser. *The Ottoman Empire and its Heritage*, vol. 37, Leiden – Boston: Brill, 2007.

DeVries, Kelly, *The Lack of a Western European Military Response to the Ottoman Invasions of Eastern Europe from Nicopolis (1396) to Mohacs (1526)*, *The Journal of Military History*, Vol. 63, (srpanj) No. 3 (1999.), str. 539-558.

DeVries, Kelly – Smith, Robert Doulgas, *Rhodes Besieged. A new History*, Stroud: The History Press, 2011.

Dragičević, Pavle – Lovrenović, Dubravko – Rudić, Srđan (ur.), *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Beograd – Sarajevo –

- Banja Luka: Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, 2015.
- Duchhardt, Heinz – Jackson, Richard A. – Sturdy, David (ur.), *European Monarchy*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992.
- Engel, Pál, János Hunyadi: The Decisive Years of His Career, 1440–1444, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 103-123.
- , A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája [Utjecaj osmanskih provala na populaciju: primjer Vukovske županije], *Századok: a magyar történelmi társulat folyóirata*, 134/2 (2000.), str. 267-321.
- , *The Realm of St Stephen – A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York: I.B. TAURIS, 2001.
- Eschenloer, Peter, *Geschichte der Stadt Breslau*, prir. Gunhild Roth, Munster: Waxmann, 2003.
- Filipović, Emir O., Historiografija o padu Bosanskog Kraljevstva, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 11-29.
- Filipović, Stanoje (ur.), *Šabac u prošlosti*, Šabac: Istorijski arhiv, 1970.
- Fügedi, Erik, Medieval Hungarian Castles in Existence at the Start of the Ottoman Advance, u: Bak, János M. – Király, Bela K. (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, ser. Social Science Monographs 104, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 59-62.
- , *Castle and Society in Medieval Hungary (1000–1437)*, ser. Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae 187, Budimpešta: Akadémiai kiadó, 1986.

- Grgin, Borislav, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb: Ibis grafika, 2002.
- Held, Joseph, Peasants in Arms, 1437–1438 & 1456, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 81-101.
- Horvat, Zorislav, Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana, *Modruški zbornik*, sv. 3 (2009.), str. 237-286.
- Horváth, Richárd, The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus's, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 89-98.
- Housley, Norman, *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar 1274–1580*, Oxford – New York: Oxford University Press, 1995.
- , *Crusading and the Ottoman Threat 1453–1505*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power*, London – New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- (prir. i prev.), *The Crusade of Varna 1443–45*, ser. Crusade Texts in Translation, vol. 14, Aldershot – Burlington: Ashgate Pub Co, 2006.
- Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300.-1600.*, Zagreb: Srednja Europa, 2002.
- Jakovljević, Aleksandar, Između osmanskog i ugarskog krajišta: osmansko zaposedanje Podrinja i ugarska opsada Zvornika 1464. godine, u: Pavle Dragičević – Dubravko Lovrenović – Srđan Rudić (ur.), *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Beograd – Sarajevo – Banja Luka: Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, 2015., str. 227-257.

(dostupno na: https://www.academia.edu/24822394/lzme%C4%91u_osmanskog_i_ugarskog_kraji%C5%A1ta_Osmansko_zaposedanje_Podrinja_i_ugarska_opsa_da_Zvornika_1464_godine)

Janeković Römer, Zdenka, Kraj Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 47-67.

Jefferson, John, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444*, ser. History of Warfare 76, Leiden: Brill Publishers, 2012.

Jones, Richard L. C., Fortifications and Sieges in Western Europe, c. 800–1450, u: Maurice Keen (ur.), *Medieval Warfare. A History*, Oxford – New York: Oxford University Press, 1999., str. 163-185.

Jurković, Ivan, Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 17 (1999.), str. 61-83.

—————, Model uzročno-posljedičnih veza osmanske ugroze, klimatskih nepogoda, gladi i kuge na privredu hrvatskih i slavonskih vlastelinstava u zadnjim desetljećima 15. i tijekom 16. stoljeća, *Tabula – Časopis Odjela za humanističke znanosti, Sveučilište Jurja Dobrića u Puli*, vol. 12 (2014.), str. 139-149.

—————, Vojni ustroj i obrana Kraljevstva: *Cito. Cito. Cito. Citissime!*, u: Marija Karbić (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja: Hrvatske zemlje u kasnom srednjem vijeku*, sv. III, Biblioteka Povijest Hrvata, Zagreb: Matica hrvatska, 2019., str. 115-133.

Jurković, Ivan – Prijatelj Pavičić, Ivana, Nova interpretacija sadržaja slike Lazzara Bastianija u samostanu sv. Frane u Zadru, *Radovi*

Zavoda za hrvatsku povijest FF-a Sveučilišta u Zagrebu, vol. 52, no. 3 (2020.), str. 225-285.

Karbić, Marija (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja: Hrvatske zemlje u kasnom srednjem vijeku*, sv. III, Biblioteka Povijest Hrvata, Zagreb: Matica hrvatska, 2019.

Kármán, Gábor – Kunčević, Lovro, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Leiden: Brill, 2013.

Keen, Maurice (ur.), *Medieval Warfare. A History*, Oxford – New York: Oxford University Press, 1999.

—————, The Changing Scene: Guns, Gunpowder, and Permanent Armies, u: *isti* (ur.), *Medieval Warfare. A History*, Oxford – New York: Oxford University Press, 1999., str. 273-291.

Király, Bela K., Society and War from Mounted Knights to the Standing Armies of Absolute Kings: Hungary and the West, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 23-55.

Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, IV knjiga, Doba kralja Matijaša Korvina i Jagelovića (1458-1526)*, Rijeka: Matica hrvatska – Riječka tiskara, 1974.

—————, *Poviest Bosne*, fototip izdanja iz 1882. godine, prir. Dubravko Lovrenović, Sarajevo: Svjetlost, 1990.

Klaužer, Vedran, *Ustrojstvo i djelovanje Senjske kapetanije od njezina osnutka do organizacije Vojne krajine po vrhovnom zapovjedniku Ivanu Lenkoviću*, disertacija, Zagreb: Odsjek za povijest Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2015. (dostupno na: <https://repozitorij.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A960/datastream/PDF/view>)

Krstić, Aleksandar, Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 52 (2015.), str. 359-

379. (dostupno na: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0584-9888/2015/0584-98881552359K.pdf>)

Kurelić, Robert, Posljednji svjedok ubojstva: Frankopani i Celjski u petnaestome stoljeću, *Povijesni prilozi*, vol. 50 (2016.), str. 205-229.

Levak, Maurizio, Podrijetlo i uloga kenta u vinodolskom društvu XIII. stoljeća, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 19 (2001.), str. 35-81.

Lovrenović, Dubravko, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387-1463.*, Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2006.

Lybyer, Albert Howe, *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent*, Cambridge – London: Harvard University Press – Oxford University Press, 1913. (dostupno na: <https://archive.org/details/governmentofotto00lyby>).

Matuz, Josef, *Osmansko Carstvo*, ser. Biblioteka Povijesna istraživanja, Zagreb: Školska knjiga, 1992.

Mengüç, Murat Cem, The Türk in Aşıkpaşazade: A Private Individual's Ottoman History, *Osmanlı Araştırmaları* (travanj) 44 (2014.), str. 45-66.

Mujadžević, Dino, Pad Bosne 1463. prema osmanskim narativnim izvorima, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 29-45.

Nicolle, David, *Armies of the Ottoman Turks 1300–1774*, ilustr. Angus McBride, ser. Men at Arms 140, Oxford: Osprey Publishing, 1983.

—————, *Ottoman Fortifications 1300–1710*, ilustr. Adam Hook, ser. Fortress, Oxford – Long Island City: Osprey Publishing Limited, 2010.

- Ostajmer, Branko (ur.), *Rijeka Sava u povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 18.-19. listopada 2013.*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015.
- Pálffy, Géza, The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century), u: Géza Dávid – Pál Fodor (ur.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2000., str. 3-69.
- Pálosfalvi, Tamás, The Political Background in Hungary of the Campaign of Jajce in 1463, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 79-88.
- , *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, ser. The Ottoman Empire and Its Heritage (politics, science and economy), vol. 63, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2018.
- Peacock, Andrew Charles Spencer (ur.), *The Frontiers of the Ottoman World*, Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Poparić, Bare, *Tužna povijest hercegove zemlje 1437. – 1482.*, ser. Mala knjižnica, kolo VI., sv. 40, Zagreb: Matica hrvatska, 1942.
- Prajda, Katalin, *Network and Migration in Early Renaissance Florence, 1378–1433: Friends of Friends in the Kingdom of Hungary*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018., poglavlje: The Centre of the Network: The Scolari Family, str. 67-91 (dostupno na: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/28270/1/001706.pdf?sequence=1>). (Pippo – str. 73-74)
- Prlender, Ivica, Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi, *Historijski zbornik*, vol. 44 (1991.), str. 23-41.

- Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje – prostor, ljudi, ideje*, Zagreb: Školska knjiga – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1997.
- Rázsó, Gyula, The Mercenary Army of King Matthias Corvinus, u: János M. Bak – Bela K. Király (ur.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Columbia University Press, 1982., str. 125-140.
- Ricciardi, Paolo, *Gli Eroi della Patria e i Martiri della Fede: Otranto 1480–1481*, Vol. 1, Galatina: Editrice Salentina, 2009.
- Salihović, Davor, The Process of Bordering at the Late Fifteenth-Century Hungarian-Ottoman Frontier, *History in Flux*, no. 1 (2019.), str. 93-120.
- Setton, Kenneth Meyer, *The Papacy and the Levant, 1204-1571: The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1976.
- Shaw, Stanford J., *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey – Vol 1: Empire of Gazis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Simoniti, Vasko, *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*, Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Slavičková, Pavla (ur.), *A History of the Credit Market in Central Europe: The Middle Ages and Early Modern Period*, New York: Routledge, 2020.
- Spremić, Momčilo, Despot Lazar Branković, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 50 (2013.), str. 899-912. (dostupno na: <https://www.readcube.com/articles/10.2298%2Fzrvi1350899s>)
- Szakály, Ferenc, The Hungarian-Croatian Border Defense System and Its Collapse, u: János M. Bak – Béla B. Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Brooklyn College Press, 1982., str. 141-158.
- Šanjek, Franjo (ur.), *Povijest Hrvata*, knj. 1, Zagreb: Školska knjiga, 2003.

- Šercer, Marija, *Oružje u prošlosti*, Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1980.
(dostupno na:
https://www.hismus.hr/media/documents/izdavastvo/ID-3-1980_Oru%C5%BEje_u_pro%C5%A1losti.pdf)
- Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 600. - 1526., prvi dio*, Split: Marijan tisak, 2004.
- Thallóczy, Lajos, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca, 1450-1527*, prev. Milan Šufflay, ser. Znanstvena knjižnica, Razdio 2, knj. 5, Zagreb: Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljska vlada, 1916.
- Theiner, Augustinus (prir.), *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam ilustrantia*, tom. I, Rim: Typis Vaticanis, 1863.
- Tomorad, Mladen, Europska politika Matijaša Korvina: Matijaševa vanjska politika prvih godina vladavine (1458–1464), *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, vol. 2, no. 1 (2011.), str. 165-192.
- Tošić, Đuro, Bosanska vlastela u oslobađanju Jajca od Turaka 1463. godine, u: Ante Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, Zagreb – Sarajevo: Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, 2013., str. 99-108.
- Treptow, Kurt W., *Vlad III Dracula: The Life and Times of the Historical Dracula*, Portland: Center for Romanian studies, 2000., str. 166.
- Turnbull, Stephen, *The Hussite Wars 1419–36*, ilustr. Angus McBride, ser. Men at Arms, Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2004.
- Valentić, Mirko, Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću, *Senjski zbornik*, sv. 17 (1990.), str. 45-60.
- Várszegi, Asztrik (prir.), *Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos pontifices datae et ab eis acceptae 1458–1490.*, Budimpešta: METEM, 2000.
- Whelan, Mark, *Sigismund of Luxemburg and the Imperial Response to the Ottoman Turkish Threat, c. 1410-1437*, dok. disertacija na University of London, London 2014.

Zirojević, Olga, Smederevski sandžakbeg Ali-beg Mihaloglu, *Zbornik za istoriju Matice srpske*, sv. 3 (1971.), str. 9-27; reprintirano u: ista, *Turci u Podunavlju*, sv. 1, Pančevo: Istorijski arhiv , 2008., str. 7-29.

Žalud, Zdeněk, Loans and debts of the Bohemian kings in the Middle Ages, u: Pavla Slavičková (ur.), *A History of the Credit Market in Central Europe: The Middle Ages and Early Modern Period*, New York: Routledge, 2020., poglavlje: Kings of Bohemia from the House of Luxembourg and their extraordinary incomes (dostupno na: https://books.google.hr/books?id=uJ_5DwAAQBAJ&pg=PT59&lpg=PT59&dq=Kutn%C3%A1+Hora+Urbura&source=bl&ots=MUJMZC28qE&sig=ACfU3U2WhALDzt57kZgmS2U-xul1tCoShA&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwiQhleSk9HxAhUkilsKHQ5vDYoQ6AEwEXoECA8QAw#v=onepage&q=Kutn%C3%A1%20Hora%20Urbura&f=false)

SAŽETAK

Jednokratna plaćenička intervencija protiv Bugarske i Srbije u drugoj polovici 14. stoljeća pretvorila se u osvajački pohod do tada slabo poznate anatolske dinastije. Orhan I. Osmanoglu porazio je bugarsku vojsku u ime bizantskog cara i zauzeto Trakiju i jug Bugarske. No, umjesto da je pokorene zemlje prepustio caru, Orhan ih je proglasio svojim. Time događajem je započela europska povijest Osmanlija.

Samo tridesetak godina nakon navedenih događaja, Osmanlije su počeli širiti svoj utjecaj na balkanske države čime su se zamjerali ugarsko-hrvatskom kralju Sigismundu Luksemburškom. Sigismund je vrlo brzo shvatio da se njegov novi susjed neće prestati širiti, te je smatrajući da će odlučujućom bitkom potisnuti stranog osvajača s europskog tla godine 1396. organizirao i osobno poveo veliki križarski pohod. No, zbog arogancije i nezrelosti francusko-burgundskih vođa križarskih vitezova, pohod je završio katastrofalnim porazom kod Nikopolja. Dok se Sigismund oporavljao ekonomski i mentalno od katastrofe, Osmanlije su kažnjavali bugarska mjesta koja su poduprla križare, čime je osmanska vlast na tom dijelu Balkana bila učvršćena. U prvim godinama 15. stoljeća, Sigismund je teret svojega neuspjeha pokušao odkloniti osvajanjem češke krune, što se pokazalo vrlo zamornim i dugotrajnim pothvatom. Premda mnogi povjesničari osuđuju Sigismundovo ratovanje u Češkoj kao nepotrebno rasipanje resursa koje je "morao" koristiti protiv Osmanlija, pokazalo se da je plijen koji je Sigismund osvojio pohodom na Kutnu Horu i Srebrne Skalice omogućio, ne samo financiranje protuosmanskih pohoda u Srbiji, već i početnu izgradnju obrambenoga fortifikacijskog protuosmanskog sustava na Dunavu od Beograda do Severina.

Nakon Sigismundovih, uslijedio je čitav niz više, ili manje uspješnih pohoda Ivana Hunjadija, čovjeka koji je revolucionarizirao ugarsko ratovanje usvajanjem češkog vagenburga i široke uporabe vatrenog oružja. Kratka vladavina Vladislava Jagelovića obilježena je novim križarskim pohodom protiv Osmanlija 1444. godine. Pohod je završio bitkom kod Varne, pogibijom kralja i, unatoč golemim osmanskim gubitcima u toj bitci, pokazalo se, posljednjim tako velikim križarskim pokušajem oslobađanja Balkana te

konačnom stabilizacijom vlasti Osmanlija na tom poluotoku. Ivan Hunjadi je pak nakon bitke ostao živućom legendom i najmoćnijim čovjekom Ugarsko-Hrvatskog kraljevstva – izabran je za reganta u periodu interregnuma koji je uslijedio nakon pogibije mladog kralja Vladislava. To je bilo ujedno i razdoblje odustajanja od ofenzivne vojno-političke strategije i usvajanja defenzivnog odnosa prema Osmanskom Carstvu. U tom je kontekstu Hunjadi i trajno upamćen u memoriji kršćanske Europe – njegova najbriljantnija pobjeda nad Osmanlijama je obrana Beograda 1456. nakon koje je preminuo od epidemije kuge koja je izbila u gradu.

Ugled koji je za života uživao Hunjadi omogućio mu je mlađem sinu Matiji da 1458. stupi na prijestolje Ugarsko-Hrvatskog kraljevstva nakon nenadane smrti mlađahnoga kralja Ladislava Posthuma. Matija Hunjadi (poznatiji pod imenom Matija Korvin) je nakon višegodišnjih sukoba prisilio austrijskog nadvojvodu i sveterimskog cara Fridrika III. na odricanje prava na krunu svetog Stjepana koju je ovaj naslijedio po svom preminulom rođaku Ladislavu Posthumu. Korvin je napokon dobio krunu s kojom je konačno bio pravovaljano okrunjen.

Nagli pad Bosne 1463. godine pitanje je koje još uvijek podiže prašinu: je li Korvin očekivao ovaj ishod i namjerno dopustio njezin pad kako bi ju sam zauzeo, ili je zbilja nasjeo na Mehmedovu varku kod Beograda? Bilo kako bilo, u kratkom pohodu na osmansku Bosnu Korvin je pokazao da je više nego sposoban voditi ofenzivan rat protiv Osmanlija. No, bosanski pohod otkrio je i sve nedostatke ugarskog vojnog i poreznog sustava, pa se kralj ubrzo našao u financijskim poteškoćama, što zbog naslijeđenoga poreznog sustava koji je slabo punio kraljevsku riznicu, što zbog obećanja o stranoj financijskoj pomoći do koje nije došlo. Velike reforme koje su uslijedile učinile su Ugarsko-Hrvatsko kraljevstvo trećom najbogatijom državom na poreznoj osnovi, a novopristigli golemi prihodi omogućili su Korvinu da oformi, ne samo svoju privatnu profesionalnu stajaću vojsku, kasnije poznatu i kao Crnu vojsku, već i obrambeni fortifikacijski protuosmanski sustav “nadograđen” na Sigismundov od Beograda preko Srebrenika, Jajca i Klisa do Počitelja na Neretvi. Nakon iscrpljujućeg rata za češku krunu (1468. – 1474.) koji nije rezultirao njezinim prisvajanjem kao u Sigismundovom slučaju, Korvin se vratio u Ugarsku sa osrednjim rezultatima, praznom blagajnom i

nezadovoljnim plemstvom koje je za njegova odsustva pretrpjelo čitav niz razornih osmanskih prepada. Kako bi se iskupio, Korvin je poslao vojsku na Bosnu, Vlašku i Srbiju postigavši velike uspjehe u kratkom roku, pogotovo u Bosni čiji se potkralj priklonio Ugarskoj. Nakon svečanog primanja svojih zapovjednika i zarobljenih osmanskih insignija pred papinskim legatom i stranim diplomatima, a na nagovor mletačkog izaslanika Korvin se obavezao povesti još veći pohod 1476. godine za koji mu je plemstvo odobrilo i novi ratni porez.

Korvinova je velika vojska napredovala u dva pravca. Prva je vojska napala Vlašku i smijenila osmanskog vazala Basaraba Laiota u korist Vlada III. Tepeša, dok je druga vojska upala u Srbiju i temeljito ju opljačkala bez ikakve reakcije osmanske vojske. Kako je bilo očito da mu se Osmanlije neće suprotstaviti, a u Srbiji više nije postojao plijen vrijedan truda, razočarani se Korvin povukao prije negoli pohod postane preveliko opterećenje za njegove financije. Čim se ugarska vojska povukla, Osmanlije su upali u Vlašku, ubili Vlada Tepeša, te uz pomoć odanih vlaških velikaških postrojba upali u Sedmogradsku i uništili velik broj naselja. Veliki utvrđeni most koji je Korvin izgradio za prepade na Srbiju nakon samo nekoliko mjeseci postojanja zauzele su rumelijske postrojbe. Pohod je Korvina koštao čitavo bogatstvo, a Osmanlije su ionako slabe rezultate poništili bez ikakvih poteškoća. Razočaran, kralj je zaključio da ofenzivno djelovanje protiv Osmanlija više ne može imati nikakav ozbiljniji učinak. Od 1477. godine, pa sve do pada stolnih gradova Ugarsko-Hrvatskog kraljevstva (Knina u Hrvatskoj 1522. i Budima u Ugarskoj 1541.) uloga ugarske i hrvatske vojske postaje isključivo obrambena. Naime, nakon pada Beograda u osmanske ruke (1521.) kolabirao je i Korvinov protuosmanski fortifikacijski sustav nakon čega su ubrzo i središnji dijelovi Ugarsko-Hrvatskog kraljevstva bili izgubljeni. Od nekoć moćnog Kraljevstva preostali su samo "ostaci ostataka", pokazalo se, dovoljno čvrsti da konačno zaustave napredovanje Osmanlija na europskom tlu.

SUMMARY

The single mercenary intervention against Bulgaria and Serbia in the second half of the 14th century became a campaign of conquest by then little Anatolian dynasty. Orhan the 1st defeated the Bulgarian army of the name of the emperor of Byzantium and conquered Thrace and the south of Bulgaria. And yet, instead of leaving these conquered lands to the Emperor, Orhan proclaimed them as his own. Thus began the European history of the Ottomans.

Only thirty years after the aforementioned events the Ottomans began to spread their influence in the Balkan states, thus inciting the anger of the Hungarian-Croat king Sigismund of Luxembourg. Sigismund quickly realised that his new neighbour will not cease expanding, and thus concluded that a definitive battle would stop an foreign invader from entering European territory, he organised and personally led a great crusade in 1396. Yet, due to the immaturity of Franco-Burgundian leaders of the knights-crusaders, this campaign ended in a crushing defeat at Nicopolis. While Sigismund was recovering economically and emotionally from this catastrophe, Ottomans were busy punishing the parts of Bulgaria that provided support to the crusaders, leading to the strengthening of Ottoman power in this part of the Balkans. In the first years of the 15th century, Sigismund attempted to lessen the burden of his failure by conquering the Czech crown, which proved to be a very tiring and lengthy endeavour. Although many historians have judged Sigismund's wars against the Czechs as a an unnecessary waste of resources which he "needed" to use against the Ottomans, it became evident that the spoils Sigismund gained during his campaigns in Kutná Hora and Stříbrná Skalice made it possible for him to finance a counter-offensive against the Ottomans in Serbia, and also to begin the construction of defensive fortifications against the Ottomans on Danube, from Belgrade to Szörény.

After Sigismund, John Hunyadi enacted several more or less successful campaigns: this was a man who revolutionised Hungarian military might by adopting the Czech wagenburg and the use of a wide array of firepower. Władysław III of Poland's brief reign was characterised by a new crusade against the Ottomans in 1444. This crusade ended with the battle of

Varna, the death of the king in battle and, despite the great Ottoman losses in this battle, what had become evident in the last great attempted crusade to liberate the Balkans, was the eventual stabilisation of Ottoman rule on the peninsula. John Hunyadi remained a living legend after this battle and the most powerful man in Kingdom of Hungary and Croatia – he was chosen as regent during the interregnum period which followed after the death of the young Władysław. This was also the period in which an offensive military-political strategy was rejected and a defensive stance toward the Ottoman empire was accepted. It is in this context that John Hunyadi has entered the long-term memory of Christian Europe – his most successful campaign against the ottomans was the defence of Belgrade in 1456, after which he succumbed to the plague which had reached epidemic proportions in that city.

Hunyadi's reputation while alive made it possible for his son Matthias to attain the throne of the Kingdom of Hungary and Croatia after the death of the young Ladislaus the Posthumous in 1458. Matthias Hunyadi (better known as Matthias Corvinus), after many years of conflict, forced the archduke and Holy Roman emperor Friedrich the 3rd to relinquish his right to the crown of St. Stephen, which he had inherited from his cousin Ladislaus the Posthumous. Corvinus finally attained the crown with which he was legitimately crowned.

The sudden fall of Bosnia in 1463 is a topic that still raises many questions: did Corvinus expect such an outcome or did he deliberately allow its fall so that he could take it himself, or was he really tricked by Mehmed in Belgrade? Either way, in a short campaign in Ottoman Bosnia, Corvinus showed himself to be more than capable to engage in an offensive against the Ottomans. Yet the Bosnian campaign disclosed all the shortcomings of the Hungarian military and Hungarian system of taxation, so that the king quickly found himself in financial difficulties: one reason being the taxation system he had inherited as it poorly contributed to the royal treasury, another was the promise of foreign financial aid which never arrived. The great reforms that followed made the Hungarian-Croatian kingdom the third wealthiest state based on its taxation, and the newly-arrived great revenue filling the treasury made it possible for Corvinus to reform not only his own private standing army (later known as the Black Army), but also the system of defensive fortifications against the Ottomans (additions were made to the fortifications initiated by

Sigismund, spanning from Belgrade over Srebrenik, Jajce and Klis to Počitelj on the river Neretva. After the exhausting war for the Czech crown (1468. – 1474.) that did not result in its attainment (as was the case when Sigismund attempted the same), Corvinus returned to Hungary with an empty treasury and a dissatisfied nobility that suffered a series of destructive Ottoman attacks. In order to regain standing, Corvinus sent his army into Bosnia, Wallachia and Serbia, claiming many victories within a short period, especially in Bosnia whose viceroy accepted Hungarian power. After the official reception of his officers and captured Ottoman ensigns with papal legatees and foreign diplomats in the audience, and with encouragement from a Venetian ambassador, Corvinus was thus bound to attempt an even larger campaign in 1476, for which the nobility gave approval and a new war tax.

Corvinus's army progressed in two lines. The first army attacked Wallachia to the advantage of Vlad Tepes the 3rd, ejecting the Ottoman vassal Basarab Laiotă Basaraba, while the second army entered Serbia and plundered it without any reaction from the Ottoman army. As it was obvious that he wouldn't be defied by the Ottomans, and there was no longer any plunder in Serbia that was worth the effort, a disappointed Corvinus retreated before this campaign could become too great a burden on his finances. As soon as the Hungarian army retreated, the Ottomans attacked Wallachia, killed Vlad Tepes, and with the aid of the troops of Wallachian potentates attacked Transylvania and destroyed numerous settlements. The large fortified bridge that Corvinus built for sieges on Serbia was overtaken by Rumelian forces in a matter of months. The campaign cost Corvinus an entire fortune, and the Ottomans managed to destroy his weak successes without much difficulty. Disappointed, the king concluded that offensive actions against the Ottomans cannot have any really successful outcome. From 1477 to the fall of strategically important cities in the Hungarian-Croatian Kingdom (Knin in Croatia in 1522 and Budim in Hungary in 1541), the role of the Hungarian and Croatian armies had become exclusively defensive: after the fall of Belgrade to the Ottomans (1521), Corvinus's system of fortifications against the Ottomans also collapsed. After this, central parts of the Hungarian-Croatian kingdom were lost. Only scattered remains were left of

what was once a powerful kingdom, yet these remains were firm enough to stop the progress of the Ottomans through European lands.